2

HRVATSKA

KNJIŽEVNA

REVIJA

MARULIĆ

1980

10923

MARULIĆ

hrvatska književna revija

Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21

Uređuje: Urednički odbor

Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec

Omot: Ante Starčević

Revija izlazi 6 puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)

Uredništvo i uprava: Zagreb, Trg kralja Tomislava 21 telefon 440-697

Stranke se primaju svaki dan, osim subote, od 11 do 13 i četvrtkom od 17 do 19 sati.

Rukopise ne vraćamo.

Cijena pojedinom broju 35.— d.
Godišnja pretplata 200.— d. uplaćuje se u korist tekućeg računa
30102-678-448

Godišnja pretplata za inozemstvo 25 US dolara uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke, Zagreb
30101-620-16
2424091010

Tisak: NIŠRO Varaždin

Oslobođeno plaćanja poreza na promet Rješenjem Republičkog sekretarijata

MARULIĆ ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

BROJ 2 **ZAGREB, ožujak — travanj 1980.** **GOD. XIII**

Radovan GRGEC

Stanku Dominiću u spomen

(1917—1980)

Pokojni Stanko Dominić bio je jedan od najzaslužnijih članova našega Društva, član njegova Upravnog odbora i jedan od najboljih suradnika naših publikacija »Marulića« i »Danice«. Kad pišem »pokojni«, sav sam potresen jer sam još pred par dana s njim razgovarao i gledao u njegove bolešću izmorene, ali žive oči. Iz toga izmučenog tijela progovarao je do posljednjeg daha života snažan duh i snažna volja. Bio je do zadnjeg časa pun razumijevanja za druge, zauzet za našu slogu i za našu budućnost. Svojim životom, svojim umiranjem i svojom smrću ostavio nam je svima poruku kršćanina i hrvatskog književnika, ostavio je uspomenu koja će ostati trajno živa u njegovoj obitelji i među svima koje je susreo na svom životnom putu. Kao otac obitelji, kao hrvatski katolički laik, kao službenik na Elektrotehničkom fakultetu i kao pjesnik ostavio je svijetli trag kojega neće nestati. Njegov nam je primjer i sada pred očima.

Stanko je bio čovjek srca. Riječ srce u sebi uključuje sve ono što predstavlja najveću vrijednost i srž ljudskoga života, a to je ljubav, milosrđe i hrabrost, dakle ono što je važnije i vrednije od praktične i cerebralne inteligencije. Stankovo je srce treperilo nad svakim događajem i doživljajem, tim je srcem ispunjen njegov plodni život, toga su srca puni njegovi kajkavski i štokavski stihovi. Većina se tih stihova nalazi u njegovim objavljenim zbirkama: Pređa sunca, Sunce z naših bregov, Zrnje na čislu ljeta, Kesne cvetje i Zebrane popevke. **Međutim, ostalo je i mnogo neobjavljenih stihova. Jedna njegova još neobjavljena pjesma izlazi u ovom broju našega časopisa. Bolno je osjećao nepravdu koja se nanosi njemu i njegovim drugovima, ali je znao da je ljudska i kršćanska veličina u opraštanju. Upravo stihovi te posljednje pjesme poziv su na međusobno razumijevanje i opraštanje.**

Pratio je neumoljiv hod svoje bolesti prema završetku. Svjestan vlastitog umiranja, napisao je u jednoj od zadnjih pjesama, Zmirom te čakam, **objavljenoj u br. 6/79. »Marulića«:**

Vej vse sme si rekli kaj tu je živelo v nami,
Trpljenju semu naj On mi bu plača.
Zbogom, gorice, susedi moji,
i ti trpeča ma gruda domača!

Duboko nas se doimaju ovi kajkavskj stihovi, kao što nas se duboko dojmila i Stankova smrt. Ipak, kao vjernici izražavamo nadu i vjeru da je umiranje zamijenio puninom života. Znamo da nije živio zaludu, da nije bila beskorisna njegova vjernost Crkvi i narodu iz kojega je potekao i da će plodovi njegova bogatog života ostati među nama. Zahvalni smo mu na njegovoj pomoći i suradnji, ponosni smo što je pripadao našim redovima. Slava Stanku Dominiću!

Stanko DOMINIĆ

Riječi i mač

Riječi mržnje
ubojit su prijeteć mač,
bijedniku su mnogom
ovješeni opasač.

Riječi istinite
žižak su i plam,
koje mračnih laži
otkrivaju sram!

Riječi su i odjek,
riječi su i dubok muk:
Riječ je svaka čovjek,
strelica i luk.

Riječ je borba, ushit.
riječ je smijeh i plač,
a riječ istinita
slomljeni je mač.

. . . . . .

I zabluda mnogih
riječi o p r o š t e n j a,
ako čovjek ima
barem trun poštenja!

August ĐARMATI

Prirodni motivi u pjesmama Stanka Dominića

Motivi pjesnika Stanka Dominića obogaćeni prirodnim krajolicima raznovrsnih boja, više nas mame svojim skrivenim porivima i naslućenim sadržajem nego što to čine osjećajnim opisivanjem vanjske prirodne ljepote. Ta je razumljivo ako pažljivo promotrimo — inače vrlo jasnu — stilizaciju njegovih pjesama. On nije od onih pjesnika koji se zadovoljavaju i zanose samo vanjskim oblicima prirodnih ljepota, nego od onih koji, ujedno, naslućuju i ono što leži iza te ljepote. Drugim riječima, on traži sadržajnu bitnost u svemu što živi, raste, cvjeta, donosi plod, ili se očituje u prirodi u bilo kojem — više ili manje savršenom — obliku. Umjesto pojmovnih izraza za svoje misli i osjećaje Dominić često upotrebljava riječi koje opisuju vidljive prirodne oblike, i zato pokatkad izgleda kao izraziti pjesnik prirode, iako se samo služi njihovim oblicima da izrazi svoje duševno stanje:

Naslov odaje pjesmu,
a ja za ovu nemam naslova.
Ona je takva.
Rođena na sprudu mora, kamena,
smokve i masline.

Ona je glas Vječne Prisutnosti
u leptiriću, mravu i pčeli,
u svemu vidljivom i nevidljivom.

Nju znaju stabla na brijegu i rijeke u dolu.
Nju je njihala tišina u zelenim travama.
U plaču i grču čudesnih priviđenja riječi
prozeblog griju me nježno i toplo.

(Pjesma bez naslova)

Ali se ipak, pokatkada, dogodi de se u pjesmama koje opisuju prirodu pomiješaju i pojmovni izrazi, tako da se čitalac zapita da li je ono što oni izražavaju svojina prirode ili duševnosti pjesnikove. To je očito u pjesmi *Blagoslov tišine*, gdje vidimo kako se razlike između tišine u prirodi i tišine u duši toliko spajaju da postaju svojina i prirode i duše:

Tišina...
Kako je mekan njen dah
I kakva dobrota sja u njenom oku,
Kad sav umor misli u nju uranjam
U skrovitost ovu duboku!

Tišina...
O, što bi bez tebe bili
Svi sutoni, noći, zore plave:
Bez tvog peluda sna,
Što se sipa na šume, polja i trave.

Tišina...
Ti si ko prisutnost Božja:
U tebi mi duša puninom svom diše
I neka tajna mistična ljubav
Rukama tvojim
Diže sve više, sve više.

(Blagoslov tišine)

Osjeća se kao da se ova tišina prelijeva iz prirode u pjesnikovu dušu, ili kao da se duševna tišina i staloženost pjesnikova prelijeva u tišinu prirode i tu potencira i daje puniji smisao ovoj prirodnoj tišini. Tako se zbiva razdvajanje obiju tišina, individualne i prirodne, ali tako se ostvaruje i njihovo spajanje u jednu jedinstvenu tišinu. Nije novost u poeziji što pjesnik Dominić svoja duševna stanja (raspoloženja) izgrađuje i izražava prirodnim oblicima više nego metafizičkim pojmovima, ali je karakteristično za njegov pjesnički opus.

Između ostalog, i jedna rilkeovska nota utkana je u pjesništvo Stanka Dominića: sjećanje na prošlost, na mladost na djetinjstvo. To se, naročito, očituje u kajkavskim pjesmama o njegovom rodnom kraju. U opisivanju ljepote zelenog zagorskog krajolika, njegovih nježno naboranih, brežuljkastih pejzaža,osjeća se nešto više od te ljepote, osjeća se ono sentimentalno i nježno sjećanje na djetinjstvo proživljeno u tom kraju. To je, dapače, centralna inspiracija i glavni motiv stvaranja ove vrste njegovih pjesama. Nije, dakle, prirodna ljepota njegova kraja jedina koja ga nagoni na stvaranje, nego i njegovo djetinjstvo, koje mu čak, i potencira samu ljepotu njegova zavičaja. U tim unutarnjim porivima i leži produhovljena ljepota prirode u njegovim pjesmama.

U njegovim zagorskim motivima osjeća se i neka blaga sjenka nježne ironije, koja nimalo ne liči na neko bezdušno seciranje naivnih, na oko obijesnih huncutarija seoskih mladića po vinogradima, berbama, crkvenim godovima i krčmama. To liči više na neko sjetno sjećanje prošlosti, kao neka »žalba za mladost« u koju se više nikada ne može vratiti, da bi mogao u toj sredini i takvim običajima, bar još jednom, proživjeti časove minulih dana:

Spili bumo još dupljak,
brigu deli za škrljak,
kaj se tiče koga ve
kaj splačena štibra ne!

Mladost ti je veter jug,
prejde kak po štreke cug,
zakaj pijem, moja stvar,
vse kaj delam moj je kvar!

. . . . . .

Pijte dečki, Jura, Daš,
pijte si skup gdo je naš,
nosi vine, još dupljak,
tak bu zjahal se nas vrag!

(Pri bertašu — prva, druga i peta strofa)

U pjesmama Stanka Dominića, dakle, pored raznovrsnih oblika vanjske prirode, utkani su i sadržaji njegove unutarnje prirode, od kojih imaju glavnu ulogu dva poriva: razmišljanje i sjećanje. Te unutarnje porive osjeća intuitivni čitalac kao kroz neku fluidnu koprenu, i to baš u opisu vanjskih prirodnih oblika. Zagorsko-rustikalne teme najintimniji su pokretači njegove inspiracije. Oni mu daju dušu a on im tu dušu uzvraća u pjesmama:

Gda tebi se vrnem, kraju rojeni,
tvoj vanjkuš zeleni
si denem pod glavu
i senjem te kak ženu s obnaženim telom
kaj vabeči šepče mi h vuho: dojdi.
. . . . . .

Otpri te oči pospane,
nejdi, i naj me pozabit,
ak se već iti mora.
Zmisli se navek
na tu opravu plavu,
kaj na sebe nosi Ivanjščica gora —
Buš čul kak milo šepče:
Sem s telom i dala ti dušu!

(Gda tam se navrnem — početak i svršetak)

Piše o prirodnim ljepotama zagorskog kraja, a govori i želi otkriti dušu Zagorja. U svojoj knjizi *Zrnje na čislu ljeta* veli u predgovoru: »Možda će biti onih koji će smatrati da je područje kajkavske lirike iscrpljeno, ipak, objavljujući ovu zbirku, vjerujem da će čitalac naići na još neotkriveno istinsko bogatstvo narodnog života i d u š e.« Tu se najbolje vidi njegova namjera da preko stvarnih riječi, kojima opisuje ljepotu prirode, želi da otkrije dušu. Svakako da se te njegove riječi odnose i na opisivanje narodnih običaja i jezika kojima želi postići isti cilj i svrhu.

Neki kritičari stoje na stanovištu da su prirodni pejzaži inspiratorna osnovica Dominićeve poezije. Tako prof. Mladen Kuzmanović, uvrštavajući ga u *Antologiju novije kajkavske lirike*, svrstava ga među pjesnike zagorskog pejzaža kojima je p e j z a ž i n s p i r a t o r n a o s n o v a.

Sličnu misao izražava i prof. Kamilo Križanić kad veli za Dominića: »U njegovim stihovima nema naturalističkog prodiranja u svijet, ali ni djela romantičnog sanjara, jer pjesnik ostaje vjeran »teštamentu zemlje«!

Ovi su kritičari djelomično, ali ne u cijelosti, podigli i n s p i r a t o r n u o s n o v u Dominićeve poezije. Ona nije toliko u zagorskom pejzažu koliko u onom što se krije iza tog pejzaža i što se nalazi u pjesnikovoj duši. G l a v n a inspiratorna osnova je u njegovim sjećanjima na svoj rodni kraj. Jer, osim te vanjske ljepote rodni kraj mu je dao i ta sjećanja, tu d u š u. »Sem s telom i dala ti d u š u!«

Što se pak tiče prof. Križanića, on se upola približio istini kad veli da u pjesmama Stanka Dominića nema n a t u r a l i s t i č k o g prodiranja u svijet; ali nije u pravu kad tvrdi da one nisu ni djelo r o m a n t i č k o g sanjara. Ta unutarnja zbivanja pjesnikove duše, koja daju ton njegovim pjesmama, odvijaju se u nekom sentimentalno-nježnom sjećanju na prošlost i njegovo djetinjstvo, proživljeno u rodnom kraju. Drugim riječima: baš taj romantičan osjećaj u njemu i čini da pjesnik ostaje vjeran »teštamentu zemlje«. U dubini skoro svih njegovih kajkavskih pjesama osjećamo tu romantičnu notu, prikrivenu velom šarenih prirodnih ljepota u njegovim riječima.

Nego, nešto drugo pada u oči kod većine novijih kritičara a to je da govore o romantičarstvu u književnosti — isto kao i u umjetnosti — s nekom prikrivenom ironijom, kao da govore o grijehu koji se uvukao tamo gdje nije potreban, gdje je nepoželjan i suvišan. Osjećaju, kao neku advokatsku dužnost, da djela njima simpatičnih književnika brane od nekog romantičnog utjecaja kao od neke zarazne bolesti. No, romantizam je, svakako, u svome najjačem usponu, dao djela vječne vrijednosti, iako je imao i svojih krajnosti; ali, koji književni smjerovi nisu to imali u doba svojeg najvećeg uspona koje je po njima i dobilo ime? Nije li realizam prešao u krajnost naturalizma (Zola i ostali). Pa ako se romantizam ispoljio, dobrim dijelom, u sanjalačko-sentimentalnoj nježnosti stvaralaštva i opisivanja tako zvanih »nestvarnih« ili »zaslađenih« sadržaja, po kojima je r o m a n t i č n o s t i postala pojam za pretjerano i nestvarno uljepšavanje životnih zbivanja

ili za preosjetljivo »cmizdrenje« bolesnih srdaca; onda se naturalizam okitio u svome opisivanju životnih događaja, grubim obrisima oporih »naturalističkih« riječi i izraza, koji također, pokatkad, zvuče pretjerano i nestvarno. Uvijek se u doba najvećih uspona pojedinih vrsta kročilo u krajnost i prenaglašenost momentano vladajuće vrste. A prava životna stvarnost — koja se u književnom i umjetničkom izražavanju s naročitom pohvalom prati — nalazi se samo d j e l o m i č n o u svakoj književnoj vrsti posebno, a c j e l o v i t o tek u svim književnim vrstama zajedno .Dakle, potpuna istina životne realnosti ogleda se baš u tom povijesnom imperativu razvoja i nastajanja svih književnih vrsta. Jer, ukoliko je opisivanje životne realnosti istinito u njegovim grubim zbivanjima, utoliko je istinito i u unutarnjem proživljavanju nekih osjetljivih duša pojedinih individualiteta. No, jedno je točno, a to je da se u pojedinim književnim vrstama moraju ogledati i dobre strane svih ostalih vrsta. Tako, svaka nova književna vrsta, u svome pismenom sastavu, mora biti, da se izrazim više slikovito, iako manje ukusno, dosoljena dobrim osobinama (stranama) prijašnjih književnih vrsta — pa i romantičnošću — ali ne previše, da se ne presoli, ali ni premalo, da ne obljutavi. Držim da je to ispravno gledište na književnička, pa i umjetnička ostvarenja uopće.

Zato neka mi oprosti prof. Križanić ako moje mišljenje — u ovom slučaju — k o l i d i r a s njegovom tvrdnjom da Dominićeve pjesme nisu »ni djela romantičkog sanjara«. Dominićeva nježna, romantička, skoro sentimentalna ljubav prema rodnom zavičaju, koja imperativno vlada njegovim sjećanjem, jest glavni motiv njegovih pjesama. To je — kao što sam već rekao — onaj unutarnji poriv koji potencira vanjsku prirodnu ljepotu u njegovim očima. To je kritički vrlo dobro uočio i Stjepan Draganić kada u predgovoru Dominićeve knjige *Kesne cvetje* veli, između ostalog, i ovo: »Ta ljubav prema zavičaju i sraštenost s njim nerazdvojni su i nesumnjivi kvalitet većine djela novije kajkavske lirike, a to je o s n o v n o obilježje i ove, najnovije zbirke kajkavskog pjesnika Stanka Dominića koji je dijelio sudbinu proteklih situacija.

Jedna od njegovih karakterističnih pjesama, koju završava s puno ljubavi i snova, s puno nježnog sjećanja na mladost jest i pjesma: *V nedelu:*

V nedelu, kaj pitaš,
prešli bi kam?
Na Cmrok, v Šestine,
il v Samobor tam?

Na Sleme, Podsused
i v Gračane još?
Sigde se pune
je cvetja i rož.

Em nebe je plave tak čiste.
V počinku sunča se grad.
Se pune je l j u b a v i, s e n j a
k a k o n d a d o k b i l s e m j o š m l a d.

Kratkoćom ovog eseja bila bi ispunjena moja želja da pokušam otkriti prave porive i inspiraciju u sadržaju Dominićevih pjesama. To, i ništa više! Radostan sam da sam na pitanje upućeno samom pjesniku, pošto sam mu pročitao svoj dogotovljeni esej, dobio odgovor da sam se ovim esejem, uistinu, najviše približio dubini pjesnikove intime i iznio, ispravno otkrivene, unutarnje porive njegove poezije.

To me istinski obradovalo!

Ante JAKŠIĆ

Sad mi se sve češće i u snu javi

Sad mi se sve češće i u snu javi
ili na rubu dana kad večer tinja u zraku,
i ja zaista ne znam da li se zbog nje nebo plavi
i kamo čežnja me zove probuđena u mraku.

I ne znam odakle stiže do moga prignutog uha
taj doziv utjehe željan, koji rijetko se sreta,
tek slutim da života ima izvan moga vida i sluha
i da zagrobno cvijeće iz duše ranjene cvjeta.

Možda je nekada davno na moja kucala vrata
njena djetinja ljubav, koja smisao odlaska traži,
a ja sam izgubljen bdio pod teretom kasnoga sata
kao samotno stablo na svojoj tragičnoj straži.

I nisam znao što uzdah i grana slomljena znači,
i kamo poslije smrti korak zvjezdani vodi,
taj san o sreći često nijema tuga mi smrači
da se poslije kao tajanstvena ptica rodi.

I možda sad već stvarnost postaju nestale sanje
iz kojih Ona me zove zaboravljenim zvukom,
i ja slušam što šutnjom govori jesenje granje
i želim ubrati voće već oslabljenom rukom.

I pitam slabašnim glasom odavno zamrle dane
zašto suza se vraća na obraz dječjeg lica,
i čemu koraci kasni i misli obasjane
i ova nestvarna krila davno nestalih ptica.

Možda dolazi češće s druge strane života,
gdje više starosti nema nad kojom samoća jeca,
i čeka da prijeđem preko smrti kao preko plota
i da se igramo opet u vrtu kao djeca.

Branko KRMPOTIĆ

Josip Juraj Strossmayer (1815—1905)

(U povodu obljetnica: 165. rođenja i 75. smrti)

Uz prominentne hrvatske političare i državnike Antu Starčevića (1823—1896) i Eugena Kvaternika (1825—1871) značajnu, ali povremenu političku ulogu odigrao je i đakovački biskup »biskupije bosansko-srijemske« Josip Juraj Strossmayer. Njegove su mecenatske zasluge neprocjenjive na društvenom, kulturnom i prosvjetnom području, ali u dnevnoj praktičnoj politici doživio je neuspjehe, ponajprije ne zbog svoje koncepcije austrounitarizma koliko zbog političkog nepovjerenja zbog ustrajnog zalaganja za ostvarenje jugoslavenskog narodnog jedinstva na temelju crkvenog ujedinjenja. Stoga Strossmayerove unitarističke ideje u nacionalnoj politici hrvatskog naroda nisu dale s vremenom nikakvih rezultata. Kako je biskup Strossmayer bio markantna politička ličnost u javnom životu hrvatskog naroda, a kao predvodnik Narodne stranke pokušao je odrediti razvoj političkih smjernica hrvatske politike XIX. stoljeća te preko njih dati širi zamah formiranju moderne nacije, pa nam zbog toga ove obljetnice i nameću našu pažnju.

Josip Juraj Strossmayer rodio se 4. veljače 1815. godine u Osijeku kao sin nepismenog trgovca konjima i stokom. Prema obiteljskoj tradiciji, narednik Paul Strossmayer, rodom iz Linza na Dunavu, došao je u Osijek na početku XVIII. stoljeća kad se Tvrđa u gradu Osijeku pregrađivala i po završenim radovima ostao je tako u Osijeku, osnovao obitelj i stekao u Gornjem gradu malu kućicu, a prehranjivao se trgovinom i obrtom. Pohrvaćivanje te porodice Strossmayera u Osijeku nastalo je onda kad su u tu njemačku porodicu hrvatske žene udajom unosile naš narodni duh i jezik. Tako se energični i promućurni biskupov otac Ivan Strossmayer oženio Hrvaticom Anom Erdeljčevom 1808. godine, ženom »bistra i živahna razuma a uz to veoma čestitom i pobožnom«.[1] Nakon završene franjevačke gimnazije u Osijeku i sjemeništa u Đakovu, pošalje ga biskup Pavao Sučić (1831—1834) kao najboljega đaka 1832. godine na daljnje nauke u Peštu, u centralno sjemenište. Tu položi doktorat filozofije, a teologije u bečkom Augustineumu. Još je u peštanskom sjemeništu drugovao s mladim hrvatskim pjesnicima: Matom Topalovićem (1812—1862) i Stjepkom Ilijaševićem (1814—1903) i tako se uz njih oduševio za ilirsku ideju hrvatskog narodnog preporoda. Nakon kraćeg kapelanovanja u Petrovaradinu službuje od 1842. do 1847. kao profesor u đakovačkom sjemeništu,

[1] FERDO ŠIŠIĆ: *Ideje biskupa Strossmayera.* Otisak iz »RATNIKA«. Beograd 1928, str. 7.

a 1847. godine postaje dvorski kapelan i ravnatelj Augustineuma u Beču i za hrvatsko-madžarskog sukoba požuruje bana Jelačića u rat protiv Madžara, jer je još kao dvorski kapelan u Beču odlučno stao uz bana Jelačića da mu pomaže kako najbolje zna i može. »Baš je Strossmayer bio onaj koji je tajnim pismom od 30. kolovoza 1848. godine javio banu Jelačiću u ime bečkoga dvora, da je došao čas kad treba da pređe Dravu i da napadne Madžare bajonetima Hrvata i Srba Graničara, jer je jednome i drugome tada bio glavni cilj: poništenje madžarske hegemonije, kao teške i najteže zapreke federalizacije Austrije. I baš zato je s historijskoga gledišta i s gledišta istine i pravičnosti sasvim nekorektno mišljenje, kao da su i Jelačić i Strossmayer tada (tj. 1848.) bili u službi reakcionarnoga bečkoga dvora i tek radili za njegove familijarne i egoističke interese. Ne, njih su dvojica i tada bili samo u službi svoga naroda, baš onako kao što su bili i srpski patrijarh Rajačić i srbijanski general Stevan Knićanin u narodnoj službi, iako su i oni tako isto 1847. i 1848. godine podržavali najtješnje veze s bečkim dvorom.«[2] Godine 1849, 18. studenoga, bude Josip Juraj Strossmayer imenovan biskupom u Đakovu, a za Bachova apsolutizma i poslije sloma revolucije ogorčeno je izjavio: »Moje je imenovanje jedina dobit našega naroda za godinu 1848. Ja sam prvi narodni biskup!« Od 1861. do 1862. godine bio je župan virovitičke županije, a od 1860. do 1873. vođa Narodne stranke. Pomagao je mnogobrojne kulturne i crkvene ustanove, osnivač je Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, pripomagao otvaranje Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu, sagradio katedralnu crkvu u Đakovu, potpomagao osnivanje instituta, biblioteke i izgradnju Akademijine palače u Zagrebu. Mnogo je novaca dao za nabavu školskih i društvenih knjižnica i arhivalija, darivao raznovrsna hrvatska društva i stipendirao darovite mladiće. Uvodi kult slavenskih apostola Ćirila i Metoda i njihova bogoslužja, daje tiskati glagoljske misale i ističe se 1869/70. godine na Vatikanskome koncilu za demokratizaciju crkvene hijerarhije a protiv dogme o nepogrešivosti pape.

U političkom nastupu, radu i djelovanju uvijek uz Strossmayera stavljamo i najvećega hrvatskog povjesničara i znanstvenika dra Franju Račkoga (1828—1894). Njih su dvojica zajedno nastupali u političkoj borbi hrvatskoga naroda u drugoj polovini XIX. stoljeća. Povijesno djelo i znanstvenu raspravu Franje Račkoga *Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga za narodne dinastije* što je objavljeno 1861. godine u Beču, imalo je u tom teškom i burnom političkom razdoblju »... neposrednu političku svrhu obrane teritorijalnog integriteta Hrvatske u doba priprema za velike državnopravne promjene nakon pada apsolutizma.«[3] Tako je hrvatska politička misao tom knjigom dobila dragocjeni izvor povijesnih činjenica, a prijateljska politička suradnja Strossmayer-Rački dobiva tako puniji oblik političke aktivnosti i uvid u javne i društvene odrednice biskupa Josipa Jurja Strossmayera, jer su njegovi javni istupi i političke koncepcije bile sudbonosne za daljnji razvitak hrvatske državnosti i nacionalne samobitnosti hrvatskoga naroda u XIX. stoljeću i dalje. Zbog držanja i uloge u političkoj povijesti hrvatskoga naroda o njima dvojici, a pogotovo

[2] Ibid., str. 15.
[3] VLADIMIR KOŠĆAK: *Predgovor knjizi J. J. Strossmayer (F. Rački. Politički spisi.* (Rasprave, članci, govori, memorandumi.) Izd. Znanje, Zagreb 1971, str. 8.

o Strossmayeru, izrečeni su najoprečniji sudovi, jer je Strossmayer bio izuzetna društvena i politička pojava kao i njegova uloga u razvoju jugoslavenske misli kod Hrvata, pod kojom je želio okupiti i sjediniti sve hrvatske zemlje, uz druge južnoslavenske narode, na temelju hrvatskoga državnoga prava.[4] Na ideološku koncepciju Strossmayerova austroslavizma okomile su se hrvatske politiziranije generacije jer su baš na tom području došle biskupove idealističke težnje u surovu oporbu s težnjama krute stvarnosti u poslijeratnim izvjesnim oportunističkim i hegemonističkim provođenjima. Naime, Strossmayer je smatrao da će se poslije skršene madžarske hegemonije u federativnoj Habsburškoj monarhiji provesti ravnopravnost svih naroda. »Taj je program zvan 'austroslavizmom', jer se tada mislilo da će u takvoj federativnoj Austriji baš Slaveni biti glavni i odlučni faktor. Taj 'austroslavizam' bio je tada, između 1830. i 1850., politički ideal ne samo hrvatskih Ilira, nego Čeha, i Slovaka, i Slovenaca, i Srba Vojvođana, a najviše bana Jelačića i patrijarha Rajačića, koji su baš za nj i izvukli sablje protiv Madžara 1848. godine.«[5]

Strossmayer i Rački su svoje političke i državotvorne koncepcije programski formulirali i takve iznijeli kao opće političke smjernice integralnoga jugoslavenskoga pokreta u Monarhiji. Politička im je težnja, prema ugovorenom programu, državno ujedinjenje svih jugoslavenskih plemena u jednu saveznu državu, iako je u »... pojedinih plemena slavenskih narodna osobina poviješću njihovom tako razvijena, da svatko od njih želi živjeti svojim životom«.[6] Politički i stranački život u Hrvatskoj toga doba nimalo nije bio jedinstven i cjelovit, već podvojen i neujednačen između tadašnjih najutjecajnijih političkih stranaka, i to između Narodne stranke (Strossmayer) i Stranke prava (Starčević). Programne su razlike među njima bile suprotne jer »... dok su pravaši priznavali jedino vladara kao vezu s ostalim zemljama, dotle su nezavišnjaci ili Strossmayerovci priznavali Hrvatsko-ugarsku Nagodbu. Njima je ostao zauvijek tuđ pravaški radikalizam. Starčevićanci su išli na razbijanje Monarhije i polagali velike nade u budući svjetski rat Rusije i Francuske protiv Njemačke i Austro-Ugarske, dok su obzoraši, unatoč simpatijama za jugoslavenstvo, koje se tada rasplinulo u dalek ideal, računali na opstanak Monarhije«.[7] U tome se očituje Strossmayerova oportunistička politika spram bečke dinastije u čisto egoističkim motivima, jer izgleda da je Strossmayer najviše težio »... zbog svog biskupskog položaja i svojih ambicija da postane nadbiskup zagrebački, jer je vladar kao ugarski apostolski kralj imao pravo veta u imenovanjima viših crkvenih dostojanstvenika«.[8] Čitava ideja biskupova unitarističkog jugoslavenstva podrivana je osobnom biskupovom opsesijom crkvenog ujedinjenja i dnevnom političkom oporbom oko uzdizanja hrvatskoga naroda na društvenom, kulturnom i prosvjetnom polju kao i u formiranju hrvatske nacije u gospodarskom i financijskom pogledu, ali u okvirima Monarhije. Strossmayerov je državnički i politički neuspjeh u isto vrijeme i neuspjeh određenog intelektualnoga kruga zagrebačke građanske klase u drugoj polovini XIX. stoljeća.

[4] Ibid., str. 44.
[5] ŠIŠIĆ, *Ideje*, str. 9.
[6] KOŠĆAK, n. dj., str. 75.
[7] Ibid., str. 86.
[8] *Enciklopedija Leksikografskoga zavoda*, 7. Zagreb 1964, str. 213.

Josip Juraj Strossmayer preminu 8. travnja 1905. godine, u 91. godini duboke starosti, u Đakovu. Stoga je par ovih prigodnih misli upućeno Strossmayerovim obljetnicama rođenja i smrti, kao i njegovoj zapaženoj ulozi u kulturnom i političkom životu tadašnje Hrvatske. Meštrovićev spomenik J. J. Strossmayera pozadi Akademijine palače u Zagrebu i danas trajno podsjeća prolaznike na toga velikog dobrotvora hrvatskoga naroda.

Mara ŠVEL

Uspomena

U studenom 1979. navršile su se četiri godine od smrti književnice Mare Švel Gamiršek, pa tim povodom, iako s malim zakašnjenjem, objavljujemo njezinu pjesmu »Uspomena«, do sada neobjavljenu, a sačuvanu u bogatoj korespondenciji našeg suradnika I. Balentovića s pokojnom književnicom. Pjesma je vjerojatno nastala prije desetak godina, tj. oko god. 1970.

U mojoj duši cvate još i danas
livada što vodi na naš stan.
U mojoj duši bliješti još i danas
sunčan i vreo slavonski ljetni dan.

U tamnoj šumi sa hrastove grane
kao sa zibaljke prhne crni kos.
U mojoj duši, ko nekad, i danas
po prašnom putu tapkaš, sine, bos.

I pitaš: da li zeko nosi jaja,
i da l' u šumi Snjeguljica hâja,
a da li negdje strašan kurjak luta,
i kamo leti leptirica žuta.

Sad pričala bih kao nekad bajke,
jer slutim pogled djetinji i drag.
Al' kad te gledam, moj odrasli sine,
zatvaram oči — čuvam sanje trag.

Zora KRIŽANIĆ

Benediktinci u znanosti, prosvjeti, i kulturi Hrvata

»Otkud nam tolike listine, prijepisi rukopisa za kojima željno posižu učenjaci i od njih grade povijest?« Pitanje koje u Narodnim novinama god. 1870, br. 98, postavlja dr. Krapac u napisu *Samostan remetski,* neka bude vodič u ovome pokušaju da se bar djelomično ocrta značenje benediktinskog reda u prošlosti Hrvatske. Ove se godine u Crkvi Evrope slavi Benediktova godina. Benedikt Nursijski jedna je od najmarkantnijih ličnosti u prošlosti Evrope, i to zbog toga što je nastojao da na propasti grčko-rimske kulture stvori novu kulturu Evrope, a po tome zacrta i smjernice kojima će stoljećima teći razvoj znanosti, kulture i prosvjete. Izbjegavam namjerno riječi »kršćanske kulture«, jer i ona znanost, prosvjeta i kultura koja se danas kritički, možda često i preoštro kritički odnosi prema kršćanstvu, ne može zanijekati Benedikta iz Nursije, niti red benediktinaca, kako to svjedoče i riječi znanstvenika. Tako na pr. Vladimir Bazala[1] piše: »Benediktinski red bio je najstariji organizirani crkveni red koji se posvetio prosvjeti i znanosti. Već od 6. st. je razvio tip srednjovjekovnih škola, koji je odmah postao opće priznat, a služio je za uzor svim kasnijim srednjovjekovnim školama.« I dok Bazala ovako ocjenjuje značenje benediktinaca na općem planu, Dragutin Franković[2] njihovo značenje prenosi i na naše područje riječima: »Benediktinci su pozitivno djelovali na razvitak zemljoradnje kod nas, a zaslužni su za razvoj crkvenog graditeljstva, klesarstva i zlatarstva. Za potrebe reda i za odgoj svjetovnih svećenika imao je svaki samostan svoju školu i knjižnicu rukopisa, koje su umnožavali prepisivanjem.« Isti autor piše i ove riječi: »Na osnovu bogate srednjovjekovne glagoljske književnosti zaključujemo da su u benediktinskim samostanima svećenici učili učenike čitati i pisati na narodnom jeziku.« Ne smijemo smetnuti s uma da su prvi benediktinci na našem tlu bili stranci, koji su se vrlo brzo asimilirali s domaćim življem, a da bi ti benediktinci-stranci mogli poučavati svoje učenike — domaće sinove — morali su naučiti njihov jezik.

No, kako bi se moglo pisati o značenju benediktinaca a da se ništa ne zapiše o njihovu osnivaču?

Red benediktinaca osnovao je 529. godine Benedikt, rođen 480. u Nursiji (Italija) u plemićkoj obitelji. Poslan je u Rim da tamo uči dijalektiku. Kako se 14-godišnjem mladiću ogadio razvratan život tadašnjega Rima, povukao se u samoću. Brzo se pročulo za njegov asketski način života, u koji su ga slijedila dva plemićka sina Rima: Maur i Placid, kasniji širitelji njegovih ideja, Maur u Francuskoj, a Placid na Siciliji. Godine 529. osnovao je Benedikt samostan Montecassino. Benedikt, utemeljitelj reda, arhitekt i zidar, gradi kuću koja je postala maticom benediktinskog reda, za koji je on napisao i *Pravila monaha* — prvi zakonik samostanskog života na kršćanskom Zapadu. Polazeći u tim *Pravilima* od spoznaje, do koje je došao kao mladi student u rastrovanom političkom i moralnom životu Rima, po kojoj je spoznaji »besposlenost neprijateljica duši«, postavio je načelo svome redu »moli i radi« — zahtjev kojega se morao pridržavati svaki fizički član reda. Prema tom principu svaki je redovnik bio obavezan da sedam sati fizički radi — u polju ili radionici samostana. Tri sata obavezno je čitanje, dok je nedjelja posvećena bavljenju znanošću.

[1] V. BAZALA: *Pregled povijesti znanosti,* Zgb, ŠK, 1980.
[2] D. FRANKOVIĆ: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj,* Zgb, PKZ, 1968.

U korizmeno doba svaki je član zajednice dobivao knjigu koju je morao proučiti. Fizičkim radom stjecala su se sredstva za život, ali se time vršio i blagotvoran utjecaj na okolinu. Cuvaj[3] o tome piše: »Samostani benediktovački bijahu središte poljodjeljstva i obrtnosti, te su veoma povoljno djelovali.« Basariček[4] tu misao izražava riječima: »Njihovi su samostani bile tvrđe protiv nasilja, utočišta za nemoćne i prognane, hramovi mira, uzorna učilišta za kršćansku pobožnost i krepost, slobodne luke znanosti, arkivi književnosti, kancelarije za kraljeve, svećenička sjemeništa za crkvu, uzorni zavodi za poljodjeljstvo i obrt, umjetničke škole za pjevanje i glazbu, za graditeljstvo i obrazovne umjetnosti.« Benediktinski red nazivaju neki autori »korabljom spasa, čuvarem klasične i širiteljem nove kršćanske kulture«.

Prema statistici Red je dao 40 papa, mnoštvo nadbiskupa i biskupa, a koliko je njegovo značenje za znanost i kulturu, govori podatak po kojemu je red dao »15.700 književnika«, među kojima nalazimo i sinove naše zemlje: Ignjata Gjorgjića, Mavra Orbinija i Mavra Vetranića. Benediktinski redovnici njegovali su »teologiju i filozofiju i druge različite naučne discipline«.

Najveći procvat doživljava red u 9. stoljeću. Tada na poziv hrvatskih knezova i kraljeva te autonomnih gradova dolaze k nama iz matične kuće Montecassino. Prvi im je samostan sagradio Trpimir u Rižinicama pod Klisom, o čemu svjedoči i povelja iz 852. i sačuvan natpis s kamene ograde oltara »Pro duce Trepim(ero«. Neki autori bilježe da se »hrvatska prošlost znatno formirala pod utjecajem ovoga reda«. Opati benediktinskih samostana »sudjelovali su na saborima, radili u kraljevskoj kancelariji«, pisali povelje, listine i darovnice. Gradeći svoje samostane »od Labina do Dubrovnika« i uz njih crkve po uzoru onih iz Italije donijeli su benediktinci u hrvatske krajeve »monumentalnu crkvenu arhitekturu«, čije tragove istražuju arheolozi ili još postoje i danas kao spomenici naše kulture, ostavljene nam u baštinu, da je čuvamo i uščuvane predamo u naslijeđe novim hrvatskim naraštajima. Ili neka nam govori Cuvaj: »Od najjužnijih okrajaka Dalmacije, od Lakrome i Dubrovnika, te Mleta do Raba svuda se nalaze veličajni tragovi toga reda, koji je bio predvoditelj najranije prosvjete u Dalmaciji.« No ne samo u Dalmaciji i na otocima već i u kopnenom dijelu tadanje Hrvatske. Tako 1057. godina bilježi osnivanje samostana sv. Dimitrija u Srijemu kod Mitrovice, a godina 1145. sv Stjepana mučenika u Kamenici kod Petrovaradina. Sinovi našega naroda učeći njihove škole postajali su članovi reda i živeći u tome redu »uščuvali književstvo i povijest naroda.« Prema *Pravilima:* »Epistola i evanđelje i sve što se glasno pjeva u crkvi po nedjeljama i svecima, pjeva se na narodnom jeziku, a poslije službe božje govore i čitaju narodu i opet u narodnom jeziku«. Benediktinske opatije se vrlo brzo popunjuju domaćim elementom. Benediktinci su donijeli k nama beneventansko pismo. Prema običaju onoga vremena služili su se latinskim jezikom, ali su bili i prijatelji glagoljice i njegovali glagoljicu pišući njome »listine, povelje i darovnice« ili, kako jedan autor veli, »zaslužni su za širenje latinske beneventane i hrvatske glagoljice«.

Oni su tako stvarali duh hrvatskog naroda i nastojali da si on stvori mjesto pored drugih evropskih naroda. Cuvaj o tome piše: »Pedagogija samostana bila je vrlo djelatna, ako je i predobila mnoga srca za samostanski život, ona je i mnoge otpustila u život s lijepom naobrazbom... Narod je u njihovim školama crpao nauku i znanje, ponos i samosvijest.«

Benediktinske škole, kako je to naglasio V. Bazala, »prve u svijetu«, služile su kao »uzor svim kasnijim srednjovjekovnim školama«. U njima su, da se poslužim Cuvajevim riječima, mnoga srca predobivena za samostanski život. U početku su u tim školama i učili samo dječaci koje su roditelji »prikazali Bogu«, a tek kasnije i oni koje su te škole »otpustile u život s lijepom naobrazbom«. Da bi se djeca prikazana Bogu »sačuvala od svjetovnog utjecaja« bila su odijeljena od ostalih učenika. I škola je bila podijeljena na unutarnju i vanjsku i tako locirana više prema jezgri ili vanjskome krilu samostanskog zdanja. Škola je bila: 1. pripravna, u kojoj se učilo čitanje, pisanje, račun, crkveno pjevanje i lat. gramatika; 2. enciklopedijska, u kojoj se učilo »sedam slobodnih umjetnosti«. Ova se opet dijelila na *trivium,* koji je obuhvaćao gramatiku. retoriku i dijalektiku, i *quadrivium* kao viši dio u

[3] A. CUVAJ: *Građa za povijest školstva,* knj. I, Zgb, 1910.
[4] S. BASARIČEK: *Pedagoška enciklopedija,* knj. I, Zgb 1895—1896, Hrv. knj. ped. zbor

kojem se učila aritmetika, geometrija, muzika i astronomija. U benediktinskim školama na području Hrvatske učili su i sinovi srpskih i bosanskih velikaša. Tako je npr. zabilježeno da je 1351. godine car Dušan poslao na obrazovanje u Dubrovnik nekoliko mladića. »Bili su obrazovani u benediktovačkom zavodu.« Hrvatski knez Braslav poslao je svoga brata u benediktovačke škole u Fuldi. Prema bilješci Cuvajevoj »hrvatski su benediktovci poslani u Češku, da bi svoju braću naučili crkvenom jeziku i liturgiji slavenskoj«.

Benediktinski su samostani imali za ono vrijeme bogatu zbirku knjiga i rukopisa. Hrvatski knezovi i kraljevi darivali su im: zemlju, zdanja, rukopise i knjige, a knjiga se u ono doba smatrala »dragocjenim darom«. Vrijedni redovnici ne samo da su prepisivali i ukrašavali rukopise, već su u samostanima pripravljali i kožu, da bi na njoj ispisali važnije povelje i darovnice. Tako je npr. poznat *Liber polihorion* iz stonskog samostana — zbornik naših najstarijih isprava, djelo benediktinskih ruku. *Pravila* za samostan Rogovo pisana su glagoljicom, a čuvaju se danas u Jugoslovenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Djelo je njihovih ruku i glagoljski staroslavenski misal izdan u Rimu 1741. godine, a uredili su ga benediktinci u samostanu Ćokovcu na Tkonu. Samostan na Tkonu ukinut je 1808. To je bio zadnji samostan benediktinaca na našem tlu, a ukinuo ga je Napoleon. No sad opet u njemu žive i djeluju hrvatski benediktinci obnoviteljskim nastojanjem dra Martina Kirigina.

Za našu povijest najznatniji benediktinski samostan bio je Jurandvor na Krku. Djelo je toga samostana *Baščanska ploča,* koja je za benediktince dokaz da su oko 1100. godine za kralja Zvonimira živjeli na Krku. Za nas Hrvate dokaz da je Krk u to doba bio sastavni dio hrvatskoga kraljevstva, da su se Hrvati u to doba služili »hrvatskom glagoljicom i jezikom starohrvatskim protkanim elementima crkvenoslavenskog jezika«. Ploča je pisana glagoljskim slovima koja nije mogao izbrisati zub vremena, jer se opat Dobrovit svojom dalekovidnošću osjetio ponukanim da darovnicu kralja Zvonimira ukleše u kamen. Kamen za nas svet: »Dragocjen podatak o kralju Zvonimiru, jer njim dobivamo najstariju potvrdu njegovog imena i hrvatskog narodnog imena na hrvatskom jeziku.« Tim je jezikom zabilježeno dakle hrvatsko ime i ime hrvatskoga kralja. Pa ako si historičari i oštre pero o pitanju da li je godina 925. godina proglašenja hrvatskog kraljevstva ili ne, ova je ploča dokaz da je hrvatsko kraljevstvo postojalo, da li stoljeće prije ili kasnije, za odgovorom na to pitanje neka i dalje tragaju historičari. Mi potvrdu naše državnosti zahvaljujemo ovoj ploči, koja je djelo benediktinaca.

Još su u životu našega naroda značajni mnogi samostani benediktinaca. No ne smijemo zaboraviti ni ženske samostane, od kojih neki postoje još i danas, a zaslužni su za našu povijest i kulturu. Bavili su se, među ostalim, i odgojem ženske mladeži. Najznatniji među ženskim samostanima je onaj u Zadru uz crkvu sv. Marije ,osnovala ga je Čika iz zadarske obitelji Madijevaca. Važan je za našu kulturnu povijest po svom arhivu — Većenegin kodeks — i umjetninama koje je pribrao i sačuvao.

Povijest benediktinskog reda među Hrvatima znanstveno je i opširno u tri knjige obradio dr Ivan Ostojić u svom djelu *Benediktinci u Hrvatskoj.*

U ovom napisu pokušala sam bar djelomice odgovoriti na ishodišno pitanje, ukazati na izvorište naše znanosti i kulture, na svjedočanstvo naše državnosti, našega imena i naših nastojanja da si u povijesti stvorimo mjesto pored drugih evropskih naroda. A da su nemalu ulogu u tom nastojanju imali i benediktinci, ne da se zanijekati. Pa neka ovaj pokušaj doprinese oživljavanju te uloge i značenja u povijesti hrvatskoga naroda, a završen neka bude riječima Kukuljevića: »Mi se Hrvati imademo uvijek zahvalnim okom obazirati na ovaj red. Vrijedni članovi i oci sv. Benedikta podupirahu i dizahu našu narodnu književnost; oni su revno gojili slavensku liturgiju u crkvi; oni su pomagali i uščuvali starodavnu našu glagoljicu u svojim spisima; oni su poučavali djecu i odvraćali narod od zla i opačina; oni su pristajali jur za vrijeme hrvatskih narodnih budilaca uvijek uz narodnu stvar protiv tuđinskog duha.«

Stara pjesma

I dah nam ote snaga jedne riječi.
Za tu ljepotu oko naše zape.
Još uvijek njezin poziv u ušima nam ječi,
Dok neznane daljine pred čežnjom srca zjape.

I kolat stade divlje u žuči nam i krvi,
Dozivajuć u pamet prelomnih pjesmu dana.
I staračke nam snove u pepeo i prah smrvi.
Još uvijek nije zarasla ta rana.

Oh, kad je opet jednom čujem,
Ponovo bit ću mlad i čio.
Prestat ću udes hud da psujem,
Vrativ se tamo gdje sam sretan bio.

Ta riječ će vratit mladost
U sive klance žića,
Probudit novu silnu radost,
Sve tajne strune bića.

Oživjet svi će što su pali
U zaborav il' raku za istu tu ljepotu,
I oni što su na pô puta stali.
Vratit će dug životu.

Kad se Blažena Gospa prošetala priko Place . . .

Dragi Pero!

Valjalo bi da ti kažem po čerimonijalu: »Velepoštovani Gospodine Doktore!« — ali Ti razumiješ da to ne mogu. Ja sam star a Ti si mlad (poznô sam Te još kako dijete!) pa valja da Ti po dubrovačku kažem onako kako sam Ti i prije govorio, t. j. Ti, jerbo bi mi se najedio, — pa zato čuj me.

Od prvog napadaja moje podmukle arterijoskleroze mjerio si mi t. zv. »pritisak krvi«, rentgenizovao si me, osprijed i ozada, a pred par mjeseci poručio si onome drugome mome dragome liječniku Baldu u Gružu, da mi »po antiku« pušti krv, jer da sam na omaku da puknem. I Baldo me stavio, ono što kaže, »na pipu«. Kad Ti pak na kraju natuknuh da mi rečeš što sam Ti dužan, pogledô si me nekako »per traverso« kako da me šlješ na rake, ali, pruživši mi ruku, izlanu: »Doći će možda vrijeme ,gosparu Ivo, da Vas za nešto zamolim.«

A to je ipak bilo sinoć, kad smo se našli docna u onijemljenoj crkvi naše Male Braće, još svoj mirisavoj i drhtavoj od proživljele slave, gdje je u sumraku počivao kip BLAŽENE GOSPE, zablješten i umoran od čudesne šetnje po starim dubrovačkim ulicam. Tu se približismo i rukovasmo s nekakvim skrovitim zadovoljstvom ili zebnjom, kao kad se nekome čestita prevelika radost ili žaluje netom isplakanu tugu, a sve bez riječi jer ih obično nema kad ih se najviše treba. Jedino na vratima crkve, kad me ćoravca uzela ispod ruke — »da se ne slomiješ niza skaline« — jedna od zadnjih pravih dubrovačkih GOSPOĐA, kći de facto pošljednjeg Velikog Dubrovčanina, našeg slavnog Pera Budmani, šapnuo si mi: »Eto, opišite mi ovo što ste danas vidjeli!« — Ali što i kako da Ti opišem, kad mrzim bedekerovštinu putopisaca: da je bilo naime toliko i toliko tisuća duša, da su prisustvovale sve oblasti u »patentama«, da je sunce peklo ili »kiša« padala (»en passant«, jesi li opazio kako se sve to bezobzirnije gazi naš klasični jezik pred invazijom banalnog školskog žargona u kom naš stari DAŽD nije više dažd, nego KIŠA, a HALJINE postadoše ODIJELO, a DOCNA preobrazilo se, Bog ti ga znô zašto, u KASNO itd., itd.) pa kad bi nanizô sve što je prošlo između 4 i 7 časova onoga dana »priko Place« — (i eto opet jedne stare istoričke dubrovačke riječi koja izumire u gruboj talijanštini »STRADUNA« XIX vijeka!)

— opet ne bi bilo rečeno ništa jer je slava onog sunčanog poslijepodneva bila sva u LJEPOTI VIĐENJA I OSJEĆANJA, a i to se, znaš jedva može riječima izraziti.

A ipak, bilo je trenutaka u ovoj golemoj manifestaciji, da muklo zaječiš ili da zaplačeš, jer viđesmo neviđeno: suze Dubrovnika! — i osjetismo živu iskru Ideala kako je preletjela sa transcendentalnih visina i stresla ove naše otrovane duše današnjih »nejunačkih dneva«.

Pa kad govorimo o ČUDESIMA! — zar je samo ČUDO to ako slijepac progleda, ako se šantavi uspravi, ako šupljine iscrvotočenih pluća zacijele? A nije li čudo i kada srca, koja su do onog časa drhtala samo od padanja i dizanja bankovnih valuta ili koja su spremala odmazdu svim onim »koji ne misle kao mi«, ili koja ne osjećaju blagoslov našijeh starijeh mira, pa môra bez kraja i hridi bez pokoja — nije li pravo čudo, velim, da su se sva ta srca u jedan mah uzdigla na krilima oživjelih osjećaja? — I te kakvo čudo! — i više, i slavnije, i svetije negoli iznenadno uživanje ozdravljenih udova. — A ta se superrealnost jučer realno vidjela, dogodila, opipala u suzama, koje su bez stida tekle niz ušturena lica, u glasovima koji se zgrčiše da ne završište od miline, u pritajenim dobrohotnim pogledima zaraćenih dobričina, koji se nakon toliko žučljivih i suvišnih borba sastadoše ispod onog kipa, da protrnu od istog čara i od istog blagoslova.

Tisuće tih sitnih, sopstvenih čudesa polećeše u suncu onog poslijepodneva zajedno s jatima čiopa — dubrovačkijeh vječnijeh čuvarica ! — te u svome treperivom letu zaniješe sve skromne duše odbjegle iz svojih tamnih golubinjih rupa, da krilatim vijencima okrune NJU U PRVOJ NJENOJ ŠETNJI poslije 50 godina svetog tamnovanja, a po istoj onoj PLACI kuda su prolazili veliki i mali »ATURI« DUBROVAČKE TRILOGIJE, pa Frančezi, pa Austrijanci i napokon mi — mi gospodari svog udesa, ujedinjeni u jednoj jedinstvenoj vojsci mira, čekajući da od tisuća malih čudesa usplamti ono jedno, jedino što smo čekali i jednom dočekali: ZAČETAK NAŠEG DUŠEVNOG OSLOBOĐENJA. — A taj čas uprav dođe kad se na tamnim gotskim vratima »della Pietà« naše drage crkve Male Braće pojavi ona sama — BLAŽENA GOSPA!... Niko ne zaviče, ali vas narod pade na koljena i jedva jedan šapat, kao vjetra u borima, poskrupi to more glava jednom ježnjom slasti i straha u tihom vapaju: »OH! GOSPA NAŠA!« — Četvorica zlatom okovanih begovskih župljana podigoše tada na ramena VLADARICU DUŠA i ona se uputi, priko Place, na šetnju — A ZA NJOME VAS DUBROVNIK!...

Eto Ti, dokture moj, autentičnog, nepatvorenog, svim krizmatima psihologije, sugestije i znanosti potvrđenog ČUDA, jer svi živi, u tren oka, osjetiše tada da je IDEAL POSTAO ŽIVOT. — Tolika je njegova snaga bila!

A ONA?... U tome duševnome potresu ja bjeh zaboravio na sebe i na svijet, pa i na božansku prikazu preobraženog Grada, — da gledam samo NJU, ne bih li pogodio što Ona misli i što osjeća... Ne smij mi se, dokture! — Da! — ONA je živjela i živi kao cvijet, kao draga slika, kao svaka nijema stvar pomilovana i osvećena suzama i molitvama naroda. — Pa zamisli samo koliko ih je, za ovijeh 50 godišta, ugledala, onako sama, ondje, uzdignuta na oltaru, osvijetljena duplijerima, okrunjena cvijećem, pokađena tamjanom, i

u koliko se zjenica, živih i mrtvih, zagledala i otkrila sve njihove jadne čežnje i bolove, koji se uz trakove molitava penjahu, kao grozdovi gličinija, sve do NJE ljubeći joj noge, ruke, lice i djetešce malo na njenim grudima. — Jest! sve sam to vidio i razumio u bljedoći tužnog joj posmijeha i u tajanstvenom pogledu onih oči koje se zatvaraju kad je muči neizmjernost vlastite milošte, a otvaraju u vidiku svih onih očih koje mole i onih koje gledaju, a ne vjeruju. — Pa nijesi li vidio kako je bila poblijedila na povratku, u nadzemaljskom osjećaju da je čudo ispunjeno i da je dah života isklicao iz smrznute dubrovačke duše?!

A sada dokture, brzo, da konstataš je li mi poslije svega ovog, TENSIJON krvi poskočila. Jer ako nije, biće znak da mi je bolje — a tad čuvaj se, ter čut ćeš i drugijeh, ma kakvijeh!...

INTANTO ostajem uvijek

Tvoj zahvalni

IVO VOJNOVIĆ

DUBROVNIK, 1. juna 1926.

O kipu koji se ovdje spominje i o njegovu štovanju dao nam je bibliotekar u samostanu Male Braće u Dubrovniku o. Marije Šikić slijedeće podatke:

U studenome 1875. franjevac-kapucin p. Robert Menini došao je u Dubrovnik održati misije za grad. Održao ih je u crkvi Male Braće.

P. Menini je te misije stavio pod okrilje Gospe koju je častio pod nazivom »Naša Gospa Presv. Srca Isusova« (a ovu su pobožnost započela dva francuska svećenika u Isoudunu). To je bila novost u Dubrovniku.

Za tu prigodu bio je donesen Gospin kip iz Mlina kraj Dubrovnika i postavljen privremeno u crkvu Male Braće. Isti svećenik je želio da Dubrovčanima ostavi tu pobožnost i potaknuo ih je da dobrovoljnim doprinosom nabave kip koji odgovara toj pobožnosti. U nekoliko dana sakupljen je potreban novac, i to ne samo za kip nego i za cijeli oltar. P. Menini naruči Gospin kip kod kipara Angelinija u Bergamu (Italija), a slike s jedne i druge strane kod slikara Batiste Rive. Sve je bilo naručeno i doneseno u Dubrovnik krajem 1875. g., a 13. veljače 1876. kip je bio svečano okrunjen od dubrovačkog biskupa Zaffrona. Poslije krunjenja i pontifikala kip je u veličanstvenoj procesiji bio pronesen Dubrovnikom.

Dne 30. svibnja 1926. proslavila se u Dubrovniku s velikim sjajem 50. godišnjica što je kip Gospe od Presvetoga Srca Isusova donesen iz Italije i postavljen na oltar u crkvi Male braće. Ivo Vojnović (1857—1929) u pismu koje je 1. lipnja 1926. uputio svom odanom prijatelju liječniku dru Peru Šapru, a koje je objavljeno u Zagrebu u br. 11 i 12 »Jugoslavenske njive« 26. lipnja 1926., napisao je priloženu reminiscencu na taj događaj. Ono »50 godina svetog tamnovanja« znači 50 godina što je kip bio smješten u crkvi Male braće iznad oltara u niši koja je sprijeda zatvorena staklom, — L. P.

Stanislava ADAMIĆ

Pismo mrtvoj majci

Pišem Ti,
mada ne znam gdje si.
Milijarde zvijezda
možda su Tvoje ime.
Plamen što se
u rani srca krijesi.
Možda si još ljepša
nego si bila —
ozarena u nezamislivoj sreći.
Možda sve
što još Tvojim odlaskom boli
dobrota Tvoje prisutnosti liječi.

Tebi pišem, Mati.
Blagoslovom uzvrati
i let
i spoticanja,
jer sve je ljubav bila.
Ako još živim
ovako istrgnuta iz Tvoga krila
od pamtivjeka
do vječnosti jedne —
ja sam samo rana neugasiva.

Dolazi mi, Majčice,
da Ti tepam od milja
nepostojeće riječi
koje samo Nebo zna.
I kad iz očaja kunem
i u želji čuda poklonstveno pjevam,
Ti si, Majko, s v a
tijelo i duša,
osmijeh
i suza otajstvena.

Radovan GRGEC

Uz rub (11)

Nakon desetak nastavaka ove rubrike možda ne bi bilo zgorega da bacimo pogled na desetak proteklih godina izlaženja »Marulića« i da se zapitamo što se značajnije u posljednjih desetak godina zbilo na tom području i na području izdavačke djelatnosti HKD sv. Ćirila i Metoda (Društva sv. Jeronima) kao i na području naše i svjetske literature (imajući u vidu prvenstveno književnost kršćanskog nadahnuća). Naravno, ovaj potonji izraz uzimamo uvjetno, ali o tom sada nećemo govoriti jer smo možda dosada i previše raspravljali o tome postoji li uopće opravdanje za naziv kršćanska (katolička) književnost ili literatura kršćanske inspiracije. U Maruliću 6/79. iznijeli smo što o tom pitanju misle neki talijanski pisci.

Kao posebno značajne događaje u okviru izdavačke djelatnosti Ćirilometodskog društva valja svakako spomenuti samo pokretanje hrvatske književne revije »Marulić«, objavljivanje nekih beletrističkih djela domaćih pisaca i objavljivanje male antologije »Za blagdanskim stolom«, zatim upoznavanje naše čitalačke publike s djelima suvremenih kršćanskih pisaca svjetskoga glasa u biblioteci »Džepna knjiga«, a naročito upoznavanje čitatelja s prvim kod nas objavljenim djelima dvaju »divova« suvremene literature kršćanske inspiracije: Paula Claudela i Georgesa Bernanosa. Iako je naša profana, a i religiozna štampa te događaje uglavnom prešutjela, nitko preko ovih »zasluga« HKD sv. Ćirila i Metoda ne bi smio prijeći. Isto tako su uglavnom bile prešućene i književne večeri koje se već desetak godina redovito održavaju u prostorijama Društva.

Dok se u našoj profanoj književnosti (i taj izraz, naravno, upotrebljavam uvjetno) živjelo uglavnom od baštine Ujevića, Krleže i Andrića, u Ćirilometodskom društvu i oko časopisa »Marulić« okupljali su se neki pisci koji su, idući tragom Sudete, Remete i Šopa, pokušali dati vrijedna ostvarenja i s umjetničkog stanovišta. Naravno, ti pokušaji i nastojanja nisu bili nimalo laki. Ipak, Ćirilometodsko (Svetojeronimsko) društvo, iako je uvijek bilo književno društvo u nekadašnjem smislu te riječi, tj. izdavač popularne literature za šire slojeve naroda, nikada nije zaboravio da je književno društvo i u današnjem užem smislu te riječi koliko god je danas nerentabilno upuštati se u objavljivanje literarnih edicija, a pogotovo pjesama, bez neke pomoći i subvencija.

* * *

Pred desetak godina nestalo je s pozornice svjetske književnosti Alberta Camusa. Otada (1970) do 1980, dakle u jednom deceniju, zbilo se u svjetskoj literaturi svašta, ali i tu se živjelo većinom od baštine »velikih«: A. Gidea, Th. Manna, F. Dostojevskog, P. Claudela, M. Gorkog, B. Brechta, Joycea, Prousta, W. Faulknera, G. Papinija, L. Pirandella, Th. S. Eliota, zatim Musila, Kafke, Ionesca, Becketta, Waugha, Sartrea, Camusa, Montherlanta, Mauriaca, Saint-John Persea, Malrauxa . . . , od kojih su neki umrli upravo u ovom desetljeću.

Na njihovo mjesto dođoše mnogi značajni pisci, ali to još uvijek nisu velika imena. Jedno od najznačajnijih svakako je ime A. Solženicina, i to ne samo zbog njegova književnog opusa. U Francuskoj, čini se, najviše pažnje izaziva Julien Green, dakle jedan iz »stare garde«, dok utjecaj novog romana sve više slabi. A. Robbe-Grillet, M. Duras, M. Butor i njihovi drugovi nisu uspjeli uzvitlati ni onoliko prašine koliko svojedobno predstavnici nadrealizma.

Od pisaca kršćanskog nadahnuća vrlo su cijenjeni J. Cayrol i P. Emmanuel. Utjecaj Marcusea, Levy-Straussa i Lacana ogleda se u prozi i poeziji. Među nosiocima revolucionarnih, kontestatorskih i protestnih izraza u književnosti i u filozofiji nalaze se i mnogi kršćani. Značenje Sulivana i Decoina, a isto tako Fabbrija i Pomilija u Italiji, sve je veće. O sakralnosti i o svećeničkom životu govori se drugačije nego u prijašnjim vremenima, za kojima u svojim djelima veliku nostalgiju pokazuje Michel de Saint-Piere. Tragove tih novih pogleda vidjeli smo već kod Guareschija i Bruce-Marshalla. Danas se piše o svećenicima-gerilcima,o završetku kršćanskih vremena, o desakralizaciji i demitizaciji (usp. Debus, Ross, Kurz itd.). Ukratko, gube se razlike između svećenika i laika, između svetaca i grešnika, između kršćana i bezvjeraca. Hoće li uzvišene slike kršćanina-mučenika i svećenika-čovjeka tajne, kakve su nam dali Gertruda von Le Fort, Claudel ili Bernanos izblijedjeti pred realističkim slikama kršćanina-grešnika kakve su nam dali već F. Mauriac i G. Greene? Sumnjam u to. Pa i Bernanosov seoski župnik i Greeneov svećenik pijanica ostaju ljudi tajne i sakralnosti, i u tom je njihova snaga i privlačnost, kao i snaga Mauriacovog i Greeneovog autentičnog stvaralaštva.

Kontaminirani empirijom, sociologijom i racionalizmom, naši suvremenici ipak pokazuju veliku čežnju za zaboravljenim svijetom sakralnosti. O tom svijetu govori i polemičko pero jednoga André Frossarda ili Maurice Clavela. O njemu govori i pisanje književnika agnostika, kao što je npr. Marguerite Yourcenar, prva žena koja je nedavno ušla u Francusku akademiju. Uostalom, zar o tom ne govore i djela Danijela Dragojevića, Miodraga Pavlovića, Meše Selimovića, Danila Kiša, Mirka Kovača i drugih? Taj je svijet prisutan u stvaralaštvu Aleixandrea, Bashevica-Singera i Elitisa, posljednjih nobelovaca.

* * *

Nedavno je umro i jedan od najčitanijih predstavnika suvremene literature kršćanske inspiracije u Francuskoj, svećenik *JEAN SULIVAN*. Rođen 1913. u Bretagni, mogao je dati još mnogo toga. Ipak, ostavlja za sobom obilan

književni opus, snažan po svojoj aktualnosti, po duhovnoj prodornosti i po velikoj slobodi duha u pogledu crkvenih institucija u današnjem društvu. Važnija su mu djela: *Matinales, Lève-toi et marche, Ligne de crête, Mais il y a la mer, Joie errante, D'amour et de mort à Mogador, Quelque temps dans la vie de Jude et Cie, Bonheur des rebelles, Devance tout adieu itd.*

Mi smo o J. Sulivanu već više puta u »Maruliću« pisali u protekle dvije godine, tako npr. o njegovoj knjizi *O ljubavi i smrti u Mogadoru,* o najnovijem djelu o svećeniku Judi itd. Sulivan se bavio i redaktorskim radom. Kod Gallimarda uređivao je biblioteku »Voies ouvertes«, a kod DDB-a biblioteku »Connivence«, u kojoj je prošle godine pripremio za tisak novo izdanje knjižice *Nasljeduj Krista.* (Nekako u isto vrijeme i naše je Društvo izdalo novo izdanje te knjižice, koju mnogi »prosvjetitelji« u redovima pismoznanaca proglašuju eklatantnim primjerom zatvorene »monaške duhovnosti. J. Sulivan, jedan od »najotvorenijihi« suvremenih kršćanskih pisaca, nije mislio tako.) Istina je da se »fuga saeculi«, koju knjižica propovijeda, ne može uvijek pomiriti s potrebama današnje duhovnosti, ali je isto tako istina da je mogo toga što se u ovoj zlatnoj knjižici nalazi srž evanđeoske duhovnosti u kojoj se pomiruju i potrebe »ressourcementa« i potrebe »aggiornamenta«.

Sulivan je bio daleko od »divova« kršćanske literature, kao što su bili Claudel, Bernanos i Mauriac, ali je njegovo djelo veliko svjedočanstvo duhovne prisutnosti u našem vremenu, stvaralaštva bez apologetike u srcu suvremene stvarnosti. Zato je bio udaljen i od svakog trijumfalizma i od sviju institucija, a tako blizak marginaliziranima i ljudima iz undergrounda. Zahvaljujući njemu, kršćanska poruka čula se i u vremenu kojim potresaju razna politička i revolucionarna strujanja, inflacija, naftna kriza, sve veće bogatstvo bogatih i sve veće siromaštvo siromašnih, u vremenu u kojemu vjera u Boga uzmiče pred vjerom u znanost i tehniku, ali ujedno i pred vjerom u fatum i u horoskope.

* * *

Ipak i u tom vremenu snažni glasovi *Clavela* i *Frossarda* uznemiruju uspavane savjesti. To su obraćenici koji su prema vlastitom uvjerenju dani katolicima da ostanu katolici. Claudelove drame i opet uzbuđuju. O njima se piše i kod nas. Dvadeset i pet godina nakon svoje smrti Paul Claudel, možemo reći, sve je aktualniji i kao pjesnik i kao dramski pisac.

U *Zlatarskom dućanu* kardinala Wojtyle mnogi nalaze neke zajedničke crte s lirskim teatrom Claudela i Eliota, velikana kršćanske literature XX. stoljeća. Možda te laskave sudove izriču razni kritičari (pa i oni iz redova protivnika »integrističkih« stavova Ivana Pavla II) zato što je kardinal Wojtyla sada papa, a možda su i zaista oduševljeni njegovim duboko proćućenim i nimalo »apologetskim« stihovima. Inače, alergičnost na sve apologetske pokušaje, pa i tamo gdje su oni potpuno umjesni, baština je konfuznoga suvremenog pijetizma koji se od nekadašnjega razlikuje uglavnom samo po predmetu svojega »kulta« i »idolopoklonstva«. Na slične alergične i kritičke

stavove nailazimo i kod protivnika svake »ideologije« premda su ovi često i te kako strastveni i »zaguljeni« pristaše svojih ideologija, koje su isto tako »otuđujuće« kao i ideologije koje kritiziraju. Mi, pak možemo reći da i danas ima i u literaturi sva sila »apologeta« (kao maloprije spomenuti Clavel i Frossard), čiji članci nisu nevrijedni ni s književnog stanovišta. Iako se ovi prilično razlikuju od Chestertona, Papinija, Bloya i ostalih prethodnika, svrha njihova pisanja uglavnom je ista. Njihova virulentna satira ne odnosi se samo na »ideološka« i »dogmatska« zastranjenja, nego je upućena i onom idolu koji danas možda najviše ubija polet i čistoću kršćanske poruke, a to je opijum konzumizma u tzv. kršćanskim zemljama, opojenost progresom tehnologije u »džungli betona i čelika«. Ta, zar nisu i beletrističke kreacije jednoga Didiera Decoina kritika i satira dekristijanizirane i dehumanizirane civilizacije, koja nas sve više udaljuje od evanđeoske ljestvice vrednota?

U ishodištu širenja kršćanske civilizacije nalaze se upravo sinovi *sv. Benedikta,* čiji jubilej slavimo ove godine, i prevoditelji Svetog pisma i prvi učitelji pismenosti, kao što su npr. bili »patroni« našega Društva: sv. Jeronim, autor Vulgate, i sv. Ćiril i Metod, slavenski apostoli, o tragovima čijega djelovanja se sada vrlo mnogo piše (u vezi s nekim dokumentima pronađenima u Moravskoj i kod Ohrida). Njihovi nasljednici u našem svijetu nisu toliko razni »prosvjetitelji« koliko mnogi tražitelji Apsolutnoga i osporavatelji društva blagostanja koje donosi nepravdu i nečovječne posljedice većini čovječanstva. Tu se nađoše i mnogi kritičari i polemičari koje zbog njihove »tendencioznosti« i »angažiranosti« ne možemo izbaciti iz literarnog stvaralaštva jer su baš oni danas mnogima interesantniji i uvjerljiviji od nekih »čistih« literata koji se zatvoriše u svoju »kulu bjelokosnu«. Među takve valja, bez sumnje, ubrojiti i nedavno preminuloga talijanskog književnika *Piera Bargellinija,* velikog štovatelja sv. Franje Asiškog i sv. Bernardina Sijenskog.

* * *

Inače su kritičari, pratitelji aktualnosti i polemičari ti koji suvremenoj literaturi i literarnim časopisima daju malo »soli«, zanimljivosti i »živosti«. Zbog usmjerenosti civilizacije, ali i zbog hermetičnosti nekih literata, literatura u užem smislu sve je manje zanimljiva našim suvremenicima. Kao što smo i prošli put rekli, literarni časopisi izumiru, lišeni kritičkih i aktualnih kronika, kako bi rekao Veselko Tenžera, ili zbog »plitkoumnog ziheraštva« svojih redakcija, kako bi rekao Rade Kalanj. Na sceni svagdanje kulture ostadoše televizijske emisije i razne tribine, koje su danas vrlo aktualne. »Pravi recepti o lijekovima koji bi pospješili zdravlje časopisa, kako piše Momčilo Stojanović u »Vjesniku« od 2. II. 1980, (jesu) da ovi budu aktualniji, smjeliji i atraktivniji.«

Rekli smo da je »Marulić« sve manje mrtav, sve aktualniji, atraktivniji i smjeliji, no upravo zbog te smjelosti i aktivnosti sručila se na naš časopis vrlo žestoka paljba uz svu silu zlonamjernih i netočnih interpretacija našeg pisanja. Naravno da su se zbog toga i napadnuti brojevi »Marulića« a vjerojatno i napadački brojevi »Oka« odmah rasprodali jer takvi članci su zapravo jedino što široku publiku zanima u kulturno-literarnim časopisima, ali

se pitamo nije li cijena takve popularnosti za naše časopise nešto previsoka. U mnogim tvrdnjama naših kritičara nalaze se ne samo najobičnije uvrede nego i prilično opasne političke denuncijacije. Nije onda čudo što Velimir Visković u beogradskoj »Književnoj reči« (što je prenio i »Nin« od 2. III. 1980.) optužuje G. Babića da je eksponent »čvrste ruke«, a s onima koji su za čvrstu ruku, kaže Visković, nema se što razgovarati. Vjerojatno ni sam Lordan Zafranović nije mislio da će njegov film »Okupacija u 26 slika« poslužiti kao povod za tako glasnu huškačku kampanju.

I mi smo mislili da s eksponentima »čvrste ruke« nemamo što razgovarati, ali nam neki prigovoriše sa »Qui tacet, consentire videtur« i sličnim gnomskim i sentencioznim savjetima, tj. »recite sad vi koji stalno pledirate za opravdanost pro domo-članaka koju u svoju obranu jer tko šuti, pristaje ili priznaje«. Znam da je onima koji, gledajući borce u areni, savjetuju ili čak aplaudiraju s »tribina«, lako dijeliti savjete i sudove kad sami nisu direktni sudionici. Ipak bih volio da imaju razumijevanja i za one što pod punim imenom i s punom odgovornošću podnose teret rizika, opasnosti i ugroženosti s kojim je povezan svaki javni nastup i svaka smjelost pisanja. I njima bi se moglo odgovoriti sentenciozno »Quod licet Iovi, non licet bovi« ili »S rogatim se ne isplati bosti«. Međutim, smatramo da je ipak nešto trebalo reći u ovoj rubrici koja je prošli put, kao i neke druge rubrike, izostala.

Toliko puta sam rekao da je »Marulić« hrvatska književna revija, namijenjena svim Hrvatima, dakle i onima koji nisu katolici i koji nisu religiozni, ali je »Marulić« i ćirilometodski časopis religioznog usmjerenja. Kao takav on se npr. bavi pitanjima kršćanskog humanizma u suvremenom svijetu, literaturom krćanske inspiracije, djelovanjem pisaca iz našega Društva, pa makar njihov rad i ne bio uvijek ne znam kako kvalitetan u književnom pogledu. Iz organske povezanosti »Marulića« s HKD-om proizlaze, naime, ne samo velike prednosti nego i neka ograničenja, kompromisi i »slabosti«. Ipak, nastojimo ispovijedati kršćansko uvjerenje i kao kršćanima mora nam biti strana svaka nacionalna, rasna, klasna ili bilo kakva druga mržnja, pa čak i mržnja prema neprijatelju.

I kao Hrvati i kao kršćani htjeli smo uspostaviti dijalog s našim suvremenicima u društvu čiji smo i mi članovi. U prvom i posljednjem broju naše revije govorili smo o humanizmu kao bazi za dijalog u pluralističkom društvu. I dok govorimo o dijalogu, naša prirođena i urođena nesnošljivost izbija na površinu u mnogim susretima, koji često svršavaju kao sukobi i »dvoboji«. Pokušavamo naći zajednički jezik s onima koji pripadaju istom narodu i kulturi, ali nažalost moramo konstatirati da je taj jezik vrlo teško pronaći i da je svijest o zajedničkoj pripadnosti vrlo slaba, a »pluralizam« tek obična fraza. Takvim frazama poslužili smo se i mi u prvom broju naše revije 1968. god. vjerujući, uostalom, da to nisu nikakve fraze. Kao hladan tuš djelovalo je odmah pisanje Igora Mandića upravo o tom broju »Marulića«. Nakon toga doživjeli smo mnoga razočaranja, ali ipak mislimo da se ne smijemo odreći humanizma premda je i ta riječ bila toliko puta kompromitirana. U ime humanizma imamo pravo reći svoj sud i o nekim »naturalističkim«

scenama u Zafranovićevu filmu. Taj su sud izrekli na svoj način i Kinezi koji su takve scene jednostavno »izrezali« kad se film prikazivao nedavno u Pekingu.

Možda je sve ovo što pišem beskorisno? Možda se zaista ne isplati biti otvoren i svojom otvorenošću dati neki prilog kulturnom (ili nekulturnom) dijalogu na našem tlu? Pa što da radimo? Da se ograničimo na »ziheraške« priloge ili na pjesmice koje gotovo nitko ne čita? Čovjek ima pravo da se boji ulaziti u razne diskusije s književnicima i pjesnicima, s farizejima i pismoznancima. Čudna je to čeljad. Osjetljivi i osvetljivi, zatvoreni u sebe i ljubomorni na svoju veličinu, pa ipak, ponekad, bugare lijepo, uznosito, a gadosti izbiju iznenada poput usnulih vulkana. Eto, takvi smo! Na sve nas odnosi se ona evanđeoska: »Vae vobis, scribae!« Ipak imamo pravo da mislimo kako je moguće prevladati naše dihotomije i šizofrenije, boriti se za cjelovitost ljudske osobnosti. Nažalost, dihotomije između života i umjetničkog stvaralaštva uvijek će biti. Kakav god bio život Michelangela ili Leonarda, njihovo umjetničko djelo nitko ne može prezreti.

August ĐARMATI

Pružam ruke mašte

Pružam ruke mašte da grli beskraje,
Jer mašta mi daje sve što želja hoće,
Jer ona mi blaži nemir koji traje
U satima moje velike samoće.

Pružam ruke mašte da uhvatim snove
Što obličjem ljepšim oblikuju javu,
Raširenih krila u daljinu plove
I težinu misli daju zaboravu.

Pružam ruke mašte da dohvati strane,
Ispuni prazninu i obrise stvari,
I približi k sebi prostore neznane,
Neka bar trenutno njima gospodari.

Pružam ruke mašte svemu što postoji,
Da zagrli, takne i svoj biljeg stavi,
U mašti smo samo svi dobri i svoji,
I mutno se nebo samo u njoj plavi . . .

Otto František BABLER

Misli i razmišljanja

Vjerovati u Boga znači priznavati da naš život na zemlji nema samo fiziološke i materijalne funkcije, nego u prvomm redu također viši odnos i smisao.

Svijet, čini se, postaje sve gori. Protiv toga ne možeš činiti ništa drugo nego da sâm postaješ sve bolji.

U ispovjedaonici riječi imaju dvostruku vrijednost.

Što treba da u čovjeku njegujemo najbrižnije, najosjetljivije? Savjest.

Tko danas, dvije tisuće godina poslije Krista, ponavlja: »Ljubite se međusobno!«, izgovara to kao da zna da za to ne preostaje više mnogo vremena.

Kad budemo slagali račune svoga života, nitko neće moći okrivljivati drugoga. Odgovarat će samo za sebe, u prvom licu.

Smrću svakoga čovjeka kojega volimo sprijateljujemo se sa smrću.

Netko prošle zablude i zločine čovječanstva smatra kao objektivne povijesne činjenice drugi se pak zbog njih stidi kao da su njegovi lični grijesi i krivice.

Prekrasna riječ sv. Augustina iz njegovih »Ispovijesti«: Jussisti enim, Deus, ut sibi ipse sit sua poena omnis inordinatus animus. — Učinio si, Bože, da svaki neuredan duh bude sam sebi kaznom.

Koliko tajnih želja ima svaki čovjek. Jao njemu ako bi mu se sve ispunile!

Još nije ništa izgubljeno dok čovjek bar katkada zna biti sam sa sobom nezadovoljan, dok osjeća da bi se trebao zbog sebe više sramiti nego se sobom ponositi.

Krivica se rodi kad je počinimo, ali raste kad je branimo kao pravicu.

Svećenik nije nikad tako potreban kao onda kad ga ljudi smatraju suvišnim i rugaju mu se.

Nesuglasnost među požudom novca i kršćanstvom jest u tom da onaj koji je željan novca ne može biti dobar kršćanin, a tko je dobar kršćanin, ne može biti željan novca. Tko pleše oko zlatnog teleta, taj nema dosta vremena ni sposobnosti da štuje Boga.

Demagogija je jedan od glavih grijeha protiv Duha Svetoga.

Tko ne vjeruje u Boga, taj kao da sebi prisvaja sve zasluge na vrijednosti i radosti svijeta, a ujedno trpi da na njega pada sva krivnja za neuspjeh života.

Dosada dokazuje da više nismo u staju nečim se oduševiti.

Samo francuski jezik ima poseban izraz *envisager,* što znači: otvoreno gledati nekomu u lice.

Grijeh koji žališ korisniji ti je nego krepost kojom se hvastaš.

Čovječanstvo je opet preživjelo jedan svjetski rat. S izuzetkom onih jedanaest milijuna koji su poginuli.

Ni najpravedniji sudac ne može uvijek imati čistu savjest.

Moramo stalno biti na putu — možda će nas sâm put više zadovoljiti nego postignuti cilj.

»Do viđenja« — pozdrav koji uvijek računa s iskrenom uzajammošću.

I s najskromnijim korisnim poslom pridonosiš usavršenju svijeta, i s najneznatnijim dobrim djelom doprinosiš njegovu spasenju.

Loše ćemo se nas dvojica razumjeti:: Ti misliš odmah na izuzetke, ja na pravila.

Poželiš li poljubiti zvijezdu, klekni pa poljubi zemlju.

Što je vlada izopačenija, tim više pruža prilika da se umjeste i uspijevaju baš nepovjerljive i iskvarene naravi.

Kako se na lubanji mrtvog čovjeka tragičnost spaja s podmuklim, grotesknim izgledom: praznina očnih šupljina i dva reda podrugljivo iskešenih zubi.

Što se više govori o čovječnosti, to manje se misli na čovjeka.

Zašto gotovo svi samoubojice svoje posljednje pismo ostalima počinju riječima: »Oprostite mi...«?

Kakva bi to bila misao ako ne bi bila razumljiva sama sobom?

Proganjanjem zla činiš nekada više štete nego što bi to zlo prouzročilo samo po sebi.

Romantičari trebaju, da bi mogli stvarati, bol i očajanje. Njihov pjesnik, koji bi postigao ravnotežu, sreću i zadovoljstvo, prestao bi pjevati baš kao prežderana ptica.

Događa se da nas Bog iznenadi svjetlom svoje prisutnosti. To su časovi uzbuđenja koje nikad ne prestaje djelovati.

Dobro spavamo među mirnim spavačima. Prije nego zaspiš, sjećaj se svojih mrtvih.

Svaka blizina je varljiva. Vide se kroz nju sve daljine.

Aforizmi su samo lagane rečenice ako ih ne opterećuješ istinom, pravdom i mudrošću.

Koliko nevidljivih stvari, vrijednih zanosa ima još na svijetu, koliko zvukova što ih još nismo slušali, koliko boja što ih još nismo zapazili, koliko mirisa što ih još nismo udisali pohlepnim nozdrvama!

Imaš li i razum i srce, jedno pred ljudima sakrij. Ako im otkriješ oboje, neće ti priznati ni jedno.

Kakvo čudo je ljudsko lice! Sva glavna osjetila — s iznimkom opipa — imaju na njemu svoje organe. Ta prednja strana glave usredotočuje sve sposobnosti opažati svijet pa izražavati osjećaje i duševni život.

Sklonost nekih ljudi da se bave jednostavnim stvarima dovela je mnoge od njih do toga da shvaćaju i najzamršenije stvari.

Da ne postaneš lopov i ništarija, za to danas treba uložiti toliko napora i truda koliko bi ti u drugimm vremenima bilo dosta da postaneš svetac, junak ili dobrotvor čovječanstva.

Ne znam da li je ikad itko molio pred Rafaelovom Madonom.

Sumnjivo je kako se lako i zgodno mogu ljudske naravi, čini i običaji izraziti prispodobom životinjske basne.

Jedna opasnost za umjetnost naših vremena postoji u tome što eksperimenat prestaje biti samo ispit ili pokušaj, nego se već cijeni kao zrelo i savršeno umjetničko djelo.

Posmrtna maska čovječjeg lica ima izraz mira koji nije više samo mir među prolaznim utiscima života, nego mir vječni.

Misli su kao čavke: jedna ti izleti iz kuće, a vrati se s cijelim jatom.

Na koga bi vas podsjećao invalid s drvenom nogom koji bi se htio natjecati s trkačima? Mene na starca koji bi u današnje užurbano vrijeme htio da drži korak s vremenom.

Baš oni koji ne vjeruju u Krista među prvima traže da se s njima postupa po Kristovoj zapovijedi.

Bog je odmah kod stvaranja svijeta bio svjetlo tako silno i moćno da su ljudi oslijepili pa ga više nisu mogli vidjeti. Od onih vremena svi koji to svjetlo slute zapaljuju svoje svjećice da bi ga iznova našli i pokazali drugima. A oni koji u svjetlu tih svjećica ne mogu ništa raspoznati, plašljivo kao prestrašena djeca pitaju: »Gdje je? Gdje je?...«, ili pogrdno proglašuju: »Nema ga...«

Ako unutarnji monolog nije ujedno i razgovor s Bogom, znak je duševnog lutanja.

Čitanje Svetoga Pisma znači u životu ono što u liječništvu dubinsko osvjetljivanje skrivenih oboljenja i tumora.

Je li Judina majka stajala manje žalosna i očajna pod drvetom na kojem se objesio njezin sin negoli Majka Božja pod križem na kojem je visio Isus?

Jadni ateisti! Nasuprot cijelom sjaju u kojem se kao u cvjetnjaku rascvala vjera ne mogu postaviti ništa drugo nego ostrugane motke svojih suhih hipoteza.

Opetujemo ovdje još jedanput: Ljubav je sve. Beskrajno više nego dužnost i zakon. Kako bi žalostan bio svijet kad bi, na primjer, majka sa svojim djetetom postupala samo tako kako traži dužnost i zapovijeda zakon. Dužnost i zakon nisu dovoljni da uzdržavaju život u njegovoj punini i svježini. Tu uvijek mora djelovati još i l j u b a v.

Prije nego počneš kakav posao, dovedi srce i misli u stanje vjere, nade i ljubavi!

Sa češkog prevela:
BLAŽENA KARBUSOVA

Mustafa H. GRABČANOVIĆ

Jesen u Podrinju

Izgara purpur. Dunje ranke žute...
I mir... Šljivikom šljive soče slasne.
S jeseni djevojke uvijek se ućute
i vrisnu vriskom punim krvi, strasne.

Žut pejzaž zrije... Krvav gori dan.
Osojem pjesma berača i jesen...
Pijan kroz krošnje cereka se Pan
i vrisak cvijeta u srce mi snesen.

Daljine žute... Dan rastače zlato.
I sve se smješka i ko u san tone...
Šljivikom negdje žice saza zvone:
»Spremaj ruho, zlato neharato!«...

Srce mi trepti. Pjani pod topolom.
ja i Pan smo sami. Njišu se lugovi...
Lješkamo. Tiho... Ko dobri drugovi
pjevamo, pjesma treperi dolom...

Dan nekud klizi i začaran klone
i dertli pjesma osojima cvate,
trepere zvuci, kao srebro zvone:
»Noćas ću po tebe poslat svoje svate!«...

Ante ŽUŽUL-MARINOVIĆ

Mjesec na dar babi Karinuši

Ja točim čašu vina
I pijem dane stare
I brojim dane mlade
O Mare — moja Mare...

I svuda baklje gore
A mjesec mi spao na čelo
Igram se tako njime
I nosim ga — nosim — u selo

Karinuši na dlan ću spustit
Mjesec i rumen cijelu
Pa neka čudom se čudi
I neka priča po selu

Eto — njen pjesnik
Donio mjesec u selo
Urankom — veli — zaboga
Donijet će sunce cijelo

O bako — starice moja
Sve ću ti pričat po broju
Ti ipak mila žigni
Onu lućerdu svoju

I svuda baklje gore
A mjesec mi spao na čelo
Igram se tako njime
I nosim ga — nosim — u selo

Josip BERKA

Nedin zimski ples

Kao i druge djevojke u njezinoj dobi, Neda je također sanjarila o sreći. A kako je sreća u većine djevojaka vezana za njihov osjećajni život, usmjeren na ljubav i brak, tako je bilo i kod nje. I ona je željela da ljubi i bude ljubljena. Ali put do te sreće za nju je bio vrlo trnovit i dovodio ju je u mnoga teška iskušenja koja su ostavila bolne tragove u njezinu životu.

No nije to bio samo njezin problem. Nedini su roditelji još od njezina djetinjstva pratili njezine poteškoće sa sluhom koji je oslabio nakon jedne bolesti. I premda su oni mnogo žrtvovali da se to popravi, stanje je ostalo isto, što više, još se i pogoršavalo. Ona je iz godine u godinu slabije čula.

Sve je to mnogo utjecalo na psihički život mlade djevojke koja je, uza svu od prirode veselu ćud, često padala u neku depresiju. U njoj se pomalo javljao osjećaj manje vrijednosti, premda je inače uspješno završila srednju stručnu školu i privatno učila francuski i njemački jezik, a uz to je u jednom austrijskom institutu upotpunila svoje znanje i svoj odgoj. No bolest je podmuklo izjedala njezin unutrašnji život i, da bi zaboravila na tu svoju nevolju, ona je rado vršila i kućanske poslove, izrađivala ženske ručne radove i uz to vrlo mnogo čitala.

Ponekad bi Neda s roditeljima ili s rođacima išla na društvene zabave, gdje je bilo prilike da se upozna s društvom, a osobito s mlađima za vrijeme plesa. To bi je načas razvedrilo, ali katkada i uzbudilo. Jer, dok bi promatrala druge, zdrave i vesele djevojke kako se ugodno zabavljaju u društvu mladića i kako s njima plešu, sjetila bi se svojega sluha, i tada bi opet njezinu nutrinu zahvatila žalost. I makar bi k njoj dolazili mladići i željeli s njom plesati, pa bi s ponekim i plesala, ipak bi se osjećala nesretnom jer nije mogla s njima razgovarati onako kako bi željela. Osim toga imala je osjećaj da s njom plešu iz samilosti ili zbog drugih kakvih razloga.

Pa ipak su te zabave unosile nov sadržaj u njezin dotadašnji život. Više puta vrcnula bi u njezinoj duši iskra nade i u takvim trenucima došla bi joj u glavu misao: »Možda će ipak biti nešto od mene...« U tim časovima sasvim bi se predala ugodnim osjećajima koji su se u njoj javili.

Jedne zime spremala se opet s majkom na zabavu s plesom. I dok se oblačila, vrzle su joj se po glavi kojekakve misli: Koga će danas upoznati? S kim će plesati? Hoće li joj biti lijepo? Ima li uopće smisla da ide na zabavu? ... No, sve se te misli razletješe kad je čula majčin poziv.

Brzo je završila spremanje i našla se u hodniku gdje ju je majka čekala.

Kad su izašli iz kuće, zaduhne ih svježi zrak hladne zimske večeri. Priroda je bila tako lijepa da je ljepše ne bi mogli ni zamisliti. Jele uz njihovu kuću i uz susjedne vrtove bile su gotovo sasvim bijele. Izgledale su kao mladenke koje se spremaju na vjenčanje. I drugo drveće bilo je načičkano snijegom, a s ograda su visjele lijepe snježne čipke koje su ovdje-ondje blistale obasjane svjetlom rijetkih uličnih svjetiljki.

Nedu je ta ljepota osvojila i ona se posve predala njezinu uživanju. Neobično raspoložena, promatrala je svaki detalj te čarobne zimske večeri, tako da nije ni opazila kako je vrijeme brzo prošlo i da su već stigli u središte grada te se približili velikoj zgradi Novinarskog doma gdje se održava zabava.

Požuriše se i uđoše unutra. Odloživši ogrtače i šešire u garderobi, pođoše u dvoranu i smjestiše se na svoja mjesta. Uskoro je započeo koncertni dio priredbe, u kojem je nastupio Zbor Hrvatica iz opere »Porin«. Zatim je izveden solo-koncert na violini. Slijedile su dvije pjesme iz Tijardovićeve operete »Mala Floramy«, Paljetkova skladba »Popevke sem slagal« i jedna zborna pjesma, kojom je i završen prvi dio zabave. Neda je s majkom sjedila u drugom redu, pa je s užitkom pratila sve koncertne točke. Ipak je i nju i majku najviše oduševio Zbor Hrvatica iz »Porina«, dok su ih Domjanićevi stihovi u Paljetkovoj muzičkoj obradi tako raznježili da su o njima neprestano govorile u nastaloj pauzi.

Poslije odmora započeo je ples, koji je otvorilo nekoliko mladih parova. Tu je Nedu čekalo veliko iznenađenje. Čim se s majkom smjestila postrance i počela promatrati parove, pristupio je k njoj jedan mladić, kojeg ona dosad nije poznavala, i zamolio je da s njim pleše. Pristala je i pošla s njim. Nakon nekoliko okretaja, on je počeo naveliko pričati. Najviše je pripovijedao o tom kako je išao u dvogodišnju trgovačku školu i kako su ga zbog »drugih redova izjurili« ... Govorio je sasvim otvoreno, tako da se Neda čudila njegovoj iskrenosti, a još više tome što je cijelo vrijeme plesao samo s njom. Nije znala kako bi sve to protumačila. Napose ju je zanimalo zbog čega mu se ona svidjela.

Dok je mladić tako pričao, Neda je uglavnom šutjela ili bi tu i tamo rekla koju riječ i značajno ga pri tom pogledala. On je, čini se, opazio da ona slabije čuje, pa je počeo sve glasnije govoriti tako da je njoj postalo i neugodno. Ipak ga je pomalo i žalila što se toliko trudi oko nje iako vidi da ga ona slabo čuje. S druge je strane žalila i sebe što ne može s njim razgovarati kako treba. I u njoj se opet počeo stvarati kompleks ... To bi vjerojatno i potrajalo da je on nije iznenada upitao:

— Gospodična, možete li mi dati svoju adresu?

Ona još nije dospjela ni odgovoriti, a on upita dalje:

— Jeste li za to da ureknemo »rendes« u katedrali?

Ta dva iznenadna pitanja, upućena joj u trenutku kada to uopće nije očekivala i kad je njezina unutrašnjost bila već uzdrmana podsvjesnim nemirom, potpuno su je zbunila, i ona smeteno odgovori:

— Oprostite ... Ja ću se ... uskoro zaručiti, pa ... nema smisla da se sastajemo i sklapamo dublje poznanstvo.

Ni sama nije znala kako su joj te riječi izletjele iz usta. Srce to nije govorilo ... Kad je mladić to čuo, licem mu je prešla sjenka žalosti i počeo se ispričavati. Nekoliko je puta rekao:

— Oprostite, gospodična! Molim vas, oprostite! Bio sam uvjeren da još nemate mladića. Ponovno molim, oprostite!

Dok je ona slušala te riječi i gledala u njegove tužne oči, osjetila je kako je nešto stišće u grlu. Nije znala što bi mu još rekla. I osjetila je duboku žalost. U sebi ga je žalila, ali — sad se nije moglo ništa promijeniti. Na sreću, ples se bližio kraju. Još nekoliko pokreta prošlo je u šutnji, a onda su stali. On se duboko naklonio, još jednom je pogledao i tiho izustio:

— Još jednom, oprostite!

Nato se brzo udaljio.

Sada tek obuzeo je Nedu pravi nemir. Sva uzbuđena, počela se kajati što se tako ponijela, i sama je sebe korila. Osjećala je da je pogriješila, ne toliko u samoj stvari, nego u načinu na koji je to izvela. Teške misli navirale su same od sebe i prelazile u samooptužbe: Kako je mogla tako lagati? I kako je to daleko od onoga što je željela! Osjećala je da je svojom laži uvrijedila ne samo jednoga mladića koji to nije zaslužio nego i samu sebe!

U isto vrijeme opazila je da joj se približava mama. Znala je da će je odmah pitati kako je bilo na plesu, i to ju je još više uzbudilo. Brzo se pokušala sabrati, ali nije mogla. Osjećala je da je još uvijek nemirna i da sva gori od jada.

Majka je, došavši k njoj, primijetila da je uzbuđena, ali je mislila da je to od radosti što je toliko plesala s onim mladićem. I zato je veselo pogleda i reče:

— No, dijete drago, sada si sigurno zadovoljna i sretna! Je li ti bilo lijepo?

Neda bi joj se najradije bacila u naručaj i gorko se isplakala, ali se suzdržala zbog ljudi koji su bili u blizini. Stoga samo tupo pogleda majku, strese se i suho odgovori:

— Sretna sam, dà ... jako sam sretna!

Majku je iznenadio već i njezin pogled, a pogotovo neobičan ton riječî koje je izgovorila. No kako je u isto vrijeme izlazilo mnoštvo ljudi iz dvorane, nije bilo zgodno da se zadržavaju i objašnjavaju na tom mjestu. Stoga šuteći pođu prema garderobi, uzmu ogrtače i šešire i krenu kući.

Kad su na ulici ostali sami, majka je namjeravala ponovno započeti razgovor o plesu, ali ju je neka unutrašnja sila zadržala i odvraćala od toga. Pogledavajući kradom Nedu, činilo joj se da na njezinu poblijedjelu licu vidi nekakvu tamnu sjenu koja je cijelom licu davala vrlo odbojan, gotovo jezovit izraz. To ju je još više odvraćalo od prijašnje namjere. A jer je šutnja također bila neugodna, počne govoriti o snijegu.

— Vidiš, Nedo — reče joj okrenuvši se prema njoj — koliko je napadalo dok smo bili na zabavi!

Neda, kao da je prečula ono što je majka rekla, nije odmah odgovorila. No onda se naglo trgne, pogleda oko sebe i reče:

— Dà! Krovovi kuća dobili su velike bijele kape ...

Premda je to izgovorila prilično mirno, majka je osjetila da je govorila na silu. Tako je protekao i ostali dio razgovora.

Napokon su stigli kući.

Otvarajući kućna vrata i puštajući Nedu da uđe u predsoblje, majka je ponovno opazila tamnu sjenu na njezinu licu i uhvati je neka neugodna slutnja. Predosjećala je da će se nešto dogoditi. I čim je zatvorila vrata, Neda se — iako je već bila pošla naprijed — naglo okrene, potrči prema majci, baci joj se u naručaj i jecajući upita:

— Zašto si prestala govoriti o plesu? Zar misliš da sam zaista bila sretna?

Majka je suznih očiju pritisne k sebi i reče:

— Jadno moje dijete! Vidjela sam iz tvojega držanja i izraza lica da nisi sretna, i zato sam prestala o tome govoriti. Znam da ti je teško... Dođi malo k meni pa mi se izjadaj! Reci svojoj majci sve što ti je na srcu...

I uđoše u majčinu sobu, sjedoše na počivaljku, a Neda, još uvijek zaplakana, drhtavim glasom ispripovijedi sve što se dogodilo za vrijeme plesa. Na koncu, plačući sve jače i teško dišući, zarida govoreći:

— Mama, mama! Ja sam zaista nesretna!

Majka je napeto slušala Nedino pričanje, i premda ju je to uzrujalo, nastojala je sačuvati mir da može kćerki što sabranije izreći riječi utjehe i ohrabrenja, čega joj je u ovom trenutku najviše trebalo. Zagrlivši je, progovori:

— Drago dijete! Znam da ti je teško što se ne možeš sporazumijevati s drugima onako kako bi željela. Zato si često potištena i podvrgnuta promjenama i neraspoloženjima koja katkad nisi u stanju kontrolirati. U takvom jednom trenutku izmakle su ti na plesu i one riječi u razgovoru s mladićem. Ti si i sama osjetila da si pogriješila, pa se još i sada zbog toga žalostiš... Meni je, baš kao i tebi, vrlo žao što ti se to dogodilo, i ja te potpuno razumijem. Ali, dijete moje, to je sad prošlo i neće se vratiti. No iz toga možeš nešto naučiti. Taj tvoj slučaj pokazuje da ti zbog svojega sluha nisi sasvim izolirana od ljudi i društva, napose ne od mlađih, koji se međusobno razumiju. Samo treba da s njima budeš iskrena kao i oni s tobom. Zato nemoj očajavati! Smiri se, digni čelo i zbriši s njega tu tamnu sjenu, a Bog će dati da i tebi sine sunce...

Neda je pažljivo slušala što joj je majka govorila i u isto vrijeme, smirujući se, uporno gledala u njezine krupne oči. Osjećala je kako iz tih očiju žari ljubav i neko gotovo nadnaravno svjetlo koje joj otkriva jedan novi svijet... Snažno zagrli majku, poljubi je i pomiluje pogledom punim zahvalnosti. S njezina čela nesta one tamne sjene, a licem se preli blagi osmijeh kao blijesak iz duše koja je našla svoj mir!

I dok su majka i kćerka zagrljene odlazile na počinak, vani je, oko njihove kuće, nečujno disala bijela zimska noć, a snijegom okićene jele dizale su svoje vrške prema zvijezdama koje su im živo namigivale...

Slavko VRANJKOVIĆ

Gorki korijen

Sve je to završilo jednog popodneva — a započelo otkad sebe pamti — kad sjene bivaju duže, obrisi mekši i topliji, a sunce udaljenije.

Branimir je sjedio u hladu sjenovita čempresa. Pred njim je drijemao gradić u prozračnoj izmaglici, dalekih nestvarnih oblika. Činilo mu se, izdaleka, da je sve u njemu spokojno i smireno, kao iza buđenja u predjutarja. Malo dalje, uz kamenitu padinu stislo se njegovo selo.

Volio je kratke šetnje izvan naselja, samotna drugovanja s prirodom i rodnim krajem. Danas, osobito danas, osjećao se nekako drugačije, nesigurnije. Nije ga ispunjao radošću pijetlov kukurijek kao nekada, ni očev pogled. Tražio je u sebi, u svom sjećanju svjetlu točku, uporište, jer ovo što mu se događalo proteklih godina ostavilo je u njemu samo pustoš i pitanje.

Prisjećao se moćnih riječi Učiteljevih, vezujući uz njih svoje nemire i nadanja.

Susreo ga je kao što se susreće jutro i san, uplovljujući u njegov vidokrug, u ljubav široku kao more i predvečernje nebo. Ne bi se smio zakleti kako i kada je to bilo. Nije čak siguran je li to san, snovidica, nemirno tkanje iza spuštenih trepavica. Odnekud mu je navirao njegov glas. Čiji glas? Tko ga je rekao u njegovo ime? ... »Ako i zaboraviš na moj glas u sebi, na moju riječ i opomenu, i ako ti zamre sjećanje na naš susret, vratit ću se, uistinu ću se vratiti...«

Danas, kao i svaki dan, čekao je njegov povratak. Istina, osjećao ga je blizu kao što se osjeća vlastita krv i srce, a ipak mu se pričinjao dalek i samotan. Ponekad ga je zamaralo to igranje skrivača, to traženje Boga, i žudio je zaboraviti. Mnogo kasnije je shvatio da zapravo Bog njega traži.

Ima nekoliko dana kako se vratio u svoj zaselak. Odavno je već u sjeni čempresa. Podno brda srasle kuće s kamenjarom. Volio se navraćati u svoj kraj, kao da se opet, iznova, vraća u djetinjstvo. Poželi biti mladi čoban s bijelim stadom i sviralom. Nožem je pokušao zarezati mladicu jasena i napraviti sviralu, i to ga zaokupi mirisom sočna drveta i lepuhom sjećanja što miriše na mlako mlijeko i rosno jutro. Drvo je pištalo pod nožem probuđenim sokom, iz nevješta reza. Ruke nisu više slijedile ni srce ni djetinjstvo. Odnekud začuje jecaj svirale i načas mu se pričini da grana pjeva, nedogotovljena, još nesvrnute kore, i uzradova se svim u sebi. Kad mu oči uploviše u krajolik, ugleda dječaka.

Teško se mogao prepoznati u krupnim grahorastim očima, ali je i nesvjesno u njemu tražio sebe negdašnjeg.

— Zasviraj još!

— Neću!

— Kao da si ljut i plašljiv?

— Moja mater kaže da te treba izbjegavati ko kugu, jer kaže...

— Što kaže? Reci, ne boj se.

— Je li istina, a kažu da jest, da tvrdiš da Boga nema i da je to ... — umjesto odgovora upita dječak.

Očekivao je odgovor, ne kao onaj koji pita jer ne zna, nego kao netko tko zna pravi odgovor, a malo drži do tuđega. Nedaleko od njih koza je brstila ovršje gloga. Branimir je šutio, a dječak je čekao kao što smrt čeka, kao što čeka ružno sjećanje kad smo najradosniji.

— Ti odmah tako... Rekao sam, ali nisam tako rekao...

— Kažeš, rekao si. Nije važno kako. Važno je da si rekao. Je l' tako?

— Neka bude kad ti kažeš.

— Meni je svejedno, a tebi kao da nije... I bolje da nije — dometnu dječak i zabrza za stadom. Opet se čula svirka, a Branimiru se pričini da od nje i dječakova glasa ne čuje vlastito srce.

Negdje, duboko u njemu, probudi se sjećanje, zaiskri djedov prosijed brk nad žeravicom u luli...

— Dide, je l' Bog svemoguć?

— Svemoguć, pitaš? Dašta da je svemoguć. Sve ti je Bog stvorio, sve što vidiš i ne vidiš.

— I tice poletuše?

— I tice!

Zašutio je zamišljen. Vjerovao je da je djed posijedio od mudrosti i godina. Ipak mu nije sve bilo jasno... Što će tu jaja ako Bog stvara ptice. Vidio je, pouzdano, da se ptice legu iz jaja.

— Dide, je l' Bog stvorio opanke? — zapitao je kasnije.

— Opanke? Nije. Opanke je napravio Matko Sikirica, eno mu kuće doli kod crkve.

— Onda Bog nije svemoguć — ubacio je glasno, glasnije nego što je želio.

— Ma, vidi ti njega! Nije svemoguć, kažeš? Gubi se. Trkom za ovcama!

Gledao je djeda gdje poguren koraca nesigurna koraka. Zavidio mu je jer mu je sve jasno. Žudio je svim u sebi starost i jasnoću. Dugo je u sebi nosio taj razgovor i mnoge druge, kao što se nosi okus gorka korijena u ustima.

Jednom je slušao svećenika gdje govori da je Bog ljubio čovjeka, da su mu bili dragi baš oni koji su grešni, slabi, i da je umro da bi takvi dobili oproštenje, a u kući se govorilo drugačije.

— Bog sve vidi, čuje i zna — govorila je baka Ivka — zna prije nego se i zbude. Sve ti je njemu jasno, i ono što će biti i ono što je bilo. Grešnike kažnjava, krv im se u vodu promeće, jezik psovačima otiče, a oči im potamnjuju. Iako je priveliko milosrđe Božje, ali i ono ima granice.

Bog mu se pričinjao poput Jozipa poljara, koji povazdan vreba iz kukuruzišta i nasladno čeka da koga uhvati: »Tu si, majčin sine, tu sam te čeka!«

Gledao je u čudu svece u seoskoj crkvi i pričinjalo mu se da će Bartol sići s platna s isukanim nožem, a Katarina zakoturati čudni točak pun šiljaka. Plašio se Rokova psa, njegove gadno-crvene rane. Čudio se jedino što tu radi Marija tako lijepa, draga kao majka.

Dugo je trebalo da shvati da nije istinita takva slika Boga u njemu. Zalazio je, povremeno, na studentski vjeronauk. Sa zanimanjem je slušao o Bogu tražeći sličnost s Bogom djetinjstva. Netko je napomenuo da je odijelo petogodišnjaka preusko za gimnazijalca, tako i vjera. Pokušao je biti otvoren, pokušao je tražiti, mukotrpno i ustrajno.

Zvono se oglasilo s crkve, i tek tada spozna da je odavno došao nad selo. Silazeći pokraj crkve sv. Antuna, pogledom pomilova presličast zvonik. Polutama kamene crkve primi ga i učini mu se kao da u vlastiti grob ulazi. Na kamenu podnožju kipa gorjela je svijeća. Dugo je ostao u crkvi. Ni jedne se molitve nije prisjetio, utaman tražeći drago majčino tepanje o Isusu i anđelu. Srce se oglasilo...

»Tko ima vid da moju sljepoću providi, tko ima vjeru da moju vjeru učvrsti, tko ima korak da moj klecav uspravi«, molio je kroz suze. »Kriste, potrebna mi je tvoja moćna riječ. Kolijevka je iza nas, a zvijezde su daleko.«

Izišao je smiren, smireniji nego što je ikada bio. Prožimala ga je neka sigurnost, osjećaj radosti. Činilo mu se da je bestjelesan i prozračan, da bi mogao poletjeti, zapjevati svom radošću prikupljenom. Vraćen sebi i svom miru žudio je da podijeli s drugim svoju radost.

Pod lozom, na kamenu predvraću, stol, a na stolu kruh, sir i vino.

— Jesi li se vratio, sine? Bila sam brižna čekajući te, bojala sam se, znaš — zausti majka.

— Da, majko, vratio sam se!

Sjeli su za stol. Otac je pomno istresao lulu u turpijast dlan. Majka je lomila kruh. Ruka joj se sama podigla na molitvu, a onda ju je zaustavila na pola puta upitno gledajući sina. Odavno se nije molio, bar ne pred njima.

— Molit ćemo, majko! — reče i prekrsti se prvi. U njezinim očima zaigra radost, a otac se oglasi molitvom.

M. MAJNARIĆ

Čisto srce

Čisto srce vodi život do vrhunca,
i najgori u sebi se slaže,
i on ima neka tajna sunca
i on katkad svoje srce važe.

Peteljke

Uvijek i malo

Još malo
i svijeća mora dogorjeti.

Još samo malo
i cvijeće mora uvenuti.

Ali slova
u knjizi Života
nikada neće izblijedjeti.

Ona su ispisana
L j u b a v l j u.

Za visinama

Nad sivozelenom vodom
plove pospani listovi
i dozivlju privid suprotnosti.

Iz razlivene tišine izrasta
troredi cvijet smirenih boja
u kome plamsa uzlet i nada.

Lopoč je brat čovjeka u vremenu
što čvrstinom poleta ostavlja vode
da bi osjetio smiraj zvijezda . . .

Ljiljan i smrt

Začešljan
krša plam,
od ljudi prozvan:
divlji ljiljan.

Lati mu strigu
ko uho srne,
prašnici zlatni
na suncu crne.

Nasmijan, vedar
ne da se strti,
al' ni on neće
izbjeći smrti . . .

Cvijet i darivanje

Margareta, margareta,
tvojim licem pčela šeta.

Dok te ljubi, slador pije,
niz obraze osmijeh lije.

I odlijeće na daleko,
poskakujuć tvrdo — meko.

Ti u sunce gledaš milo
ko da ti se nešto snilo.

Iz tvog oka radost soči
i svemirom ljubav toči . . .

Janja MIKULIĆ

Uskrs

Svakoga dana ponovo kapaju kapi krvavog znoja
od straha da ne bi ostao bez kruha i soli,
da ne bi ostao bez zaposlenja.
Na patničkom krevetu goriš u vatri i moliš
da naiđe čisto oko koje bi Te poznalo,
a zatim pružilo bratski čašu hladne vode.
Znojiš se, Patniče, jer htjede biti jednak nama.
I danas si živ živcat,
među nama osjeća se Tvoj iznemogli glas
i zadah krvavog znoja...

Svaki dan oplićemo bičevima sveto tijelo Tvoje;
bičevima neljudskosti, zavisti, malim osvetama, nepraštanjem;
zlobno Ti dajemo zaušnice ironije,
bičujemo Te prepunim želucem i praznim srcem,
praznim okom za najbliže;
bičujemo Te, Gospodine,
svi Te bičujemo, svima oprosti...

I glavu Ti svetu uresismo trnjem,
vadeći trunje iz oka bližnjeg
da bismo sutra gredu svoju natovarili na ramena Tvoja;
uresismo Te i ostavismo žedna, slomljena, krvava,
poput tolikih ljudskih ostvarenih želja;
i tako bolan, gladan, vapiš danju i noću sa svih strana svijeta
za komadom kruha il' siromaškim kantama da bi utažio glad
ljudske obijesti...
I glava će Tvoja ostati bolna, krvava,
dok njeni udovi patili budu...

Novine pišu: »Pada pod križem jer neprijatelj ga udara
metalnom rukavicom, ranjava olovnom kuglicom, guši suzavcem...«,
a neviniji si od ratom uništene djece;
i zarobljenik posta, Ti, ljubitelju mira,
i ponovo pade pod križem na vratima nekog logora,
i opet ne dobi kruha ni vode,
i nikoga tu poznatog nema,
nit Šimuna, Veronike, Ivana nit Majke...

I čuju se udarci čekića na Golgotama mnogim.
Razapesmo Te, Bože, kao i onda u liku slaba čovjeka
jer prepoznali Te nismo,
a koji Te prepoznaše, skameniše se od straha
i nisu se nadali tome.
Ismjehivasmo Te, i oni koji to smiju oteše Ti najdražu haljinu
što Majka Ti noću je tkala,
da bi tako umnožili svoje nepravdom stečeno blago...
I umrije, Kriste, gol, između neba i zemlje,
gladan i žedan, ali velikodušan kao i uvijek;
umrije da bi nas oživio,
da bi nas nasitio životom i ljubavlju...

Evo nas, Kriste, u podnožju svih ljudskih Golgota,
moleć Te da nam oprostiš i da Te prepoznamo.
Daj da nam u duši osvane jutro uskrsne nedjelje;
daj nam čistu, djetinju dušu
jer Uskrsu se mogu radovati samo djeca i oni
koji vadiše trnje iz svetog čela,
oni što podmetnuše svoje rame pod križ da bi se Tvoje odmorilo.
Jest, samo će oni osjetit sreću uskrsnog mira,
samo će oni s Patnikom uskrsnuti
koji su s Njim u korizmi života
dnevno umirali...

Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ

IMA JEDAN IZVOR
za iskonsku radost
jedan tajni žubor
za vedrinu
u mudrosti djetetova lica

Mora jedan korijen biti
zagonetnih osmijeha
bezrazložnih i bez grijeha
bistrih kao život sam samcati

Zaista na samom početku
bez tereta i znanja u čistom sažetku
radost raste iz ralja mraka
kao počelo bića i svijeta

Miroslav MIĆANOVIĆ

Ljudi od gline

Zapucao silovito suh i pjeskovit vjetar, preko Djedova Brda nadolazeći, pišteći i razbijajući se o trošne zgrade zajedno sa slijepim i izvan jata izbačenim usamljenim pticama. Brdo je cijelo bezvodno i zguljeno, i jedino iz njega stalno izbija rijedak pijesak. I to je sva plodnost ovog mrtvog brda (smještenog negdje u Bosni, a moglo je biti i negdje drugdje) uokolo je plodno zelenilo i na njegovu dnu izbija mlado vodeno vrelo.

Nekoliko napuštenih zdanja, čiji su crepovi na krovu lupetali, otvorena krila vrata nemarno lamatala, neuvjerljivi su znaci nekadašnjeg gospodarstva i bivše životne sigurnosti u njihovim sobama. Usamljena, neznatno odvojena, starija kuća postavljena poprijeko na sjevernoj strani, odaje sivim prozorima, u kojima je pokoji ogolio cvijet sličan divljoj travi, neznatno prisutstvo života. Jači nalet vjetrine šušteći bi prekrivao rastresitim zemljištem godinama utabavani put. Probušena vjedra i korita zvečala bi nepravilno praskajući niz neravnu strminu. Nigdje da izleti mlado i veselo momče ili zakukuriče crven i kočoperan pijetao.

Iznenadan glas, u ovoj osami sličan žuboru vode u pustinji, zaviče nemarno, utihne, a tada se javi uplašenije i brže:

»Stari! Staariii!!«.

Osjećalo se kako se neujednačeno i teško probija kroz zidove kuće i vjetar. Tada opet nestane, kao da je bio priviđenje, i opet cijelim brdom zavlada snažan i pust vjetar.

Djed, gluh na glasove života oko sebe, prignuo se zemlji i nagnut osluškivao lupu i zvonjavu stvari. Pljujući pijesak iz usta psovao je:

»Izrodilo se vrijeme, izrodilo!«

Iznenada, kao dječak zatečen u nečem ružnom, ispravi se i osloni na divlju oskorušu. Jedino je divljina mogla nadvladati pijesak, vjetar, i samoću. Uz samoničuće divljake izrastalo je žilavo raslinje i korov.

Stupajući i neuspješno brojeći okrete pijetla na krovu krene u kuću. Podivljao pijetao, napravljen od starog drveta, izvitoperio se i cičeći strugao po podnožju, izgubio je orijentir opravdano pokazujući da je samoća na svim stranama jednaka i neodgonetljiva.

— Ne zovi me kad nisam u kući — reče ulazeći djed.

— I ne trebam te kad si u kući, zovem te kad te nema! — odgovori baba istim onim glasom kojim ga je malo prije dozivala. Htjede ga opomenuti da ne izlazi u nevrijeme i da bi mogao umrijeti i tko će ga onda pronaći, ali kad ugleda njegove žute zjenice, uplaši se i požuri da na stol iznese večeru. Zalud se lažno užurbala, djed je sâm progovorio:

— Mogla bi, mogla bi s vjetrom doći i smrt, nije se dugo podigao ovako žut i jak vjetar, mogla bi doći!

Baba odloži tanjur i udalji ga od sebe, kao da želi odmaći njegove riječi ili smrt. Znajući da i samu sebe želi razuvjeriti, vrati nazad odgurnuti tanjur, čvršće ga prihvati i smrsi:

— To je starost u tebi, zašto bi smrt došla?... nije pravedno, malo nas je na brdu... troje!

I djed, manje uplašen, ali tim uvjereniji u ono što je govorio, poželi da joj dodirne ruku i lice, ali se zastidi i svojim stidom razočaran (osjetio je i bolove ispod rebra) reče:

— Bit će joj samo lakše birati, to je njena jedina pravda!

Djetinje su se pogledavali ispod oka, bilo je to još strašnije, gledali su tko će prije umrijeti, uvjereni da jednako gube, umrijeti ili ostati!

Nisu mogli dugo jesti i, želeći razbiti tišinu, koja ih je počela gušiti i stezati, djed prodrhti:

— Umrem li, nisam uzalud živio, brdo će se i dalje po meni zvati Djedovo Brdo i djeca će znati da sam ja živio, ali kraće od brda!

Nije to osjetio, ali govorio je kao da mu se to ipak neće nikada dogoditi i da će prije nestati brda i vjetra nego njega. Umirena i nešto bodrija, baka je to razumjela, ali nije znala kako da mu to kaže da ga ne bi uvrijedila, i zato se pohvali, a želeći njega udobrovoljiti (cijelo vrijeme vidjela je njegove žute zjenice):

— I ja sam uspjela, nisam ostarjela sama i bila sam žena!

Umirali su zadnji trnci svjetlosti i ona nije primijetila žalosti u djedovim očima, niz njegove duboke bore klizile su suze, i da je htio, ne bi mogao reći zašto: za sve je bio kriv vjetar i godine izbrojene kao da su kucale iz njegova srca.

Suze u starca brže gasnu, a duže ostaju skrivene u očima, i on, želeći još mnogo toga reći, kao da mu od govora sve zavisi poče pričati, bezubim glasom prvog otkrića i sporo, običnu priču:

— Baba, nisamo ti nikad pričo. Znaš kad sam bio u Americi. Nisam onda, čini mi se, mjesecima izlazio iz rudnika. Oči mi danima nisu vidjele svjetla, a, bogami, ni žene. Ništa! Samo nad čelom rudarske lampe. I ista izrađena lica. Slušaš li me, l'? I tada su se dvojica okladila tko će pojesti više kuhanih jaja. I znaš li što je bilo? Znaš li? Jedan od njih nije mogo više, i tražio je vode. I nije bilo dovoljno vode. Pluća su mu bila zgrušena. Imo je ogromne žute oči.

Djed se zaustavi, kao da se i sam čudi što je to ispričao. Ubrzo istim glasom nastavi, želeći sve do kraja reći i objasniti:

— Znaš li što to pričam? Znaš li? Po tome ću prepoznati smrt. Po žutim očima. Da ti kažem da želim pogledati svoje oči. De pojačaj svjetiljku!

On ustane i žustro krene prema ogledalu. Starica namjerno utrne svjetiljku. Vjetar je stao, a mjesec, crven i okrugao, izlazio. Djed je dobro vidio svoje oči.

Kasno je baka opomenula da se dobro ogledati kad izlazi pun mjesec i da ne sluti na dobro.

Treskom se sasulo ogledalo, razbila ga je svjetiljkom Ostali su bez svjetla. U mraku. I mjesec je ubrzo nestao. Zjenice više nisu bile žute. Bile su staklaste i ukočene. Jedna crna muha sletjela je na bjeloočnice.

Dva djedova sina teško su u toj osami iskopali grob, jer se osipala pjeskulja i umalo ih ne zatrpa.

— Neće odavde lako izaći — reče neodređeno mlađi sin.

*

Baka, ne prepoznajući u njima svoju kost, ne ode im ni u goste. Pročitala je njihov poziv, riječi su govorile da dođe, a njeno srce je znalo istinu. Običnu istinu o životnom prostoru, standardu i stvarnosti i zaboravu.

Kotrljali su se dani. I samoća sve više obuhvaćala. Starica susjeda, nešto udaljenija, naglas ju je žalila:

— Zalud ti i tvoj stari i tvoja djeca. Jednako su mrtvi za tebe.

Nije se baba ljutila, razumjela je i čula u njezinu glasu i svoju samoću:

— Nisam ni tebi ni sebi i kriva. Znaš li da sam ih sama rodila iz ništa!? I imat ću ih ponovno prije jeseni!«

Počela je iznositi tanjure i toplu večeru na grubo otesan hrastov stol. Znala je da je potrebno da živi i da nastavlja njihove živote misleći o njima.

Pala je kiša i zemlja je postala glinasta i gnjecava. Starica je rano ustajala i započinjala svoj novi teški posao. Punila je korito ilovačom i počela praviti figure. Ispočetka male i neuspješne, odbacivala ih kao što se odbacuje prva štenad. (A ipak se okrene glave da se ne čuje njihovo skičanje.)

Uskoro starica nije bila sama. Na kućnom pragu bio je naslonjen kip čovjeka. Iz ništa, iz zemlje i toplog daha, sa staračkim rukama pravila je nove živote. Pažljivo ih posipala sitnim prahom od ostataka zemlje, da ga ne odnese vjetar u nepoznatom i uzaludnom pravcu. Sačuvala je u koritu zadnje mrvice zemlje, pokrila ih krpom. Unosila je manje kipove u sobu. Tetošila ih je i opominjala kao djecu. Da se paze poganog jezika. Izbjegavaju ujede ljudi. Neka budu zajedno i neka se uče voljeti. Govorila im obične stvari, neka operu ruke, paze da se ne prehlade, i tiho, tiho pjevušila zaboravljene bajke. Izmišljala nove. Izlazila bi napolje i dozivala:

»Stari!«

A začuđena i prenuta iz sna zatekla ga u sobi pokraj okvira razbijenog oglegala. Onako nepomičnom stavljala mu vlažnu krpu na oči.

»Što ti je to?! Ti ili si podjetinjila ili si vještica, što to radiš, to je grijeh!« — karala je i vajkala susjeda.

»Što ja i ti možemo sagriješiti? Jedini grijeh u ovoj pustari je samoća. I odištila sam se ja ljudske ljubavi. Sada imam njih«, odgovarala je baba samouvjereno i pokazivala kipove.

Nisu čule žalostivo hujanje vjetra koji se ponovno približavao. Žut kao nekada. Ali nije to više bilo strašno. Čekanje na njega i nije bilo strašno. Čekali su ga spremni ljudi od gline na pragu i u sobama.

Dolazio je zadnji put moćan i žut vjetar.

Pavao DESPOT

Majka Terezija

Od svih ideja najveća je ideja dobrote. PLATON

Ima jedna rijeka, teče usred Skoplja...
Terezija tu je prve zore pila.
Zamrzila brzo topove i koplja,
postala je cijelom svijetu tako mila...

A kako i ne bi: cvijet što želi rasti
vapi Njenu ruku i sok Njene duše.
Broj spašenih snaži korak Njene časti,
kreposti joj kule svih silnika ruše...

Za Nju nema mira ni glasanja slave
dok na Zemlji čovjek ratuje i jeca.
Kći je Sunca, brine da s kupole plave

upijaju svjetlost, samo svjetlost djeca...
Svatko tko je dobar, aureol s glave
Njene slijedi, duša manje s Njome kleca.

Stjepan DŽALTO

Čudna jada iznenada

Ni ljubavni jadi koji zadesiše velečasnog Jakova Seljakovića u trećoj godini misništva, dok je bio kapelan kod prečasnog Bože Ulizana, ne ostaviše traga, razaranja i razočaranja kao ovo neočekivano zlo koje ga zadesi usred smirenosti njegova svećeničkog života. Iako su ga ti ljubavni jadi, koji ga zadesiše iznenada i bez njegove volje, kršili i lomili, ipak ga nisu ni skršili ni slomili. Jače je bilo zvanje nego spoznaja da ljubav sve pobjeđuje i da je jača od mača. Unatoč snažnog, čistog i zanosnog mladenačkog ljubavnog izljeva, koji ga baci u ludilo, ostade mladić uspravnog hoda, katastrofu je spriječio, a posljedice izliječio vjerujući uporno i snažno u svoj poziv koji ne dopušta cijepanje ljubavi.

Od svega toga ostala je samo podmukla bol i u sjećanju njezina pjesma napisana u bolu i bunilu onog časa kad je spoznala da od ljubavi nema ništa osim izgubljenosti.

»Ja sam sanjala plavetno nebo,
I ljubav ko biser čistu.
San je varka!
Stvarnost je drska i mrska,
Jer sve što sam sanjala vedro i živo,
Sada je sivo.
Ah! Što mi je mutno nebo moje!«

I u duši mladog kapelana borba je trajala dugo. Srce je krvarilo, a duša se razdirala između dvije ljubavi. No, u čovjeku živi samo jedna ljubav, koja se ne smije cijepati ako želi ostati netaknut u svom hodu. Dobro je to znao mladi kapelan i ugasio je vatru ljubavi prama ženi da se ne bi ugasila ona prema Bogu i svim ljudima koja je plamsala punim ognjem i plamenom.

I evo sada tolikog jada iznenada kad se tome nitko nije nadao, a on najmanje. Jasno, bilo je ispočetka nevoljâ, nesporazumâ i nezgodâ svake vrste. Neiskusan, mlad i pun kanonskih pravila, često je dolazio u nesporazum sa seljanima Pasjih Korita, ali to se davno sve smirilo, ne silom prilika, nego spoznajom istine. I oni najgori, kao što je gazda Gavran, prakaratur Matuka te đakonisa Luja (koja je nekada na njeg siktala kao guja), smiriše se pred dobrotom i revnošću i iskustvom toga svećenika.

»Gospode, put mi je bio jasan i žudio sam pravo njime. Što mi ga najednom zamrači? Što mi baš sada kad sam želio svaku svoju misao pretvoriti u smisao natovari ovaj besmisao koji vodi u kob i propast?«

Ispočetka je velečasni Jakov rezonirao umno i razumno, ali pred činjenicama razum se mračio dok se nije sasvim zamračio. I što je više i jasnije uviđao besmisao onog što je došlo, sve se više navlačio mrak na bistru svećenikovu dušu, a klica razočaranja naglo niče i još brže izraste u ogromno stablo koje mu zamrači i dušu i srce, i um i razum. Ispočetka rijetko, kasnije češće i na koncu sasvim zanemari svoje svećeničke poslove i dužnosti. Zanemari molitvu, odbaci brevijar, zapusti vjeronauk i uopće sve svoje svećeničke dužnosti koje su mu do tada bile glavna briga i radost u njegovu životu. Poče se i opijati, javno i svakodnevno. I

ako je stalno govorio, a to i primjerom pokazivao, kako je veliko zlo piće i kako piće može srozati ljudsko biće u ponor, sada najednom postade prvi pijanica u selu.

— Bože, sve do sada tako dobar i uzoran, što mu najednom bi? — uzdisali su župljani, pa čak i prakaratur Matuka, a nitko nije znao pravog razloga i uzroka župnikovim nedaćama.

Iako je Misna, javno i uporno, sijala sjeme laži po župi kako mladi župnik pati i pije zbog lijepe Zorke koja se nedavno udala, nitko u to nije vjerovao, svatko je osjećao da se nešto strašnije i bolnije krije u duši njihova svećenika.

Nakon nekoliko dana lutanja po selu, sav iznemogao i iznuren od jada i pića, Jakov se najednom zatvori u svoju sobu, iz koje nije nikako izlazio osim nedjeljom da odčita pučku misu, ponajčešće nemarno, površno i nedolično, u pijanom stanju. Zatim bi se odmah povukao u zapuštenu sobu, gdje bi zavaljen u naslonjač grizao nokte i buljio u spise koji mu nanesoše toliko jada. Najviše je buljio u spis Ordinarijata u kojem je između ostalog pisalo:

»Pisma u kojima Vas optužuju župljani slagali smo onako kako su stizala, i sada kada su prestala stizati, ova koja su stigla šaljemo ih Vama na uvid i razmatranje s tim da na svako odgovorite pismeno, a zatim ćete odgovarati i usmeno pred crkvenim sudom. Ukoliko se dokaže istinitost ovih tvrdnja u protokoliranim pismima, bit ćete kažnjeni strogom crkvenom kaznom prema crkvenim kanonima«.

»Kažnjen, kažnjen, kažnjen? Zbog čega kažnjen?! Zbog Lujine gluposti kažnjen? Zbog Gavranove svinjarije kažnjen? Kažnjen, kažnjen? Kako je to lako reći iz metropole onom koji mučenički živi i radi u Pasjim Koritima. Kako to nekom jednostavno, lako i lijepo zvuči: bit ćete kažnjeni!«

Ponekad bi i zaspao velečasni Jakov, pijan i žalostan, šapćući ovu za njega tešku riječ »kažnjen«, a kad bi se probudio, naglo i brzo nastavio bi buljiti u pisma bez smisla i sadržaja, ali eto sudbonosna pisma.

»Zar je ovo vrijedno pažnje?«, vikao bi buljeći u pismo gazde Gavrana u kojem je između ostalog pisalo:

»Još ti jednoč velim, prisvitli nad prisvitlim, vaš podanik a naš pop nije u redu, i kad bi išo sve po redu, ne bi dovršio nikad što on radi u župi, već ne tupi, odma ga, prisvitli nad prisvitlim, miči da ga ja ne mičem jerbo se Moji Pridlozi u opštini skupštine svi usvajaju. Ti ga priznavo neporočnoga, ja ga više ne priznajem kao takvoga, on je za mene odavno bivši sveštenik. Uz Pozdrav i obostrano Poštivanje. Tvoj G. g.«

U pismo đakonise Luje buljio bi sa ironičnim posmijehom, iako tužan i žalostan. Pisalo je:

»Presvitli Natpastire, ovo je pismo od tvoje mile Luje đakonise, a pisala sam ga omah potlje pučke mise kad sam sve čula i vidila što se radi. Ti kao natpastir moro bi znati da u tvom stadu ima svega i svačega, više jaraca već ovaca, sami vukovi u ovčijoj koži, kakono lipo kaže Isukrst, milost ga i slava budi! Jedan taki vuk u ovčijoj koži jest i naš župnik. Taj ti u župi svašta radi. Misto da u dušama viru sadi i budi, on izludi i one koji viruju i neda jim da viruju. Evo samo jedan primjer. Kad se meni ukazala Majka Božja, on me otiro i zatiro od nje, a ona, milost je i slava bila, onako mila od žalosti je plakala. Šta on sve radi, kad bi ti to sve znao u nesvist bi pao, ni tvoj ti taj biskupski šćap, na koga se oslanjaš, nebi pomogo. Čak me je iz svete rimokatoličke crkve istiro zbog toga iako sam ja divica i đakonisa, a zovem se Luja Kozomak, na koju ne smi pogledat car kamoli momak tolika sam divica i virnica, a on jopet tako. I strpo bi me u pako kad bi mogo, a nemere i nemere. I nek znaš da nemere pa ti s njim radi šta hoš, a da znaš šta neznaš, otiro bi ga odmah odavle. Dosta mu je bilo ovde i najio se i napio nek drugi dojde koji je potribniji, mi ćemo ga primiti lipo i dobro ko i njega. Ako mu nećemo pomoći nećemo mu odmoći.

Eto tako. Ja vako a ti tako kako sam ti pisala. Još uz pozdrav od mene tebi molim sveti blagoslov od tebe meni. Tvoja draga i mila đakonisa Luja s vlastitim potpisom da znaš da sam i pismena.

L. Kozomak«

Pismo prakaratura Matuke, pisano pisaćom mašinom mjesne zajednice, u kojem optužuje župnika kako mu ne da brojiti lemozinu i kako napada seoskog učitelja i smeta mu u nastavi, »jer dok on uči djecu da Boga nema, on uči da ima i tako se djeca raskidaju i prekidaju te postaju dvolična«, odmah je poderao i u peć bacio, jer je očito pismo učitelj pisao, samo ga Matuka potpisao.

Više od svih optužbi vrijeđala ga je anonimna optužba jednog svećenika (kolege iz komšiluka) u kojoj se taksativno nabrajala zlodjela. Trinaest inkriminacija imputiralo se velečasnom Jakovu. Od prvog nepočinstva, u kojem se tvrdi kako kvari ne samo svoju župu nego i čitavu biskupiju, pa do zadnjeg, u kojem se ističe kako hoda po seoskim prelima i sijelima, pjeva bećarske pjesme s djevojkama i priča im lascivne viceve, »dok djecu na vjeronauku uči ne o Bogu već o kozjem rogu, to jest prihvaća evoluciju i potiče na revoluciju protiv postojećeg ustrojstva svete rimokatoličke Crkve, a naročito protiv svetog i uzvišenog svećeničkog Celibata na kojem crkva stoljećima počiva i čini je čvrstom i snažnom i zbog koje je neće ni vrata paklena nadvladati«, ističe se zloba i zavist kolege i komšije, koji ga u prisustvu uliva u zvijezde.

Uz ostale optužbe zanimljivo je spomenuti i optužnicu odbornika mjesnog odbora, bivšeg sjemeništarca, a sada bolničara stoke u Pasjim Koritima, Ante Manjka.

»U ime Mjesnog Odbora PK. i protokola između crkve i DRŽAVE što KARAKTERIŠE naše bilateralne odnose koji su prevazišli svake okvire podvojenosti, a postoji MOGUĆNOST za daljnje proširenje i svestranu saradnju, što je regulisano obostrano i uzajamno, a o čemu je na vrijeme INFORMISANA NAŠA JAVNOST saopštavamo SLJEDEĆE:

Pod tačkom A: Pod NAŠIM se NAZOROM, a pod vašom vlašću nalazi na našem terenu jedan čovjek po službi svešteno lice, a po imenu Jakov Seljaković, koji iskorištava crkvu u političke svrhe, što se kosi s osnovnim zakonom.

Pod tačkom B: Traži se svako SPREČAVANJE antidržavne djelatnosti dotičnog lica ukoliko se žele sačuvati dobri i prisni odnosi između crkve i samoupravnog DRUŠTVA.

Pod tačkom C: Predlaže se i ZAHTEVA ostranjenje dotičnog lica sa ovog TERENA pod imenom Pasja Korita, računajući da je crkva ODVOJENA od DRŽAVE.

Ispred MO. PK. dolje potpisani A. M.

Kao što je sve neshvatljivo u životu, a ljudsko srce ponajviše, nakon mjesec dana apatije i samovoljnog tamnovanja, najednom se u svećenikovu srcu počeše zbivati neshvatljive stvari. Baš onog časa kad je spalio sve optužnice i zavikao poput svetog Ilije: »Dosta mi je svega toga, želim samo umrijeti«, iz njegove nutrine progovori tajanstven glas:

— Jakove, ne umire se kukavički, nego na križu za spas drugoga.

— Ti si Bog, a ja sam čovjek. I poslan si da otkupiš svijet na križu, a ja ne moram ni samoga sebe. Uostalom, neću biti sam u paklu.

— Nije u pitanju pakao, nego tvoje poslanje. Ti si postao drugi Ja, čim si postao svećenik. A jer si drugi Ja, samim tim poslan si da se žrtvuješ za čovjeka, pa ako treba i na križu, a tebe obične klevete smrviše. Uspravi se.

— I nepravde su tu. Koliko ih ima i nesposobnijih i nedoličnijih od mene, a na kakvim su župama. Laktanjem, laskanjem i klevetanjem neki dopiru i na tronove i kao takvi neporočni su, a ja nemam mira ni u Pasjim Koritima.

— Zlima na svijetu nema kraja i sve istjerati na čistac nikada nećeš, već uzmi svoj križ i slijedi me.

— Znači, treba pustiti da zlo vlada?

— Nipošto. Ali zlo se ne uništava tako. Istjeraj sotonu iz duše. Pokori se. I kazna je lijek.

— Dobro, ako me treba kazniti za zlo, a tko će me nagraditi za dobro.

— Bog, Jakove, Bog. I samo dobri Bog.

— Onda neka me Bog i kažnjava! Što se ljudi petljaju u moj život?
— Vremena nema, brate. Ponovno ti velim, uzmi svoj križ i slijedi me!

Glas je bio toliko snažan i jasan da je Jakova onako slomljena i satrvena, svega potresao. Skočio je na noge i pao na koljena pred Raspetim iznad klecala. Oči su mu svijetlile, a duša klicala: »Koliko svjetla!! Ah, koliko svjetla!« klicao je svećenik s uprtim pogledom u raspelo i slomljenim koljenima ispod raspela.

»Ah! koliko svjetla, koliko svjetla!«, i po drugi puta uskliknu istade moliti. Stade moliti punom dušom. I dok je duša klicala, iz srca mu je curio gnoj kojeg mu je sotona ucurio. Curio je tako snažno da ga je svećenik fizički osjećao. I slomi Bog sotonu u Jakovljevoj duši. Najednom se oslobodi svega što ga je sapinjalo i razapinjalo, nestade svega ljudskog pred njegovim očima, samo se Svjetlo ukaza i obasja mu lice i oči. Iz očiju prodiralo je u dušu.

»Vidim te, Gospodine, vidim te«, šaptao je u zanosu. I dok je šaptao, uranjala su mu koljena u tvrdo klecalo, a duša u Raspetog Boga. I spoznavši svoja lutanja, ugleda nov put, beskrajno prav i svijetao.

»Neka sam raspet na sto križeva i sto puta, neka sam raspet i među razbojnicima, sa svima, samo ako mogu pomoći njima, neka sam raspet!«

Misao koja dođe sa svjetlom podiže ga s klecala na noge. Uspravno stade i bez oklijevanja, korakom čvrstim i sigurnim, ponovno ugazi u blato Pasjih Korita. Sunce je grijalo Pasja Korita, obasjavalo ih kao oči majke bolesno dijete, dok je velečasni Jakov Seljaković prolazio selom.

A. V. MIHIČIĆ

Pjevati suncu

Živjeti kao ptica
Kao poljski bezimen cvijet
Rasti iz zemlje
Iz kamene škrape
I cvjetati u suncu
Biti život
Radost djetinjeg oka
Njihaljka leptira
Zov pčela u letu
I sjati
Sjati
Svijet radovati
A zatim — spustiti kapke
I spavati
Spati
Do novog poziva sunca
Do novog kliktavog proljeća
Pa opet u skromnosti sjati
I kroz duga stoljeća
Svijet radovati
I u tišini — neviđen od nikog
Pjevati suncu
Pjevati Suncu.

Lik i djelo Ive Dulčića

(Povodom 5-godišnjice smrti)

Navršilo se pet godina od smrti velikog hrvatskog slikara Ive Dulčića. Već od studentskih dana uspostavio je bio suradnju s našim Društvom i postao njegov član radnik. U jeronimskom tjedniku »Obitelj« crtao je strip Čika Dobrijan. *Također je već tada, na poticaj tadašnjeg gl. urednika, dr Josipa Andrića, izradio sliku sv. Nikole Tavelića (original se nalazi u župnoj crkvi u Velikoj Gorici kod Zagreba, a Društvo sv. Jeronima izdalo je reprodukcije u obliku sličica). Kasnije je izradio likovnu opremu za mnoge naše publikacije* (Augustin Kažotić, Sofiju odabra, U Zrcalu, Sv. Cecilija *i druge) i osobito prikladne ilustracije cjelokupnog teksta molitvenika za djecu. U prostorijama Društva nalazi se Dulčićeva slika (ulje, platno) nekadanjeg predsjednika Društva, dra Janka Oberškoga.*

Ovaj članak Pere Dulčića izišao je gotovo u istom obliku u lokalnom (šapirografiranom) listu župe Brusje: MURVAC, br. 2—3, 1975, no smatramo korisnim da preko našeg lista u povodu pete godišnjice Dulčićeve smrti (2. III. 1975), bude pristupačniji kulturnoj javnosti i sam sadržaj članka i popratni popis Dulčićevih važnijih djela, osobito iz sakralnoprostorne umjetnosti, s podacima gdje se nalaze.

(Uredništvo)

Lux Aeterna — Svjetlost vječna obasjala je svjetlonošu hrvatskoga sakralnoprostornog slikarstva, jednog od utemeljitelja modernog slikarstva u Hrvatskoj i umjetničku osobnost koja je svoj likovni izraz uzdigla do visina svjetske umjetnosti našega doba. Obasjan svjetlošću preselio se u vječnost, ali je ovdje na svojim neumrlim platnima, veličanstvenim freskama, dubokim mozaicima i plamenim prozorskim staklima dovijeka nama ostavio, bogatim pregrštima rasuto, s v j e t l o duginih boja i r a d o s t uznosita duhovna života.

Pjesnik boja... »Slikar intenziteta... izuzetno originalna ličnost hrvatskog slikarstva« (Peić), »velik i revolucionarni slikar: nenametljiv i tihi revolucionar duha« (Domljan), »slikar našega koloristićkog strukturalizma... najizrazitiji portretist ovog vremena u hrvatskom slikarstvu« (Gamulin). Tim krnjim, ali značajnim citatima otkupljujemo »nedostojno licemjerje i nemoćnu šutnju... ako je trebala da nanese magijsku smrt prešućenom« (Zidić), jer stvarna smrt velikog hrvatskog umjetnika na nadstvaran način sublimira i sve ljudske propuste i slabosti.

IVO DULČIĆ sin je bruških roditelja: Antonija i Margarite rođ. Miličić. Nekoliko godina prije njegova rođenja roditelji su mu se s cijelom obitelji preselili iz Brusja na Hvaru u Dubrovnik, da bi tamo, u povoljnijim životnim okolnostima i uvjetima, nastavili na Lapadu, najljepšem predjelu dubrovačke okolice, svoj težački život, gajeći vinograd, masline i smokve. Ivo se rodio 11. kolovoza 1916. kao deveto dijete. Prije njega rodilo se osam kćeri, njegovih sestara: Marija, Jakica, Antica, Mira, Anica, Milka, Krune, Jele, od kojih je najstarija, Marija, umrla

kao djevojka od šesnaestak godina, a Milka je umrla nekoliko mjeseci poslije rođenja. Iako je njegov porođaj dočekan s velikim oduševljenjem i stanovitim olakšanjem, jer se napokon rodio SIN, ipak ga je najbliža rodbina dočekala sa zajedljivim primjedbama: Rodi non se čarvić!... A eto, skupili su ga po kopanji...!

Te i takve primjedbe u različitim su modifikacijama pratile životnu putanju ovoga čovjeka, koji je, svojim likovnim djelima, rasutim širom svijeta i utkanim za sva vremena u Božjim hramovima, eto, pokazao i dokazao da je »po kopanji« skupljeno najvrednije tijesto i da je od njega spečen najbolji kruh kojim je, umnoživši ga čudesnim umjetničkim stvaralaštvom svoga duha i mašte, naš Ivo hranio i nahranio božanskom ljepotom mnoštvo ljudskih stvorenja, ne pitajući da li ga susreću s ljudskim dobrohotnim oduševljenjem, ili zajedljivim primjedbama, zlobnim podvalama i okrutnim postupcima koji su dovodili u pitanje njegovo mjesto u ljudskom društvu.

Iako krhke tjelesne građe, ali skladna izgleda i prijazna obličja, prolazio je kroz životne nedaće, kroz ogorčena suprotstavljanja, zapostavljanja, potiskivanja i prešućivanja — prolazio je na svom križnom putu ponešto s podrugljivim osmijehom, ali gosparskom nadmoćnošću: nikad ne ustuknuvši, uvijek uspravan, samosvojan i nikad nepokoren. Prigibao se samo u poniznoj ljudskosti tek pri uzdrhtaloj ruci kojom je njegov kist prosipao raskoš duginih boja na Božjim i svetačkim likovima, koji nas opominju s njegovih platna, s monumentalnih fresaka, užganih vitraja i dubokih mozaika, da se i mi sagnemo i pred njima poklonimo.

Već je buknuo rat kad je, pred samom diplomom, svojevoljno napustio studij prava, ne mogavši odoljeti unutarnjem svom porivu: da će mu čar duginih boja, a ne jurisprudencija odrediti životni poziv, a godinu dana nakon rata, opet pred diplomom, zapravo mjesto uručenja diplome, izbačen je s Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu zbog samostalnosti svoga duha koji se nije slagao s ondašnjim službenim pogledima na likovnu i, dakako, cjelokupnu umjetnost.

KRIŽNI PUT počinje. — U tridesetoj godini života: dva fakulteta — nijedne diplome. Prepriječeni putovi. Zatvoreni vidici. Sam. — A svakidašnja jadikovka ujevićevski bubnjari oko njegovih ušiju i u njegovoj duši:

I nema nigdje nikoga
do igle drača u srcu
i plamena na rukama.

I sam i samcat putuje
pod zatvorenom plaveti,
pred zamračenom pučinom,

I komu da se potuži? ...

... Bóji, samo boji! Izgara ona na paleti i svojom toplinom vabi njegovu drhtavu ruku da je grabi, da je raspiri, da je oživi, da bukne plamenom na rukama« i požarom na platnima... Boji — samo njoj se »potužio« za svoje tegobe i mučno probijanje kroz iskušenja koja su ga dočekivala na putu njegova neovisna i samostalna života za umjetnost i od umjetnosti. Samo boji posvećuje svoj život i na njegovu putu samo mu ona rasvjetljuje zatvorenu plavet« i »zamračenu pučinu«...

Pa ipak, od jedne postaje svoga Križnog puta do druge lik Ive Dulčića sve se više ističe na mučnoj putanji njegova umjetničkog uspona od prve javne (skupne) izložbe 1948., a zatim prve samostalne izložbe 1950. u Zagrebu, pa preko Beograda, Ljubljane, Rijeke, Splita, Dubrovnika i drugih mjesta u zemlji, prodire i na svjetske izložbene prostore: Pariz, Lyon, Marseille, Bordeaux (Francuska), Bukurešt (Rumunjska), Milano, Firenze i Rim (Italija), Salzburg (Austrija), Stuttgart i Essen (Njemačka), Edinburgh, Coventry i Manchester (Engleska), svjetska izložba u Montrealu (Kanada) itd. Na tim izložbenim rasponima bljesak njegovih boja u sve jačim i širim mlazovima osvjetljuje njegovu likovnu moć koja se snagom umjetničkog izraza uzdiže u sam vrh slikarstva.

Pošto je tako svojim likovnim ostvarenjima obogatio domaće i tuđe umjetničke galerije i obiteljske domove, rastvaraju mu se portali Božjih hramova, u koje će, na zidovima i oltarima, naseliti, utkati i zauvijek ugraditi svoje genijalne likovne vizije Božje dobrote, ljubavi, trpljenja i otkupljenja U raznim tehnikama i tehničkim postupcima on će svoj bogodani umjetnički dar živim izražajnim bojama razliti i rastaliti na golemim površinama crkvenih mira, oltara i prozorskih stakala, od veličanstvene freske (200 m² površine) Krista Kralja u »Gospi od Zdravlja« u Splitu i fantastičnih prozorskih stakala na kojima je, u crkvi Franjevaca u Zagrebu, likovnim jezikom kongenijalno prepjevao IL CANTICO DELLE CREATURE (PJESAN SVIH STVORENJA) asiškog siromaška sv. Franje, pa preko Košljuna, Čakovca, Dubrovnika, Budve, Sarajeva, Banja Luke, Kotor-Varoša, Guče Gore, Kreševa, ponovno Zagreba, Splita i Dubrovnika, osvojit će velike površine i u inozemstvu: Essen, Firenze, Rim... da se konačno zatvori njegov umjetnički i životni krug i zauvijek smiri na prekrasnom mozaiku KRIŽNOG PUTA u Brusju i posljednjem velikom vitraju (46,5 m² površine) SVETE OBITELJI u crkvi sv. Josipa u Splitu.

Kao što je nesumnjiva istina da je »slikarstvo Ive Dulčića utkano u same temelje i početke modernog slikarstva u Hrvatskoj, i ne samo u toj njegovoj domovini« (Radoslav Putar), tako je nesumnjiva druga istina da Ivi Dulčiću pripada povijesna zasluga za obnovu i preporod slikarstva na prozorskim staklima, s kojih neizbrojivo mnoštvo vjernika i nevjernika dnevno doživljava Ivine čarolije igranjem i stapanjem svjetlosti, materije i boja u čežnji da se iz te cjelokupnosti i harmoničnosti otkriju duboko zapretani, najtajanstveniji simboli.

Te čarolije na prozorima i protuberance boja na oltarima i zidovima mnogih crkava diljem Hrvatske i izvan nje svjedoče ne samo o iskrenoj doživljenosti likovne ponesenosti i vrhovništva umjetničkog dosega svoga autora, nego i o dubokoj religioznosti koju je iz najintimnijeg svoga bića Ivo Dulčić udahnuo tim svetačkim likovima i Božjim stvorenjima. A ipak, začudo, hrvatski katolički tisak kao da se povodi za praksom ostalog novinstva u Hrvatskoj, kojemu kao da ponestaje dar zapažanja, pa i taj naš katolički tisak ne vidi tu, pred sobom i oko sebe, ono što vide i gledaju milijuni vjernika u našim crkvama. I naš katolički tisak kao da pati od daltonizma: ne vidi boje i šuti o umjetničkom razvitku i usponu Ive Dulčića i ne prati dovoljno i dostojno njegovo rasipno obogaćivanje naše religiozne i kulturne baštine. — Koja je to, opet postaja križnog puta Ive Dulčića? Nije posljednja! Posljednja je na smrti. Jer s vrhova naše crkvene hijerarhije izražena je otvorena sumnja o vjerniku Ivi Dulčiću s pitanjem: da li bi on htio i želio katolički sprovod, iako se lako moglo doznati za njegovo htijenje i želju, jer je i prije, a osobito za svoje duge i teške bolesti, često tražio utjehu i snagu u sv. sakramentima. Nije se stoga pojavila nijedna mitra na sprovodu da bi barem mrtvu umjetniku u ime Crkve bila odana zahvalnost i počast za ono neprocjenjivo blago sakralne i religiozne umjetnosti koju je Ivo Dulčić nesebično i često vlastitom žrtvom namro hrvatskom katoličkom puku i Crkvi, a koje po svojoj umjetničkoj snazi ima svjetsko značenje.

Ali što mi ne vidimo tu, u svojoj kući, vide to i cijene drugi, izvana. Što ne vide biskupi, vidi papa!

Neće nas stoga iznenaditi činjenica da je naš Ivo Dulčić, sin Antonija i Margarite, »čarvić skupjen po kopanji«, prvi hrvatski umjetnik novijega doba koji je zadobio časno mjesto u znamenitim odajama najveće i najglasovitije galerije: vatikanske pinakoteke, stavši tako uz bok Michelangelu, Rafaelu, Velasquezu i ostalim svjetskim imenima. Taj veliki umjetnik, a skromni čovjek, ušavši na velika vrata u tako slavno društvo svjetskih umjetnika, nije propustio da i druge hrvatske umjetnike za sobom privede u taj krug izabranih.

Jedan svoj crtež KRIŽNOG PUTA poklonio je Svetoj Stolici, zapravo mons. Machiju, tajniku pape Pavla VI. Još je cvijeće na Ivinu grobu bilo svježe kad je Sveti Otac, obavljajući na Veliki petak pobožnost križnog puta u rimskom Koloseju, čitao zajedno s mnoštvom vjernika ganutljive molitve iz knjižice, umnožene

u sto tisuća primjeraka, kod naslovom: VIA CRUCIS — La passione del Signore — Disegni di Ivo Dulčić, dakle: KRIŽNI PUT s crtežima muke Gospodnje od Ive Dulčića. Zar je sveti Otac mogao iskazati veću čast i dublji pijetet velikom hrvatskom umjetniku, koji je tek dovršio svoj životni zemaljski križni put, da ga tako isprati na putu slave u vječni život.

Smijemo li biti toliko preuzetni da se i mi smatramo dionicima te osobite, još nedoživljene časti koju je vrhovni poglavar Katoličke Crkve iskazao »čarviću skupljenom po kopanji«. Ta on je dolazio među nas, živio s nama kao i svaki od nas, ne odvajajući sebe od ostalih vjernika, ne izdižući sebe iznad svojih sumještana, nego otkrivši u nama dio sebe, ponirao je duboko u tajne našega bića i našega krajolika, pa je svoje doživljaje sažimao u guste, a u isto vrijeme tako prozračne nanose boja, u kojima se zrcali blještavilo našega sunca i prodornost naših vidokruga; u kojima odiše toplina naše zemlje i otpornost našega kamena; u kojima se prozire bistrina i modrina našega mora i neba. U tom pejzažu, u kojem se sljubljuju crkva i selo, u dubokoj perspektivi skrajnog dogleda, u vatrometu svojih boja razigrao se naš Ivo sa svojim svetim Jurjem na konju.

Svi dosadašnji ocjenjivači njegova slikarstva i opisivači njegove životne putanje zaboravljaju ili možda ne znaju da je Ivo Dulčić, iako rođen u Dubrovniku, emocionalno duboko vezan s Brusjem, pa je ovom prilikom potrebno posebno istaći koliko je na osjetljivost i neposredno nadahnuće Ivina slikarskog djela utjecao upravo naš krajolik ljepotom svoje strukture, obuzetošću beskrajnih vidika, vonjem ružmarina i levande, prkosom bora i masline, razvedenošću naših vala i dubokom, dubokom modrinom mora i neba. Svjedoci smo njegovih zanosa doživljenih u Loznoj, uvali ispod našega Brusja, a i on sam je ostavio svjedočanstvo o značenju Lozne za njegovo slikarsko doživljavanje i umjetničko oblikovanje napisavši: *»Najintimniji dodir s prirodom — to je boravak u Loznoj. Moj najbolji slikarski opus — to je nekoliko lijepih dana provedenih u ovoj bruškoj našoj vali«*. Ti su »lijepi dani« ljepotom obasjali njegov opus: *HVARSKE VALE*, jedno od najuzbudljivijih njegovih ostvarenja na platnu sa čudesnom sintezom boje, svjetlosti i raskošne strukture bruškoga pejzaža. Ti su se »lijepi dani« iz godine u godinu umnažali da bi svoju ljepotu staložili na njegovim papirima, platnima i kartonima u dinamične i treptave plamsaje boja u svim njegovim marinama, submarinama, maištralima, kupačima, barkama, levutima, žalima, sidrima, mrežama, ribama... Sve je to odnjihano u njegovim neposrednim vizijama i doživljajima u ovoj našoj bruškoj vali, u ovom našem krajoliku koji je Ivo nosio u sebi i onda kad je i samu Svetu Obitelj »kako riborsku fameju i s tovarčićem« smjestio među bruške kuće da preko naših gomila i grebena, preko naših vala i škoja krene na svoj BIJEG U EGIPAT — simbol naših iseljenika. Ivo će baš tu sliku, koja zrači posebnom ljepotom natopljenom nostalgičnom ljubavi, odabrati da sa zida vatikanske pinakoteke svjedoči o njegovu zanosu za ovim našim i njegovim životnim prostorom.

U taj životni prostor, upravo u svetište toga prostora, u našu crkvu unijet će posljednji napor svoga stvaralačkog čina: KRIŽNI PUT MUKE KRISTOVE — svoj dar svojem Brusju: *»na spomen svojim roditeljima i svima onim znanim i neznanim Brušanima koji su dostojno nosili svoj križ kroz život«*. — Na spomen onima... ali je sudbina dosudila da se u dramatskom klimaksu Kalvarije Ivo Dulčić zapravo oslobađao svoje vlastite muke na križnom putu svoga života; zato je od svih pet Križnih putova, koje je Ivo za života naslikao, ovaj naš, Bruški, najduhovniji, najizražajniji, najhumaniji.

Stojimo tako očarani ljepotom oblikovanja i snagom umjetničkog izraza koja zrači iz oltarne pale sa sv. Jurjem u bruškom krajoliku i duboko potreseni uzvišenom izražajnošću patničkog Kristova lika na putu od Pilata na vrh Golgote; prigibamo glavu i smjerno se klanjamo tvorcu te Ljepote i Tragičnosti u poštovanju i zahvalnosti na dragocjenu daru velikog umjetnika i najveće ličnosti našega Brusja.

Pregled značajnijih umjetničkih djela Ive Dulčića

1. *Akt*, 1945.
   Ulje, platno, 48,5x68 cm
2. *Djevojka u interijeru*, 1947.
   Ulje, platno, 70x80,5
3. *Mrtva priroda*, 1947.
   Tempera, papir, 39,5x32
4. *Gundulićeva poljana*, 1949.
   Ulje, karton, 34x40,5
5. *Mrtva priroda*, 1949.
   Ulje, platno, 64,2x78
6. *Cirkuska streljana*, 1950.
   Ulje, platno, 71,2x87
7. *Dubrovački trg*, 1951.
   Ulje, platno, 63x80
8. *Akt*, 1952.
   Ulje, platno, 96,5x75
9. *Venecija — Trka gondola*, 1952.
   Tempera, papir, 33,5x45,5
10. *Interijer dubrovačke kuće*, 1953.
    Ulje, lesonit, 87,2x84,8
11. *Mrtva priroda s mornarskom škrinjom*, 1953.
    Ulje, juta, 59,5x78,5
12. *Mrtva priroda*, 1953.
    Ulje, lesonit 58x41,2
13. *Pred kavanom*, 1953.
    Ulje, platno 66,5x80,5
14. *Dječji restaurant*, 1953.
    Ulje, platno 60x72
15. *Jezuit*, 1954.
    Ulje platno 64,5x50
16. *Zelenci*, 1954.
    Ulje,platno 60x72,5
17. *Dubrovački krovovi*, 1954.
    Ulje, platno, karton 60x78
18. *Maeštral i kupači*, 1954.
    Ulje, platno 74,5x110
19. *Plaža*, 1955.
    Ulje, platno, 77,7x87
20. *Trg Republike u Zagrebu*, 1955.
    Ulje, platno 53,1x75,5
21. *Buffet*, 1955.
    Ulje, platno, 71x88
22. *U kavani*, 1955.
    Ulje, platno, 68,7x81,5
23. *Dubrovačko ljeto*, 1956.
    Ulje, platno, 127x152
24. *Ples*, 1956.
    Ulje, platno, 62,2x87,5
25. *Pijani stolovi*, 1956.
    Ulje, platno, 81x98,8
26. *Koncert*, 1956.
    Ulje, platno, 75,5x99
27. *Seoska procesija*, 1956.
    Ulje, platno, 66x130
28. *Dubrovačko ljeto*, 1956.
    Tempera, papir, 59,5x77
29. *Hvarske vale*, 1956.
    Tempera, papir, 50,3x64
30. *Čovjek i žena*, 1956.
    Tempera, papir, 58,3x50
31. *Hvarske vale*, 1956.
    Ulje, platno, 82,2x115,5
32. *Ljudski odnosi*, 1957.
    Ulje, platno, 100x125
33. *Rodoslovno stablo*, 1958.
    Tempera, papir, 48x38
34. *Ljubičasti buffet*, 1958.
    Ulje, platno, 67x88,5
35. *Žuti buffet*, 1958.
    Ulje, platno, 62x88
36. *Golubovi*, 1959.
    Ulje, platno, 67,8x87,8
37. *Žalo i mreža*, 1959.
    Tempera, papir, 31x65
38. *Mliječna staza*, 1960.
    Ulje, platno, 67x87
39. *Metro*, 1962.
    Tempera, papir, 43x27
40. *Louvre*, 1962.
    Tempera, papir, 60x72
41. *Ritam na crvenoj podlozi*, 1962.
    Ulje, platno,
42. *Gomilice*, 1963.
    Tempera, papir,
43. *Crveni otok*, 1963.
    Ulje, platno, 73x97
44. *Dubrovačke ljetne igre*, 1963.
    Ulje, platno, 125,5x100
45. *Dubrovnik*, 1964.
    Ulje, platno, 50x65,2
46. *Malo vijeće dubrovačke vlastele*, 1964.
    Kolaž, tekstil, 71,5x119
47. *Koncil*, 1964.
    Ulje, platno, 75,5x135,5
48. *Stradun*, 1965.
    Ulje, platno, 64x80
49. *Ranjeni mjesec*, 1966.
    Tempera, papir, 34x49
50. *Ranjeni mjesec*, 1966.
    Ulje, platno, 46x61,2
51. *Večernji ugođaj*, 1966.
    Ulje, platno, 91x106
52. *Pietà*, 1967.
    Tempera, papir, 29,2x39,2
53. *More*, 1969.
    Ulje, platno, 62,5x95
54. *Sidro na žalu*, 1970.
    Ulje, platno, 100x92
55. *More*, 1970.
    Ulje, platno, 58x59,7
56. *Dobra lovina*, 1970.
    Ulje, platno, 100x83
57. *Propast vlastele*, 1970.
    Ulje, platno, 83,5x100
58. *Levut*, 1970.
    Ulje, platno, 95x69,7
59. *Portret masline*, 1970.
    Ulje, platno, 95x70
60. *Portret bora I*, 1970.
    Ulje, platno, 140x85
61. *Portret bora II*, 1970.
    Ulje, platno, 95x58

62. *Grana smokve*, 1970.
Ulje, platno, 77,8x60,2
63. *Požar na otoku*, 1970.
Ulje, platno, 84,9x140,1
64. *Pogled s Brusja na Brač*, 1970.
Ulje, platno, 67x90
65. *Trg u Hvaru*, 1970.
Ulje, platno, 65x90,5
66. *Posljednja večera*, 1970.
Tempera, papir, 36,5x187
67. *Rogač*, 1970.
Tempera, papir, 42x57
68. *Barjaci sv. Vlaha*, 1971.
Ulje, mozaik, 85x141
69. *Magistrala*, 1972.
Ulje, platno, 110,3x70
70. *Bar*, 1972.
Ulje, platno, 84x100
71. *Slavoluk i kočije*, 1973.
Tempera, papir, 54x39,5
72. *Biokovski kameni san*, 1973.
Ulje, platno, 70x90
73. *Levanda na Brusju*, 1973.
Ulje, platno, 83,5x111,5

PORTRETI

74. *Portret gluhonijemka*, 1943.
Ulje, platno, 74x61
75. *Autoportret u sobi*, 1946.
Ulje, platno, 72x58,5
76. *Portret Koste Strajnića*, 1948.
Ulje, platno, 58x48
77. *Autoportret*, 1949.
Tempera, platno, 38x33
78. *Portret djevojke*, 1952.
Ulje, platno, 57x72
79. *Portret Koste Strajnića*, 1954.
Tempera, papir, 57x40,5
80. *Portret Klare*, 1957.
Tempera, papir, 62,5x42
81. *Portret slikara Bakovića*, 1958.
Tempera, papir, 51,5x49,5
82. *Portret Mire*, 1960.
Tempera, papir, 78x58
83. *Portret Olinka Delorka*, 1961.
Ulje, platno, 61x48,5
84. *Portret Olge Solovjeve*, 1965.
Ulje, platno, 33,5x74,4
85. *Portret Mire*, 1965.
Ulje, platno, 95,2x63
86. *Portret Antuna Masle*, 1965.
Ulje, platno, 65x54
87. *Portret Koste Strajnića*, 1965.
Ulje, platno, 79,5x64
88. *Portret Pere Dulčića*, 1965.
Ulje, platno, 77,5x66,5
89. *Portret Ruže Pospiš-Baldani*, 1968.
Ulje, platno, 77,6x57,2
90. *Portret Joze Kljakovića*, 1969.
Ulje, platno, 92,5x61

SAKRALNE SLIKE

91. *Krist Kralj*, 1958.
Tempera, papir, 176,5x132, Split
92. *Krist Kralj*, 1958.
Tempera, papir, 92x160, Zagreb
93. *Ecce homo*, 1966.
Ulje, platno, 61x50, Sarajevo
94. *Molitva Kristu za gladne*, 1966.
Tempera, papir, 51x37,5, Essen
95. *Bijeg u Egipat*, 1966.
Tempera, papir, 125x241, Vatikan
96. *Posljednja večera*, 1966.
Ulje, platno, 95x126, Split
97. *Pietà*, 1967.
Ulje, platno, 95,6x127,7, Rim
98. *Bijeg u Egipat*, 1968.
Ulje, platno, 73x100, Vatikan
99. *Posljednja večera*, 1969.
Ulje, platno, 61x92,5, Essen
100. *Mane, Tekel, Parsin*, 1969.
Ulje, platno, 90x70, Split
101. *Posljednja večera*, 1969.
Ulje platno, 138x82, Zagreb
102. *Euharistija*, 1970.
Tempera, papir, 44,5x73,5, Essen
103. *Posljednja večera*, 1970.
Ulje, platno, 70x109, Dubrovnik
104. *Sveti Vlaho*, 1970.
Ulje, platno, 48x60, Zagreb
105. *Sveta Obitelj*, 1971.
Ulje, platno, 73x92, Rim
106. *Posljednja večera*, 1971.
Ulje, platno, 73x120, Vatikan
107. *Poklon mudraca*, 1972.
Ulje, platno, 70,5x91, Sarajevo
108. *Sveti Juraj*, 1972.
Ulje, platno, 100x79,5, Rim
109. *U Emausu*, 1972.
Ulje, platno, 80x108, Vatikan
110. *Emaus*, 1973.
Ulje, platno, 68,5x94, Dubrovnik
111. *Križni put*, 1973.
14 crteža, Vatikan
112. *Posljednja večera*, 1974.
Ulje, platno, 130x250, Sarajevo

PROSTORNO SLIKARSTVO

113. *Križni put*, 1957.
14 ulja na platnu,
Franjevačka crkva, Košljun
114. *Krist Kralj*, 1958.
freska, 10x20 metara
Franjevačka crkva Gospe od Zdravlja, Split
115. *Pjesan svih stvorenja*, 1960.
16 prozorskih stakala
Franjevačka crkva, Zagreb
116. *Donator Zrinski*, 1963.
Vitrail, Franjevačka crkva, Čakovec
117. *Prizori iz života sv. Ante*, 1963.
Ulje, platno, Franjev. crkva, Dubrovnik
118. *Križni put*, 1966.
Freska, Essen
119. *Rajska Djevo Kraljice Hrvata*, 1966.
Freska, Kapelica iseljenika iz Hrvatske, Essen
120. *Kristologija*, 1966.
Pet vitrauxa, crkva sv. Ante, Sarajevo
121. *Dubrovačke varijacije*, 1967.
Mozaik, Hotel »Argentina«, Dubrovnik
122. *Sveti Juraj ubija zmaja*, 1968.
Oltarna slika, ulje, platno, župna crkva, Brusje
123. *Raspeće i hrvatski sveci*, 1968.
Ulje, platno, Sveti Jeronim, Rim
124. *Splitski biskupi mučenici*, 1969.
Mozaik, nadbiskupska kapelica, Split
125. *Posljednja večera*, 1970.
Mozaik, Sveti Mihalj, Dubrovnik-Lapad
126. *Sveti Nikola Tavelić*, 1970.
Vitrail, kapelica Gospe Lurdske, Zagreb
127. *O. Leopold Mandić*, 1970.
Vitrail, kapelica Gospe Lurdske, Zagreb
128. *O. Ante Antić*, 1970.
Vitrail, kapelica Gospe Lurdske, Zagreb
129. *Stvaranje svijeta*, 1971.
Pet vitrauxa, crkva sv. Ante, Sarajevo
130. *Sveti Nikola Tavelić*, 1971.
Freska, crkva sv. Ante, Sarajevo
131. *Pohrvaćenje Splita*, 1971.
Mozaik, Dr. D. Parać, Split
132. *Iz života sv. Vlaha*, 1972.
Četri vitraila, crkva sv. Vlaha, Dubrovnik
133. *Sv. Ivan Krstitelj*, 1972.
Mozaik, župna crkva, Budva
134. *Polaganje u grob*, 1972.
Freska, Franjev. samostan, Guča Gora
135. *Izlječenje slijepca*, 1972.
Freska, Franjev. samostan, Guča Gora
136. *Bijeg u Egipat*, 1973.
Vitrail-dalles, predvorje crkve Gospe Lurdske, Zagreb
137. *Sveta Euharistija*, 1973.
Mozaik, Essen
138. *Izvor života i znanja*, 1973.
Mozaik, zgrada osmoljetke, Dubrovnik-Lapad
139. *Četiri evanđelista*, 1973.
Vitrail, katedrala, Banja Luka
140. *Uskrsnuće*, 1973.
Vitrail, katedrala, Banja Luka
141. *Pet hljebova i dvije ribe*, 1973.
Vitrail, Banja Luka
142. *Sveti Bonaventura*, 1973.
Vitrail, Banja Luka
143. *Križni put*, 1974.
Mozaik, župna crkva, Kotor Varoš
144. *Sveti Nikola Tavelić*, 1974.
Mozaik, franjev. crkva, Kreševo
145. *Siromašak iz Assisija*, 1974.
Mozaik, portal franjev. crkve, Kreševo
146. *Krunjenje Blažene Djevice Marije*, 1974.
Mozaik, portal franjev. crkve, Kreševo
147. *Sveta Katarina mučenica*, 1974.
Mozaik, portal franjev. crkve, Kreševo
148. *O. Leopold Mandić*, 1974.
Mozaik, portal Franjev. crkve, Kreševo
149. *Križni put*, 1974.
Mozaik, župna crkva, Brusje
150. *Sveta Obitelj*, 1974.
Vitrail-dalles, crkva sv. Josipa, Split

Marinko MARINOVIĆ BRUŠKA

U positi

S bedema Zvonimirova grada
u punor pada nada
za njom vrane prite
i zmije tragove kite
dok bile lancune
lućerna krije
Krka pobisnila
zločasto se smije
dok žuti vali
svašta lažu
Lisice ošugate njuške
žitovom smulom mažu
tovari oštre zube
gusle gude
čobanice cviće svakom nude
stare ih žene kude
Na nebu špijam bili grad
u kojem zvizda
između sunca i miseca
zameće smrad

. . . . . .

Gavrani grakću
Poskoci sikću
Krištalice klikću
dok drugi djake šiba
na košulji
rdja igla
po grumilama
drelje se
razbita špigla.

Lucija RUDAN

Dvi bruške pisme

Naša nona

Nojdražje njoj je bilo
na kraju od sulora
sidit na bančiću
i gledot, ko gre put Fora,
ol pasoje kraj našega dvora.

Kad bi bura udrila
i more zabilila,
u mohramu bi se još jačje zavila,
ruku nad čelo nadvila
i pomnjivo pratila brode u konolu.

I kad je bila sigura,
da su brodi u vali
sidro surgali,
iz dna bi sarca uzdahla
i epet se smirila.

I epet bi na bančiću sidila
i zarna od krunice
parstima vartila
i molila
i molila
i molila...

Za duše od pargatorija,
za bolesne i nevojne
i za nos.

Puno nos je volila
i uvik nos za ništo korila
i svake non svite dovala.
Puno, puno je brige za nos imala
naša drogo nona!
i čudo,čudo non je vajala,
kad smo bili dica...

A ... jednega je dneva
s kanpanela
zabreco glos mortvega zvona:
... zauvik nos je ostavila
naša dobro nona.

Po selu su se
onda
svi prikrižili,
pomolili
i podglos govorili:
»Umorla je teta Monda.«
Bog njoj do pokoj duši!

Zornica

Znala son, da će mat
rano ujutro na zornicu.
I jo son itila s njoj poć,
i da mi ne pobigne, nison mogla spat,
nego son kunjala cilu Božju noć.

Čula son, kako je mat ustala,
i odma son se na pod kalala,
da i mene obuče.

Bilo je škuro. Čulo se, kako vitar ponistron trese
i kako s crikve
jedna po jedna ura tuče.

Mat me je u rebeku zamotala,
priko glove i okolo posa
sve do ispod kolin.
Jo son je zagarlila, bušila i rekla:
»Mama, ma jo vos čudo volin!«

Tukalo je mohat glovnjon
da boje vidimo put.
I drugi su prima crikvi hodili
i glovnje nosili.
Ni jih se moglo vidit, ma bilo ih je čut.

Nebo je bilo puno puncato zvizd,
niko ih ne bi moga izbrojit.
A bile su čudo čudo blizu:
govorila son, da bi ih mogla ćapat.
A mat je itila, da mučin,
da će me garlo zabolit,
da mi je bilo boje po toj zimi
doma ostat
i u teploj posteji još koju uru spat.

A u crikvi son se tresla kako prut.
Mat me je uzo se stiskala,
da me ugrije,
i malo po malo — bilo mi je
sve lipje i teplije.

Sviće su plansale,
ženske su okolo nos molile
i kantale
i kantale...

Sva je crikva sve to veće sjala,
svud su okolo somo zvizde bile
i zvončićima zvonile
i sve se vartile
i vartile i zdesne i s live
i odozgora i odozdola
... i jo son tako, prijubjena uz mater,
lipo ... zaspola.
.....

Kad smo se vrotili doma,
ni mi već bilo zima.
Mat je ložila ogonj,
a jo se stisla na trupici
u kantun od komina.

TUMAČ RIJEČI v. str. 162.

Stjepko TRONTL

Razgovor na nebesima

Moj Gospode, Ti svemu »Budi!« reče—
— Da ljubav moja svjetovima teče.
Ti zvijezde prosu u dubine plave —
— Da Gospoda veličaju i slave.
I plamte sad životom svojim dolje —
— U odsjevu mog duha, moje volje.
A ta što blista krvavo iz tmina —
— Ah, Zemlja moga razapetog Sina.

Tvrtko KLARIĆ

Na Veliki petak godine 197...

shalom
draga d o l o r e s
(nekoć moja)
spokojna budi poput vrbe
pod tvojim prozorom

a ja odlazim
(još uvijek sâm)
zaodjenut osamom
i neutješenom žudnjom
za potomstvom tek željenim

odlazim uskoro
(ta trideseta i nije
tako daleko)
ostavljam ovaj svijet
s iluzijom o potomstvu
tek željenom

shalom
draga d o l o r e s
(nekoć moja)
i jednom kada vrba
žalosna opet ogoli
potraži moj grob
(ako mi »ljudi«
i to ne uskrate)

(Uz str. 161)

TUMAČ RIJEČI: *Bruške pisme* — pjesme iz sela Brusja na otoku Hvaru, pisane govorom sela Brusja; *nona* — baka; *sulor* — vrst terase; *bančić* — mali banak, klupica; *For* — Hvar, ovdje: grad Hvar; *mohrama* — marama; *konol* — morski kanal, ovdje je to kanal između Šolte, Brača i Hvara; *sidro surgat* — usidriti se; *zarna* — zrna; *Pargatorij* — Čistilište; *puno* — mnogo; *čudo* — ovdje: vrlo mnogo; *kanpanel* — crkveni toranj; *mortvi zvon* — vrst brecanja zvonom, za pokojnima; *Monda* — žensko ime: Manda, Magdalena.

Itit — htjeti; *kalala son se* — spustila sam se (na pod iz kreveta); *škuro* — tamno, mračno; *ponstra* — prozor; *reveka* — plet, vrst pletena rupca što se nosi preko leđa; *vuštt* — poljubiti; *tukato je* — trebalo je; *glovnja* — glavnja; *ćapat* — uhvatiti, dohvatiti; *mučat* — šutjeti; *kantat* — pjevati; *trupica* — vrsta manjeg drvenog trupa za sjedenje; *kantun* — kut; *komin* — ovdje: otvoreno ognjište u kuhinji.

Mišljenja i reagiranja

Odgovor Đuri Vidmaroviću

U »Maruliću« br. 1/1980. objavio je u rubrici »Mišljenja i reagiranja« prof. Đuro Vidmarović svoj *Prilog upoznavanju etnonimske i toponimske problematike hrvatskih narodnih ogranaka u NR Mađarskoj,* a u vezi s mojim napisom u kalendaru »Danica«, 1980. pa u vezi s tim izjavljujem slijedeće:

1. U prvom redu već i sâm naslov moga članka (a napose svi sadržaji mojih napisa), koji glasi *Hrvatska naselja u Mađarskoj,* pokazuje nedvoumno da se *problem* o kojem govori prof. Vidmarović ne nalazi tamo gdje ga on želi vidjeti. Zato se čudim svemu tome, jer je prof. Vidmarović inače danas naš sigurno najspremniji istraživač problema hrvatske nacionalnosti u Mađarskoj.

2. Zbog toga je njegova komparacija etničkih lokalizama, koje i *danas* nose Hrvati u Mađarskoj, s isto takvim u našoj zemlji posve proizvoljna i isforsirana, jer se navedeni problem, zbog različitosti sredinâ, ne pogađa ni u najmanjoj mjeri.

3. Uostalom, zar i sâm prof. Vidmarović ne iznosi razloge koji su uvjetovali ovakvu etničku lokalizaciju (i detaljizaciju!) našeg življa u Mađarskoj, a oni nisu nipošto *bezazleni* niti *neučinkoviti,* ni danas. To su: dislokacija hrvatskih etničkih skupina, njihova etnička razudjenost, doseljenje u raznim povijesnim vremenima (dodao bih i zbog raznih motiva!), naseljavanje u različitim područjima Mađarske, i to nikad kompaktno (što u cijelosti ipak nije točno, napose kad se radi o Bajskom trokutu), što je konačno sve dovelo do toga (navodim prof. Vidmarovića) da se hrvatsko etničko biće homogeniziralo na nivou tih naselbenih cjelina, dakako u borbi za svoj goli opstanak u moru tuđinštine, ljubomorno čuvajući svoje *lokalne* nacionalne karakteristike, što nije značilo da su ih ti isti naši dijelovi željeli *suprotstaviti* svom općem etniku: HRVAT. Narod to nije činio. Činio je to njegov hegemon!

4. U vezi sa svim tim slažemo se prof. Vidmarović i ja. U čemu se ipak ne možemo složiti, premda sam svjestan toga da sve može biti i stvar gledanja na ovako složene probleme koji sve do nedavna nisu u nas ni bili postavljeni. Ne slažemo se u ocjeni *učinka* i *dosega* svih tih činjenica iz mukotrpnog života našeg življa u Mađarskoj u prošlosti. A taj učinak *postoji* i u suvremenosti! Dok ja držim da tim činjenicama, pa i onima koje nam ne odgovaraju (a to su etnički lokaliteti!), treba u ime realnosti hrabro pogledati u oči, a za mnom stoji i autoritet dr. Đure Šarošca, danas sigurno jedinog pravog znanstvenika (uz Stjepana Velina iz Santova) što ga u Mađarskoj imamo, prof. Vidmarović ne ocjenjuje *pravilno* doseg tih učinaka, pa drži da bismo mi mogli u ime onoga što *bismo željeli,* a ne *kako jest,* prijeći preko svega toga bez obzira na stanje i etničku svijest našeg naroda u Mađarskoj. Dakle, ne radi se ni o kakvim »nepreciznostima«, već o tome da se moramo već jednom svi naučiti da poštujemo i ono što nam intimno ne odgovara, ako je to zahtjev realnosti. Samo ćemo tako sami sebe, a i druge, poštedjeti od mnogih razočaranja, kojima smo inače, kad se radi o tom terenu, svi *podjednako podložni!* Jer, uvijek treba razvidjeti što se može učiniti u *danim* okolnostima ili uvjetima, a ne u onim koji ne postoje!

5. Pisanje nazivâ pojedinih mjesta u kojima žive Hrvati drži se jednako navedenog principa kako se neki naziv u narodu *rabi* ili kako je negdje *uvriježen,* bez obzira da li nam je to pravo ili ne. Dopustimo dr. Šaroščuu, koji je rođen na tom terenu i koji na njemu živi već više od 50 godina, da nas u tome vodi. Ni prof. Vidmarović ne postupa bolje. Višekratno je objavio zemljopisne karte tog teritorija s mađarskim nazivima, posve nerazumljivim našoj čitateljskoj javnosti, dakle bez ikakva prijevoda.

6. I na kraju i o tome, može li ovakvo moje gledanje (po Vidmaroviću) predstavljati *kočnicu* etničkoj homogenizaciji našeg življa ili ne. Mirno odgovaram: važno je u prvom redu kako se *nešto shvaća*, a zatim u kakvoj se *namjeri* nešto čini. Dok su to zlonamjerni asimilatori uvijek iskorištavali u prošlosti da bi regrediranje našeg naroda na lokalno obilježje podržali kao nešto zauvijek dano, što se može po potrebi i suprotstaviti etniku Hrvat, čega se s pravom boji i prof. Vidmarović, u obrnutoj situaciji, kad se lokalitet poštuje samo kao etnička detaljizacija, dakle kad nije suprotstavljen svom prvorodnom etniku, nego čini *sastavni dio* njegova razuđenog nacionalnog bića (što u Šarošca ne trebamo sumnjati!), takve su sumnje, a i strahovi posve suvišni.

I konačno, naučimo svi već jednom poštivati i tuđa stanovišta, pa i ne bilo nam uvijek pravo. Ovaj teren traži, budi i to rečeno, daleko više poslenika u našim stranama nego što ih sada ima.

J. L.

Jedno mišljenje o Baščanskoj ploči

O glasovitoj Baščanskoj ploči postoji već opsežna literatura. To nije ni čudo, kad je to, poslije niza latinski pisanih isprava i spomenika iz vremena hrvatskih narodnih vladara, prvi spomenik pisan hrvatskim jezikom. Zatim, na toj se ploči prvi put spominje hrvatsko ime na hrvatskom jeziku. Dalje, ta je ploča dokaz da je u to doba otok Krk pripadao hrvatskoj državi, da se glagoljica upotrebljavala u javnom životu, da je kralj Zvonimir darivao i benediktince glagoljaše, a k tome nam svjedoči o savremenom uređenju i organizaciji hrvatske države.

Prvi spomen Baščanske ploče nalazimo u članku Pavla J. Šafarika, u kojem navodi da je 12. I. 1853. primio od Ivana Kukuljevića-Sakcinskoga »trojni priepis... nadpisa... iz crkve sv. Lucije kod Baške na otoku Krku. ... Nije li to tajnopis (criptographia). ... ili izgubljeni osnov glagoljice...«[1]

Opsežni i potanki opis teksta Baščanske ploče dao je Franjo Rački u svojem referatu *Starohrvatski glagoljski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku,* održanom u filološko-historijskom razredu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu 10. srpnja 1875.[2] Kasnije su se Baščanskom pločom bavili Lavoslav Geitler, Vatroslav Jagić, Ferdo Šišić, Vjekoslav Štefanić i Josip Hamm, a osim njih bilo je i više članaka o tom našem spomeniku u raznim publikacijama, novinama i revijama. Najviše izmjena teksta Baščanske ploče dao je god. 1965. Vjekoslav Štefanić, pa se danas konačno uzima kao utvrđen tekst Rački-Štefanić kao i godina postanka Baščanske ploče 1100., kako je to bio utvrdio Franjo Rački.

Baščanska ploča je isprava pisana na kamenu, i u njoj razlikujemo četiri dijela:

1) Citat opata Držihe iz kartulara samostana sv. Lucije,

2) Izvod iz latinski pisane isprave kralja Zvonimira iz godine 1078., kojom je kralj darovao zemljište crkvi sv. Lucije,

3) Citat opata Dobrovita iz ljetopisa samostana sv. Lucije,

4) Dodatak o zajedničkoj upravi samostana sv. Nikole u Otočcu i sv. Lucije kod Baške.

Očito je da je Baščanska ploča vrlo važan spomenik što se tiče historijskog značenja njezina tekstualnog sadržaja, kao što je ona i prvi dokumenat o hrvatskom posjedu dotle bizantinskog otoka Krka, što nam nedostaje za doba prijašnjih hrvatskih kraljeva.[3]

Međutim, zapitajmo se sada: zašto je pisana i izrađena Baščanska ploča? Pisana je i izrađena zato da utvrdi posjed benediktinskog samostana sv. Lucije kod Baške nad »ledinom« koju mu je darovao kralj Zvonimir svojom latinski pisanom ispravom iz god. 1078. A je li ta »ledina« (Rački: terra inculta) bila tako važna za samostan da je trebalo uzeti kamenu ploču dugu 197 cm, visoku 99 cm, debelu 8 cm i mučnim postupkom uklesati 13 redaka glagoljice da se očuva posjed jedne »pustopoljine« koja samostanu nije davala nikakva prihoda. I još su k tome navedena četiri svjedoka iz isprave kralja Zvonimira (»... I svjedok mi župan Desimir Krbave, Mratinac u Luci, Pribina poslanik u Vinodolu i Jakov na otoku...«) da potvrde to darivanje, a oštra formula minacije prijeti onome koji bi se tome protivio (»... I tko to poreče neka ga prokume Bog i dvanaest apostola i četiri evanđelista i sveta Lucija, amen«). I to sve zbog »ledine«, »pustopoljine«, koja nije mogla samostanu mnogo koristiti.

Istina, Baščanska ploča izrađena je god. 1100., u doba nesigurnog stanja u hrvatskoj državi poslije smrti kralja Zvonimira. Hrvatska je tada doživjela vojni pohod ugarskog kralja Ladislava i njegova nasljednika Kolomana, doživjela je poraz hrvatske vojske i smrt Petra Svačića u Petrovoj gori i borbu za samostalnost hrvatske države, pa je u to nesigurno doba trebala braniti stečene posjede i osigurati darovnice koje bi neki novi vladar mogao osporiti. A je li zato bila baš potrebna Baščanska ploča? Zar nije bila dostatna isprava kralja Zvonimira iz god. 1078., koju je eventualni novi vladar mogao potvrditi, a da se ne izrađuje i kleše posebna kamena ploča da se osigura posjed jedne »ledine«?

Očito je da stvar leži u nekoj darovnici mnogo većega značenja nego što je »ledina« iz Baščanske ploče. Bit će da se tu radi o nekom znatnijem posjedu samostana sv. Lucije, koji je mogao davati veliki i značajniji prihod samostanu, tako da je opat Dobrovit mogao »sa svojom braćom devetoricom« sazidati novu crkvu sv. Lucije na temelju znatnijeg dohotka većeg posjeda i obilnijeg darivanja.

A gdje bi bilo spomenuto darivanje tog većeg posjeda? Očito u drugoj »Baščanskoj ploči«, koja bi se, prema mišljenju prof. Branka Fučića, imala nalaziti po zakonu simetrije kao desni pluteus na septumu crkve sv. Lucije, ako je nama poznata prva Baščanska ploča bila lijevi pluteus na tom septumu.[4]

Trebamo dakle tražiti drugu »Baščansku ploču«. Kako sam naveo u svojem članku o Baščanskoj ploči,[5] Branko Fučić vršio je god. 1956. iskapanja i istraživanja u području crkvice sv. Lucije kod Baške, ali do danas nije našao druge Baščanske ploče. On je našao tzv. »Jurandvorske ulomke« u kojima se na prvom opaža ime kralja Zvonimira i sv. Lucije, a na drugome u dva navrata riječ »hrvatski« (barem nepotpuno). Ti bi nas ulomci mogli upućivati na to da uistinu postoji i druga »Baščanska ploča« koja je u vezi »ledine« na prvoj ploči utvrdila i drugo, mnogo opsežnije i bogatije darivanje nekog posjeda koji je samostanu sv. Lucije donosio znatan prihod i tim omogućio podizanje nove crkve mjesto bivše samostanske kapelice.

Time bi se opravdala i izrada prve Baščanske ploče, koju spominje samo darivanje »ledine«, a izrađena je zato da se utvrdi jedno i drugo darivanje, i to darivanje »ledine« na prvoj, a darivanje većeg, znatnijeg i bogatijeg posjeda na drugoj »Baščanskoj ploči«. Dakako, posebne kraljevske isprave o to većem, znatnijem i bogatijem darivanju nemamo, kao što dosad nemamo ni druge »Baščanske ploče« koju moramo tražiti u okolišu crkve sv. Lucije kod Baške na Krku.

Vinko Dorčić

---

[1] P. J. ŠAFARIK: *Pamatky hlaholskeho pisemnictvi,* Praha 1853, str. 20.

[2] STARINE VII, Zagreb 1875, str. 130-163.

[3] N. KLAIĆ: *Historijska podloga hrvatskog glagoljaštva u X i XI stoljeću,* »Slovo«, Zagreb 1965, str. 274.

[4] B. FUČIĆ: *Baščanska ploča kao arheološki predmet,* »Slovo«, Zagreb, 1957. str. 247-262.

[5] V. DORČIĆ: *Svjedočanstvo Baščanske ploče,* »Marulić«, Zagreb 1971, 1, str. 55-57.

Primjedba na ocjenu o. Stanka Vasilja

Kao višegodišnja pretplatnica »Marulića«, a i s obzirom na dobrohotne pozive na suradnju, pod bilo kojim vidom, slobodna sam uputiti Vam neke svoje primjedbe.

Posebno u broju 3/79 »Marulića« napisano je da ste voljni objavljivati i mišljenja koja se ne poklapaju s Vašima. Istina, takvo raspoloženje pokazuje visoku duhovnu izgrađenost, ali budući je »Marulić« list za javnost, list prokušane kršćanske orijentacije, nije dopustivo suprotno objavljivati bez komentara.

Osjećam se ponukana da reagiram na članak, u rubrici »Knjige«, »Svjetlo stoljeća« (Yves Ivonides: Maksimiljan Kolbe) od Stanka Vasilja. (Marulić, 6/79, str. 592—594). U članku stoji: »... da bi poneki mariološki izričaj samog Maksimilijana Kolbea danas, nakon Drugog vatikanskog sabora i konstitucije *Lumen Gentium* te aktualnih ekumenskih inicijativa i vidnih uspjeha, mogao biti pomalo retuširan: 'I ja sam slab i sposoban učiniti svaku ludost ako me Bezgrešna ne podupre svojom milošću' (136). Nisu ni Bog ni Bezgrešna zamjerili velikom Kolbeu na ovakvoj formulaciji, ali precizno teološki rečeno, ovo treba drugačije reći. I ne samo iz ekumenskih obzira, nego iz naravi same stvari kad se kritičnije i odmjerenije govori o mjeri i smislu Marijina posredništva.«

Po mom sudu gornje su riječi borba slova protiv životu. Maksimiljan Kolbe je trebao »drugačije« formulirati što je iskreno živio. A da je doista živio nadahnućem Duha Svetoga po Bezgrešnoj Majci Isusovoj, svjedoče vrhunci do kojih se uspeo, posjedujući »ljubav od koje nitko veće nema.« I Svevišnji ne »zamjerio«, nego bogato nagradio njegovu vjernost i predanost Bezgrešnoj!

Tim putem predanja Bezgrešnoj Djevici Mariji išli su svi sveci. Išla je sv. Majka Crkva utječući se Njoj u bojevima i teškim časovima, što svjedoče, Njoj u hvalu, bezbrojna zavjetna svetišta podignuta diljem zemlje.

Tim putem nas vodi Ivan Pavao II. koji u mnogovrsnim situacijama traži pomoć i posredništvo Presv. Bogorodice. Prvi nam je uzor sam Gospodin naš Isus Krist! Prvo čudo je učinio na zagovor svoje presv. Majke! Iako još nije bio došao »Njegov čas.«

Drugi vatikanski sabor je pokazao i dokazao da se štovanje Majke Božje u Crkvi osniva i temelji na Sv. Pismu. I kao što se zlato u vatri dokazuje, tako je nakon Koncila zasjalo štovanje i pobožnost prema Majci Spasiteljevoj novim, osobitim naslovom: MAJKA CRKVE! U njemu su uključeni svi divni zazivi litanija lauretanskih, Zdravo Kraljice, i ostali kojima je Crkva kroz vjekove častila Djevicu hvale dostojnu.

Te ponizne Službenice Gospodnje pristanak »neka mi bude po Tvojoj riječi« pozdravljaju sve crkve svijeta — tri puta na dan! I mi ponavljajući Anđelov »Ave« priklanjamo svoja srca, duh, um Plodu Njene utrobe: »Riječ je tijelom postala.« Eto *smisla* posredništva Bl. Gospe u vjernima pomoći utjeloviti Riječ! Jer Ona je naša Majka! — reče nam Isus s križa.

Ispisane su knjige i knjige o čudesima na zagovor Majke Božje kao i najnovija knjiga »Čudesa govore« od dr. A. Oliviera. Da, čudesa govore da nas Svevišnji nutka, uvijek ponovo, utjecati se zagovoru i posredništvu Posrednici kod Posrednika Jedinorođenog Sina Božjeg! Može li onda tko odrediti »mjeru« Njenog Posredništva kao i našeg ufanja u tu Majku Milosrđa?!

Dugo je ovo pisanje, oprostite. Ali ne toliko dugo koliko se može izraziti bol i negodovanje nad »revnošću« »čišćenja« pobožnosti i posredništva Majke Božje, koje eto nađe put i u recenziji »Svjetlo svijeta« u hrvatskoj književnosti reviji »Marulić.«

U najživljoj želji da hrvatska književna revija »Marulić« bude što istinitijeg kršćanskog usmjerenja, vjerna svom dugogodišnjem Putu, slobodna sam poslati ovaj skromni doprinos.

Z. Josipović

Svečanost bez smišljenog sadržaja

Čitava kulturna javnost grada Splita željno očekuje početak redovnog rada Hrvatskog narodnog kazališta u obnovljenoj zgradi. Taj bi rad, prema pisanju »Vjesnika« od 29. veljače, trebao početi sredinom travnja svečanom izvedbom Shakspeareva »Hamleta«.

Uza sve dužno štovanje prema velikom Shakespeareu, ipak držim da je ovaj značajni kulturni događaj za grad Split, kao i za našu širu kulturnu javnost, trebalo obilježiti jednim djelom hrvatskog autora, kao što su: Zajec, Lisinski, Gotovac i drugi. Kazalište uopće, a HNK u Splitu posebno ima svoje prvenstveno nacionalno značenje, jer je ono spomenik pobjede hrvatskog narodnog duha nad autonomašima. Za tu pobjedu pripada velika zasluga Gaji Bulatu, čijim zalaganjem je i izgrađena zgrada HNK, a kojem ove godine slavimo 80. obljetnicu smrti, te je to bila jedinstvena prilika da svečanom izvedbom »Zrinskog«, »Porina« ili »Dubravke« odamo dužnu počast Gaji Bulatu, i pravo je čudo kako se nitko od sastavljača programa za tu prigodu toga nije sjetio! Stječe se dojam da su odgovorni ljudi HNK vodili računa da ova svečanost bude što manje svečana i što manje narodna, a to nije u skladu s nazivom ove značajne kulturne ustanove, niti s velikim materijalnim žrtvama koje je naša zajednica uložila za obnovu ovog našeg kulturnog i narodnog spomenika. Budući da još ima vremena da se ovaj propust ispravi, pozivam odgovorne da o tom razmisle, jer ako se pođe krivim putem, neće se stići pravom cilju, a pravi je cilj svakog kazališta da promiče narodni duh i obogaćuje ga duhovnim vrednotama drugih naroda, ali tako da se narodno ne izgubi u tuđem, ili kako naš narod kaže: »Tuđe poštuj, a svojim se diči.«

Stipe Vuković

Kneževina ili Kraljevina

U br. 6/79 »Marulića« u članku B. Zelić Bučan »Papa Ivan VIII. i hrvatski vladar Branimir« prevodi se izraz »principatus«, kao i kod većine drugih, sa »kneževina«, ali ja mislim da je to krivo, jer »principatus« znači: područje (država). Kad je ta država kraljevina, onda se »principatus« odnosi na kraljevinu. God. 879. je Hrvatska, prema novijim istraživanjima, bila kraljevina (od 625. g.), pa dotični izraz valja prevesti sa »kraljevina«.

Isto tako »regnare« znači kraljevati (Rex regnat — kralj kraljuje).

I. O. S.

Ispravak

U br. 1/80. Vaše cijenjene revije, u prikazu sadržaja ovogodišnjeg »Iseljeničkog kalendara« iz pera Jurja Lončarevića, potkrala se imenovanom jedna greška, koja se, slučajno, i mene tiče. Spominjujući moj rad o Ivanu Jakšiću, zaslužnom hrvatskom kulturnom radniku iz Gradišća, on taj prikaz pripisuje autoru N. Ivanoviću. U dobroj namjeri upozoravam na ovaj lapsus, s molbom da se to u slijedećem broju, u jednoj notici, ispravi.

Uz prijateljski pozdrav!

Stjepan Krpan, prof.

BILJEŠKE S RADNOG STOLA (7)

Mali ditiramb galeriji 36-ero pedesetgodišnjaka

Godine neumoljivo teku pokraj nas i zajedno s nama, kao bljesak munje u oluji trenutno nas rasvijetle i već projure dalje u neizbježnu i sveprisutnu budućnost Kronosa — tog vječnog maga vremena u trajanju sadašnjosti i nestajanju u prošlosti. Nisam se zato ni začudio što i sam dočekah već godine koje su nekada — u »dobra stara vremena« kad se živjelo sporije i mirnije, ali i umiralo brže i zlokobnije i iznenadnije nego danas kad je ljudski vijek ipak produžen kao nikad dosada zahvaljujući znanosti i medicini — smatrane već dobranom starošću ili barem »dubokim« srednjim godinama življenja. U tim godinama, između pedesete i šezdesete, možda me i opravdano obuzimaju i ove feljtonske meditacije o obljetnicama i jubilejima književnika i kulturnih radnika hrvatskih i Hrvatske.

Književni povjesničar jest, i dijelom svog djelanja i djelovanja mora biti, prigodničar, kroničar, obljetničar i ukazivač na neprekidnu prisutnost ljudskog trajanja i književno-umjetnički izuzetnih trenutaka — kronoloških svečanosti ljudskog zbivanja i pojave velikana sakrosanktnih veličina narodne povijesti. Taj aksiom ne treba dokazivati. Ali nešto drugo se neprekidno mora ponavljati, jer nikad ne gubi opravdanu svrhu nastojanja, ali se počesto u idolopoklonstvu velikima i tobožnjim spomeničkim olimpijskim lažnim ili stvarnim zaslužnicima mimoilazi. Naime, neprekidno isticati i ukazivati na svaki pa i najneznatniji doprinos svakog iole poznatog i skromnog trudbenika književne prošlosti i suvremenosti u našoj kulturi. Apeliram i plediram dakle, po ne znam koji već put otkada za sebe znam, za ono već poznato geslo o v e l i č i n i m a l e n i h, za štafetnu palicu barčevske zamisli. Jer nema tako neznatnog djelatnika na području znanosti i književnosti koji ne bi zaslužio barem riječ-dvije ohrabrenja i pohvale, jer je svaki, makar i sićušni po obujmu djelić, uložio dio stvaralačkog i interpretativnog duha i zamisli, svoj kamenčić u mozaikalnu slojevitu zgradu svog narodnog bića i njegove kulturne svijesti i ostvarenja. Nažalost, u našim (ne)kulturnim »vučjim«, »okatim«, zaslijepljenim i netrpeljivim sektaškim, klanovskim, generacijskim, grupnim, osobnim, stručnim, estetskim i ostalim različnostima i suprotnostima, manijakalnim pristranostima »danas i ovdje«. Makar humanistički poziv djeluje kao utopijski projekt ekumenskog jedinstva svih vjera i ideja, kao idilična nemoguća tolerancija »pluralizma interesa« i uspavljivanja u ljuljački sveljudske nade blagosti i razumijevanja svih za sve. To ipak pokušajmo tu prijateljsku gestu učiniti i pružiti skromni primjer drugima, koji će doći iza nas i koji će nama suditi iz mirnije retrospektive drugog vremena, kao što mi danas tumačimo književnu prošlost našu naravno iz našeg kuta i vidokruga gledanja.

Književni povjesničari obično su solidni i temeljiti »ziheraši«, čuvari zaštićenih i posvećenih prošlih vrijednosti i tekućih zvučnih imena današnjice i, osim izuzetnih moćnika i slavopoklonika i prisutnika svakodnevice, koji se izuzetno metanišu prije sedamdesete godine, obično ne »zarezuju« svoje suvremenike i vršnjake, nego ih ostavljaju u vrtlogu zaborava. Taj »dobri« običaj nehata i prijezira prema svojim suputnicima i prisutnicima stara je hrvatska boljka, pa vjerojatno i ostalih naroda i krajeva naše domaje, osim vjerojatno temeljitih i pouzdanih Slovenaca, ili sigurnije pažljivih Slovaka, ali čini mi se da su ih Hrvati i Srbi također ponešto pokvarili, pa i oni zaborave ponekog svoga vrijednog svečara i jubilarca. Ovaj put ću učiniti jedan mali *»šok«* za utvrđene kanone dobrog ponašanja književnih kroničara, pozdravit ću još *ž i v u ć e* mlađe vršnjake svoje obljetničkim d i t i r a m b o m, naše p e d e s e t g o d i š n j a k e u 1980., rođene 1930, one kojima upravo prolaze prvi trenuci novog polustoljeća životnog, ili one kojima će se taj svečani tren zbiti u upravo prolazećoj godini dijem ostalih njenih desetak mjeseci.

I prošle godine 1979. niz naših vršnjaka iz prve poslijeratne generacije pisaca slavilo je pedeseti rođendan u okrilju svojeg doma, osim, naravno, predsjednika Društva književnika Hrvatske pjesnika Milivoja Slavičeka, koji je svojih »pet minuta« iskoristio u zavičaju međimurskom i domicilu trešnjevačkom, što je samo za pohvalu. Jer što pjesniku hrvatskome i svakom osamljeniku i »vieux garçonu« slavnom, ali i skromnu pjesniku nedostaje, to je topla ljudska riječ priznanja i pažnje. Ne često čeka više tek predsjednika. Nešto manje sreće i punije hvale doživio je njegov generacijski vršnjak, isto tako značajniji pjesnik nekomu estetski i bliskiji, pjesnik *Miroslav Mađer* u skromnom sjetu svojih Vinkovčana, ali u glasilima središnjim i radijskim zagrebačkima neopravdani muk tu odmah pokraj njegove medijske galame. Ostali članovi Društva književnika slavljenici pedesetgodišnjaci bijahu zaboravljeni. Čak i popularni pisac tekstova za djecu Milivoj Matošec. Naravno, tko bi se sjetio u prikrajku pjesnika i prevodioca *Joje Ricova,* pa popularnog novinara i pisca *Marina Zurla,* teatrologa *Pavla Cindrića,* a na popisu članova ceha književnog rođenih 1929. još su zaboravljeni i utihnula pjesnikinja *Jolanda Bilić* i dramski pisac iz Pule *Ivo Siljan.* Sjetih se u ovom trenutku, kad ove retke pišem, i jedne svoje kolegice iz dragih studentskih dana, književne povjesničarke inače među ponajboljim stručnjacima za razdoblje Hrvatske Moderne, dr. *Nevenke Košutić* Brozović, i na kraju i ne baš posljednjeg i urednika revije gdje ovaj obljetnički feljton izlazi i romanista, prevodioca i pjesnika *Radovana Grgeca.*

Baveći se čitavog svog »ludog vijeka« književnom kronologijom, leksikografijom i bibliografijom, primijetih da su pojedine godine u tijeku vremena plodnije, bogatije obiljem imena i prezimena koje ugledaše svjetlo rođenja u svome okrilju. Kad bismo takvu kronologiju, dijakronijsku tabelu plodonosnih ili mršavijih godina u književno evolutivnom tijeku slijeda desetljeća i recimo od 1900. do 1940., dakle do onog vremenskog doba kada su rođeni danas već poznati, priznati, cijenjeni i istaknuti suvremenici, kulturni radnici ovog našeg življenja danas od osamdesetgodišnjaka pa do četrdesetgodišnjaka, posebice u hrvatskoj književnoj sferi, našli bismo se pred malim *čudom, nevjerojatnom godinom 1930.,* kada je po mojim dosadašnjim zabilješkama, rođeno čak *36 hrvatskih književnih i znanstvenih djelatnika.* Takvu plodnu žetvu galerije imena nemam evidentiranu od već spomenute 1900. do 1940. godine. Ima zaista također plodnijih i zvučnih imena i berićetnih godina počevši od 1900., 1905., 1909., 1912., 1913., 1920., 1921., 1928., 1934., 1938—1939, samo dosada sam neke nabrajao prepoznatih datuma, tko zna za neke, sjetit će se.

Međutim, zaista je 1930. izuzetna kvantitativna datumska panorama fizionomijâ portretâ i osobnosti jubilaraca pedesetgodišnjaka kakvih dosada nismo imali u hrpi naše kulturne povjesnice. Zato svima njima i posvećujem ovaj feljton. Neki od njih već su zabilježeni u obljetnici hrvatskih književnih, znanstvenih i kulturnih radnika u kalendaru »Danici«, 1980, str. 196, a onima koji su tamo slučajno ispušteni odužujem se ovim obljetničkim podlistkom. To je središnja godina prve poslijeratne skupine hrvatskih pisaca koja je po njihovu prvom trajnijem glasilu *Krugovi* kasnije nazvana krugovaškom (1952—1958). O njoj imam nažalost još u rukopisu prvi veliki sintetski književno-povijesni ogled, napisan još 1974. a dopunjen 1977. na 35 stranica, koji čeka svoje oživotvorenje u časopisnom tisku.

Nisu, naravno, svi pisci rođeni te godine »krugovaši« niti suradnici »Krugova«, ali središnje književne osobnosti jesu, a ostali koje ću spominjati, publicisti, znanstvenici i manje znatni književni poslenici, njihovi su sugodišnjaci i svojom brojnošću dopunjavaju i okružuju one istaknute pjesničke profile i književne osebujnike i vrsnike iz te legije obljetničara.

Dvojica od te tridesetšestorice više nisu nažalost na životu. *Vojislav Kuzmanović* (1930—1976), mlađi zemljak Đure Jakšića i suvremenik Momčila Milankova (1924—1979), iz banatskog sela Srpska Crnja, koji je došao u Zagreb studirati medicinu, a postao je najbolji radiofonijski pisac svoje gene-

racije, poznat i u Evropi, a svojim novelama i romanom »Godine noževa« uključio se u proznu falangu krugovaša i hrvatskim književnim izričajem pokazuje zagrebačku širinu. Izbor nažalost svih proza nije sakupio dosada redaktor, prijatelj krugovaš Ivica Kušan s jezovitom ispovijeđu *Zapis o vlastitom umiranju.*

I drugi, *Krsto Špoljar* (1930—1977), obojica žrtve kobne bolesti stoljeća, raka, čiji postumno objavljeni roman *Vjenčanje u Parizu* upravo imam na radnom stolu, nije više među nama. Izvrstan radnik, fanatik svoga posla, tehnički urednik i redaktor brojnih listova (»Republike« na primjer) te tajnik i »duša« redakcije »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, Špoljar je suvremenu poeziju uputio k »svakodnevnom« prozaičnom konverzacionom diskurzu. A njegovi romani *Gvožđe i lovor* (1963), *Vrijeme i paučina* (1971) te uskladištena knjiga *Hrvatska balada* (1971) i posljednja za života zapaženija knjiga *Neprilike s muzom* (1976), ostat će trajni smioni dokumenti hrvatske poslijeratne »izgubljene generacije« antiherojâ i poraženih prije same životne bitke, koji su tek ugledali traumu ranog djetinstva. Priredio je sabrana djela Novaka Simića i izbor iz Stjepana Mihalića i Ive Kozarčanina.

Tri istaknuta pjesnika, a svaki od njih označava jednu osobitu poetsku razvojnu putanju i neizbrisivi znamen u suvremenoj hrvatskoj književnosti, rođena isto 1930. godine. *Ivan Slamnig,* svestrani intelektualac, prevodilac, erudit i komparativist, zastupnik je ludičkog koncepta koji je konačno inaugurirao u hrvatsko pjesništvo kao pjesnički sustav (iako je imao i dostojnog prethodnika starijeg predšasnika Boru Pavlovića), potom *Vlado Gotovac,* pjesnik, koji je pjesničko i filozofijsko sjedinio u izuzetnom lirskom esejizmu, a »jeka« njegovih pjesničkih ostvarenja i niza zbirki odjekuje u kasnijem mlađem naraštaju »razlogovaca« i kao pobuda i putokaz daljeg razvoja hrvatske pjesničke refleksivne punoće. *Zlatko Tomičić* obnovitelj je bogate hrvatske pjesničke tradicije i tvorac njene suvremene pjesme u prozi, a njegova pjesnička verbalna silovitost, njegov pjesnički izričaj svrstava ga među odabrane retoričare našeg lirizma.

Pjesnikinja *Irena Vrkljan,* suautor je i niza radio-drama, te nepravom zaboravljena. Njezin eterni nadrealistički svijet slikâ, kad se govori o generacijama pjesnikinja, često je i inovacijom prethodila. Poznatiji kao kritičar, *Mirko Rogošić* također je na popisu imena ove obilate književne godine, analitičar nekih poetskih ekspertiza isuviše ostao u buđaku, tko zna zbog čega iz vlaka na sporednijem kolosijeku, iako kultivirani pjesnik vezanih oblika.

Udarna trijada pedesetgodišnjaka iza pet pjesnika i spomenutih dvaju prozaika ulazi u sam vrh djelatnih kritičara. Već preko trideset godina ovaj mladi gimnazijalac krugovaš (prvi put ga vidjeh još 1948), bješe u zahuktalosti književne plodnosti i svestranosti. Isprva pjesnik iz davnog »Izvora«, sve poznatiji kao urednik »Republike«, »Krugova«, »Literature«, »Kritike«, autor čuvena gesla *Neka bude život,* kritičar, nakladnik, intendant, ugledni antologičar u Matici Hrvatskoj... svi već i pogađate da bi to mogao biti *Vlatko Pavletić.* Onaj silni »treći« na postolju književne kritike usprkos svih neprilika kao i svi krugovaši tijekom sudbinskih mijena uostalom, ali svestranik, upornik i radnik Pavletić u obilju stvaralačke zrelosti neštedimice se troši kvantitetom dva i pol decenija knjiga raznolikih vrijednosti, a-li uvijek zanimljive, od davne *Sudbine automata* (1955), *Analize bez koje se ne može* (1961), *Protivljenja* (1968), *Djela u zbilji* (1971), doktorske teze *Ujević u raju svoga pakla* (Liber, 1978). Dvije monografije o Goranu Kovačiću, *Goran njim samim* (1963), *Obuzdani gnjev* (1978), a mnoge nisam ni spomenuo, redakcije djela Kaleba, Desnice itd. Hrvatska književnost nikada nije bila u tradiciji obilja, ovakva svestranost možda je raskoš eklektičnosti i deskriptivnosti mali prijekor jubilarcu. Bio je profesor kazališne akademije i filmske umjetnosti, uređivao je i (spomenute) Izvor, Krugove, ali i Vus, Vjesnik, Telegram, Kolo i Kritiku. Izabrao je niz prikaza »Hrvatski književni kritičari«, »Ivo Vojnović«, »Hrvatska moderna« i »Hrvatski pjesnici između dva svjetska rata« i već znani bestseller »Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva«.

Međutim, u plodnom zrelom desetljeću između 1970. i 1980. dolično mu

sekundira »drugu violinu« dr. *Dubravko Jelčić,* najživlji hrvatski pravi književni povjesničar, detaljist, portretist i monograf; letimično samo navodim knjige *August Šenoa njim samim* (1966), *Teme i mete* (1969), *Vallis aurea* (1977), *Približavanje Sfingi,* eseji i drame o Ujeviću (1978) te disertaciju o zaboravljenom otkriću *O Josipu Kosoru.* Ističem i profuturo u tisku biografske medaljone o Kranjčeviću i Matošu, to je uistinu dosta i za tog pedesetgodišnjaka.

Treći je nešto manje plodan pisac, ali oprezan i temeljit književni povjesničar *Nedjeljko Mihanović,* akademijski organizator posla, autor niza televizijskih literarnih scenarija, studija, disertacije *Pjesničko djelo Vladimira Nazora* (1975) a napose glavni urednik »Sabranih djela V. Nazora« u dvadeset svezaka, iz edicije »Pet stoljeća« Harambašića, F. Mažuranića, S. Vraza, sabranih djela Vjekoslava Majera, itd.

U Slavoniji tihi pouzdani radnik dr. *Anđelko Barbić,* vrsni metodičar i doktor književne studije o djelu Ivane Brlić-Mažuranić, a svestraniji, poletniji i jedan od najboljih književnih interpreta književnosti *Joža Skok.* Vrsni priređivač i prve antologije hrvatske književnosti za djecu (1979), panoramski izvor »Doziv Gorana«, izbori iz Krležine lirike, a osim toga ne manje značajni i vrsni djelatnik hrvatske kajkavske dijalektalne književnosti.

Šesti iz generacije književnih kritičara, povjesničara i publicista, *Juraj Lončarević,* slijedi i on u ovom nizu ove berićetne serije jubilaraca. Autor knjige *Šokački i bunjevački književni portreti* (1969), autor niza radova o proučavanju Hrvata u Srijemu i Vojvodini, a posebice izučavanja hrvatske etničke dijaspore u susjednoj Mađarskoj. I kad smo u nizu radinih znanstvenika i književnih suradnika književne revije »Marulić«, spomenimo i ove poslenike na području što bismo sažeto naznačili kao pjesnike kršćanskog duhovnog usmjerenja, prije svega prof. *Dinka Tusuna,* koji se povremeno javlja zbirkama kao lirik sa pseudonimom Nedjeljko Travljanin. Najplodniji obujmom niza meditativnih esejističkih, kritičarskih ogleda i pjesničkih knjiga, zbornika stihova i proze. I *Anka Petričević,* poznatija svojim redovničkim imenom S. Marija od Presvetog Srca, zalazi u ovu galeriju pjesnikinja. Isprva bijaše suradnica »krugovaške« generacije pjesnikinja, uvrštena s ostalima i u zbornik »Četrdesetorica«, 1955. Produbila je svoj književni rad, plodnošću i suptilnom misaonošću rasula je od 1961. do 1978. godine brojne knjige pjesama dramoleta i eseja.

Živi djelatnik iz splitskog književnog kruga *Veljko Vučetić,* pisac aforizama, lirske pjesničke proze i napose njegujući izvorni pjesnički putopis i intelektualni esej, a svestrano se ugledajući u raznoliku genreu od filmske do likovne publicistike. Svi ovi marulićevci »nose također zaštitni znak generacijski ove obilne 1930. godine«.

Među dva ozbiljna znanstvena teologa i filozofa prije svega, ne smijemo ne spomenuti prof. dr. *Tomu Vereša,* dominikanca, filozofskog eksperta tomista i izučavatelja slavna lika sv. Tome Akvinca i drugih filozofijskih od kulturno-povijesnih do teoloških tema, o Marksu i shvaćanju religije, i dr. *Ivana Goluba,* profesora dogmatike, pisca sažetih teoloških lapidarnih medaljona i filozofijskih usmjerenja, koji je novije doba sve više cijenjen kao pjesnik haiku provenijencije i izvrsni dijalektalni kajkavski pjesnik *Kalnovečkih razgovora* (1979), pa povjesničar, redaktor, tekstolog, istraživač legendarnog lika novije hrvatske kulturne povijesti utopista Jurja Križanića.

Nakon niza književnih povjesničara i nekoliko znanstvenika i pisaca, u galeriji pedesetgodišnjaka nalazimo i istaknute učenjake na području naše filološke znanosti i isto udarno trojstvo. To je ponajprije redovni profesor dr. *Vladimir Anić* na katedri za suvremeni hrvatski književni jezik, autor monografije o jeziku Ante Kovačića i brojnih studija iz svih lingvističkih područja i jedan od autora novog suvremenog pravopisnog priručnika u pripremi. Zatim profesor izučavatelj jezika Augusta Šenoe i stilističnih raznih studija na filozofskom fakultetu za hrvatski jezik u Ljubljani dr. *Vatroslav Kalenić,* a prije svega dr. *Radoslav Katičić,* nasljednik začetnika suvremene slavistike u središtu u Beču, komparativni lingvist, polihistorik, autor nezaobilaznog udžbenika *Stara*

indijska književnost (1973), te izuzetnih traktata iz poredbene lingvistike *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (1967), *A Contribution to the general theory of Comparative lingvistics* (1970), te knjige *Jezikoslovnih ogleda* (1971).

Taj jubilarni mali kulturni filološki panteon pedestgodišnjaka zaista je nevjerojatan popis, u kojem ne smijemo zaboraviti ni prof. dr *Nikicu Kolumbića*, redovnog profesora za stariju hrvatsku književnost na filozofskom fakultetu u Zadru, izučavatelja i znalca posebice hrvatske srednjovjekovne književnosti, ali i svestranog proučavatelja starije hrvatske književnosti, autora studijâ o Držiću, Maruliću, Luciću, itd, a posebno bih istakao, i organizatora Bibliografskog leksikona Hrvatske u zamisli Leksikografskog zavoda kao glavnog urednika.

Pedesetu obljetnicu života slavi i dr. *Dragutin Rosandić*, redovni profesor katedre za metodiku nastave književnosti, nevjerojatno plodan autor, pisac priručnika, organizator metodoloških priručnika o nastavi Krleže u srednjoj školi, pisac udžbenika zajedno s prof. M. Šiclom niza školskih čitanki.

Među istaknute književne teatrologe ide profesor komparativnih književnosti na Sveučilištu u Montrealu u Kanadi, znalac dramaturgije, Brechta, Krleže *Darko Suvin*, antologičar niza knjiga o Science fiction u svjetskim ekspertima, ujedno i autor doktorske teze o Ivi Vojnoviću, a isto godište 1930. i dr. *Vjekoslav Mikecin*, sociolog i filozof, istaknuti stručnjak za posebice marksističke misli u Italiji i Francuskoj. Među članovima DKH spominjem pjesnika *Stjepana Godića*, autora nekoliko knjiga lirike i proza te nekada urednika lista »Pakrac danas«. *Pero Čimbur*, novinar i pisac Radio-Zagreba, autor je brojnih adaptacija i prikaza radio-drame za djecu. Od marljivih djelatnika u pokrajini profesor u Vinkovcima, sada i predavač na Filozofskom fakultetu u Osijeku, *Bogdan Mesinger*, autor dvaju kraćih romana: *Kiša* (1970), *Samac* (1973), i kraćih studija o Josipu Kozarcu, Slavku Mađeru i Slavku Kolaru, te likovnih kritika *Stvaralački nesporazumi* (1973) i *Likovne impresije* (1973).

U posljednjem desetljeću posebno se ističe plodnošću, romansiranom humoreskom *Tralalogija* o životu Dubrovnika u prošlosti, inače dubrovački pisac niza »skeraca« i »oriđinala«, kao i radio-drama i komediografske novije »Majmun« u »Jazavcu«, komediograf *Feđa Šehović*.

Novinar i književnik *Nusret Idrizović* započeo u poetskim romanima, (1967), a posebice se ističe esejistikom o fenomenu kamenih stećaka. dramskim djelima i književnošću za djecu, ali se javio u sarajevskoj sredini, a poslije u Zagrebu. Djela *Borkina ljubav* (1965) i druga.

U plodnoj generaciji suputnika krugovaša relativno se kasnije afirmirao kao pjesnik *(Moja lipanjska kotlina*, 1961), ali više kao dječji i dramski pisac veselih panoptikuma i urednik Radio-Zagreba, autor popularnih tekstova, urednik »Požeškog festivala« *Branko Hribar*, rođen u Slavonskoj Požegi (1930). Istakao se pripoviješću za djecu *Ekčapoan i ostale smiješne žalosti* (1973) i knjigom *Adam Vučjak ili knjiga o prijateljstvu* (1976).

Još samo jedna pjesnikinja, *Mirjam Tušek* (1930) iz Splita, koja je potpisivala pseudonimom Vjekoslav Rašek, poznatija po čuvenom filmskom scenariju *Imam dvije mame i dva tate* (1968).

I ovdje, da ne zaboravimo i druge manje znane i neznane književne poslenike, veoma djelatan prof. *Brane Crlenjak*, slikar, medaljer i književni povjesničar grada Vukovara, a ne smijem ispustiti ni publicista i ekonomista, iako nije više u središtu novinarske aktivnosti, nekada urednika »Vjesnika« *Milovana Baletića*.

I, konačno, 35. »usamljeni junoša« pedesetgodišnjak, skoro da ga i zaboravim. Prof. *Juraj Bedenicki*, jugoslavist-rusist, predavač, prevodilac, iz Siska. Izvrsni znalac ruske književnosti od simbolista Rozanova do Solženjicina, surađuje u »Republici« i u »Književnoj smotri«.

I sasvim slučajno kao posljednji od *tridesetšestorice*, ne kao najznačajniji, iako među književnicima u ovih nekoliko godina književno plodan, konačno je izbio u prvi plan estetskom vrijednošću dijela svojim romanima i novelama, prozaik *Ivan Aralica*, još jedan od istaknute legije pripovjedača iz Promine i Dalmatinske zagore. Bio je niz godina urednik »Zadarske revije« od 1965. do 1971. godine. Kritika je nepravom zapostavljala službene recenzente diljem godina, a nastala su zanimljiva suvremena djela: *Sve ima vrijeme* (1967), *A primjer se zvao Laudina* (1969), *Filip* (1970), *Konjanik* (1971), *Novele* (1977), *Opsjene paklenih crteža*. Da bi konačno slično kao i Meša Selimović izbio romansiranom povijesnom freskom *Psi u trgovištu* (1979, HIT).

Roman o sudbini vlasti i moćnicima povijesti, o Antunu Vrančiću i Sulejmanu Veličanstvenom, slobodno se može reći da je možda najzreliji roman njegova književnog opusa uopće, najbolji roman hrvatske književne produkcije ovih nekoliko godina, ali se ipak nije puno pisalo. Njime nekako najbolje završavamo, jer *finis coronat opus*, ovu obljetničku galeriju pedesetgodišnjaka, koju nisam uzaludno i nazvao, mislim opravdano neskromno *»Mali ditiramb galeriji pedesetgodišnjaka«*.

Luka Ibrišimović

HADŽIĆ IZ PROŠLE I OVE SEZONE

Fadil Hadžić svakako je vrlo zanimljiva i osebujna ličnost suvremenog našeg kulturnog života. Živa i nemirna duha — inicirao je nekoliko značajnih pothvata kojima je sazdao i čvrste temelje (naš crtani film, »Kerempuh«, »Komedija«, »Vjesnik u srijedu«, »Telegram«, »Jazavac«), piše i objavljuje humoristično štivo, režirao je nekoliko igranih filmova, slikar je (pa je prije tri godine svojim radovima ispunio Umjetnički paviljon u Zagrebu), bio je podulje duša Satiričnog kazališta »Jazavac«, a odskora je na časnoj dužnosti intendanta zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta (bilo mu sretno i uspješno!). U svim tim čestim mijenama jednoj je djelatnosti Hadžić ostao uporno vjeran: pisanju komedija. Pročitah negdje da će ih zamalo biti trideset, što je više nego valjan razlog da se ozbiljno i temeljito pretresu te da se autoru odredi mjesto u našoj sadašnjoj (a pomalo i cjelokupnoj) dramatici. Dok se netko ne odvaži na taj posao — i dalje nam se osvrtati na pojedina njegova djela i njihove izvedbe (kako se posredstvom kazališta prezentiraju javnosti).

*

Prošle sezone zagrebački je »Jazavac« (nakon Banje Luke i Kranja) izveo ČOVJEKA NA POLOŽAJU, novu »komediju u dva dijela« svoga osnivača i kućnog pisca Hadžića. U kratkom tekstu, kojim je popratio tu izvedbu, autor, doduše, »malo« neskromno zove Molièrea kolegom, no inače ispravno upozorava kako dolazak na vlast i položaj kao i njihov gubitak mijenjaju ljude naglašavajući da u ovoj svojoj komediji ne govori »samo o čovjeku na položaju, nego i o svima nama, jer — ruku na srce — da nema naše servilnosti, našeg oportuniteta, našeg pretjeranog klanjanja položaju, zar bi položaj toliko kotirao kao što još kotira u našim glavama«. U novoj varijaciji omiljele teme autor je ponovno postupio na svoj stari, prokušani način: uz opće, svim vremenima i prilikama primjerene istine nanizao je i mnoštvo konkretnih zgoda i pojava suvremenog života i naše stvarnosti, njegovo je djelo pomalo i komedija karaktera i komedija situacije, uz duhovite doskočice vuče se i pokoji olinjali »štos«, osobe su uglavnom jedro i uvjerljivo profilirane (osim pretjeranosti s hipikom Bubijem; neki su se kritici upuštali u nategnute »filozofske« raščlambe Marina lika, za što ni u tekstu ni u izvedbi nema podloge), a radnja teče jasno, pregledno i razumljivo (premda u drugom dijelu »pada« — da bi na kraju opet živnula).

Predstava je poletna, i publika je prima s užitkom i mnogo srdačnog smijeha. Za to je zaslužan redatelj *Vjekoslav Vidošević*, koji nije ulazio ni u kakva eksperimentiranja, nego je pošteno nastojao (uz pomoć scenografa *Zvonka Šulera*, kostimografkinje *Maje Galasso* i muzičkog suradnika *Zvonka Presečkog)* autorove intencije što vjernije i efikasnije uobličiti, i svi glumci koji su se iskreno trudili da domaćem djelu pomognu do uspjeha. *Ivan Lovriček* ležerno je i bez ikakvih forsiranih pretjeranosti odigrao čovjeka na položaju Vladu Dropca, njegove marifetluke i razočaranja, *Jadranka Bavčević* stasitom je i privlačnom pojavom uvjerljivo dočarala mondenku Melitu (znatno mlađu od svog supruga), *Ivo Rogulja* sjedinio je u Rikardu Baumu umješnost trgovačkog predstavnika u inozemstvu i jade muža

papučara, dok je *Nevenka Stazić* kao njegova »bolja (i jača) polovica« decentnom igrom uspješno oblikovala mrzovoljnu skorojevićku i oštrokondžu. *Mladena Crnobrnju* uloga njihova sina Bubija naprosto je prisilila da ode u — karikaturu. Kućna pomoćnica Mara svojom bistrinom i okretnošću zapliće i raspliće mnoge niti igre i u toj se napornoj i katkad nezahvalnoj ulozi *Kostadinka Velkovska* snašla upravo izvrsno. *Zdravko Maršanić* s punom je odgovornošću i savjesno pristao svojoj epizodnoj ulozi te je njegov prikaz seoskog poštara bio životno vjeran, a tekst prvog dijela komedije omogućio je iskusnom *Frani Pejkoviću* da bude potpuno u svom elementu i u liku prepredenog općinskog predsjednika Joze Fiškule ostvari najbolju, briljantnu kreaciju predstave. *Rade Špicmiler* kao Marin zemljak Runjo imao je (također zahvaljujući tekstu) »svojih pet minuta« na kraju drugog dijela, u sceni prosidbe: sa svega nekoliko krepkih poteza i nepogrešivo pogođenih detalja postigao je pun pogodak i sretno zaokružio čitavo zbivanje.

*

Ove je sezone Hadžić (i prije nego što postade intendantom) ušao i u HNK (doduše na mala vrata: u Kazališni klub, na komornu scenu). Izabrana je za tu zgodu najnovija njegova komedija UGLEDNI GOST, jednosatna jednočinka sa svega dva lica, dakle i s formalne strane novost u autorovu opusu. Na pozornici, prema tome, nema vreve, cike ni kviprokvo-situacija, ostao je sam dijalog, i valja kazati da Hadžić nije zatajio: ovaj se njegov prikaz ljudske gluposti, bahatosti, oportunizma, beskarakternosti, dodvorljivosti i bezobzirnosti (s očitim naglaskom na našoj današnjici) sluša sa zanimanjem. Kao bračni par koji uzalud čeka obećani dolazak muževa školskog kolege, sada moćnog političara, otkrivajući usput i svoje slabosti, nastupili su uspješno *Saša Dabetić* i *Kruno Valentić* (koji se — po naravi uloge — imao prilike više istaknuti), režirao je *Petar Šarčević*, kostime je kreirala *Vesna Butković*, a ukusnom i efektnom scenografijom *Aleksandar Augustinčić* dao je znatan obol uspjehu ove simpatične bagatele.

M. P.

LICITACIJA ULOGA U HNK-u

Točno prije pet godina postavljen je u Drami HNK-a u režiji Mladena Škiljana Shakespeareov *Hamlet*, koji je kritika i uz pomoć mojeg prikaza na stranicama »Marulića« slistila, a publika definitivno odbacila i kao redateljsku egzibiciju i kao krivo intoniran kazališni »eksperiment«. Kad smo svi mislili da je s time gotovo, evo nam Georgija Para koji zove tog istog *Hamleta* u režiji Škiljana s istom glumačkom ekipom na Dubrovačke ljetne igre u 1979. godini. Što je inače iskusnog redatelja ponukalo da takvog *Hamleta* pozove u Dubrovnik, ostaje tajnom. Čini se da Para nisu pokrenuli nikakvi umjetnički porivi, jer je i on zasigurno znao da takav *Hamlet* ne zaslužuje ništa drugo nego da ostane u ropotarnici. Uglavnom, odigrano je nekoliko predstava koje su pokazale još veći broj nedostataka ove užasne predstave na otvorenom prostoru. Kritike ponovno negativne. Svi smo mislili da ćemo konačno odahnuti od tog Škiljanovog *Hamleta*, ali, ne lezi vraže! Novi direktor Drame Vjekoslav Vidošević odlučuje da tog istog *Hamleta* u obnovljenoj formi ponovno pozove na daske HNK-a! Sada je postalo sasvim jasno da u ovom slučaju umjetnički kriteriji više nemaju u HNK-u nikakvih uvjeta da postoje i da se Škiljan obilno služi nekim drugim instrumentima koji sada igraju veću ulogu u njegovoj osobnoj političkoj karijeri. U vezi s povratkom tog istog *Hamleta* događaju se dalje zanimljive stvari. »Večernji list« od 5. ožujka donosi slijedeću obavijest: »Budući da je naš *Hamlet* prošlog ljeta gostovao na Dubrovačkim ljetnim igrama i budući da će tamo i ovog ljeta, odlučili smo ga obnoviti. Kad smo to odlučili, na sastanku Savjeta Drame je predloženo da Hamleta i još neke likove glume dvojica glumaca po svojem izboru. Amir Bukvić se javio da glumi Hamleta (!!!), Tomislav Stojković Laerta i Jelena Gruić Kraljicu — rekao nam je Vjekoslav Vidošević, direktor Drame HNK.«

Vjerujem da mnogi čitatelji neće vjerovati svojim očima i ušima čitajući ove retke. Postavlja se pitanje što će nam direktori drama, redatelji i umjetnički savjeti kad se glumci sami mogu javiti i izabrati ulogu o kojoj sanjaju. Neodgovornost i nesagledive štetne posljedice ovakvog postupka mogu značiti u Drami HNK-a daljnje povećavanje kaosa koji tamo vlada i potpuno srozavanje umjetničke razine. Mladi glumac Amir Bukvić, koji ne posjeduje niti govornu vještinu izgovaranja kompleksnih Shakespeareovih rečenica i stihova, a niti minimum glumačke uvjerljivosti i bogatstvo nijansi i glumačke mimike, predstavio nam se kao jedan čovjek s kojim smo zajednički patili ne zbog Hamletovih briga i borbe u komadu, već zbog mladog čovjeka koji je tako neodgovorno gurnut u posao za koji jednostavno nije spreman. Bilo je da plačemo kad smo morali slušati sasvim nekontrolirano jednolinijsko izgovaranje teksta, povišenu intonaciju, krive naglaske i sasvim krivo intonirane monologe koji su za mladog glumca predstavljali nepremostivu prepreku.

Ostali glumci iz stare predstave vjerno su slijedili Škiljanovu koncepciju, a to znači da su igrali onako kako su najbolje znali i umjeli. Nova Kraljica Jelena Gruić vrlo je korektna i atraktivna, pa se nameće još jedno pitanje: zna li uprava Drame HNK-a što pojedini glumac može, jer se ova glumica morala »javiti« da hoće igrati ovu ulogu. Novi Horacije Božidara Smiljanića nezamjetljiv, a Rosencrantz Božidara Alića je bio lik koji je zbog svoje dezorijentacije i loše dikcije bio na periferiji zbivanja. Scenograf Aleksandar Augustinčić napravio je bitne korekcije u scenografiji, dok je kostimografkinja Ika Škomrlj uspješno provela daljnje »unapređivanje« smiješnih kostima Bonapartinog vremena. Moram reći da u završnoj sceni više nije bilo gestapovaca i njihovih šljemova, što sam posebno kao smiješno registrirao u svojoj kritici 1975. godine, ali je Škiljan i nadalje opsjednut policijom dopustio da se razni žbiri bez ikakva smisla vrzmaju tijekom cijelog izvođenja, što je samo usporavalo ionako spori ritam predstave. Kao pomoćnik redatelja pojavio se Miljenko Vikić (da li on iz Baleta prelazi u Dramu?). O Gerićevom nakaradnom prijevodu i sakaćenjima teksta velikog Engleza trebalo bi napisati posebnu studiju i ukazati na jednu nepoštenu i vrlo opasnu rabotu u našem kazališnom životu u kojem pojedinci trče u prvom redu za honorarima dok o Shakespearu razmišljaju kao o lanjskom snijegu.

Završavajući ovu kritiku jurim — nećete pogoditi — na sastanak Umjetničkog savjeta Opere HNK-a da se javim da otpjevam Lohengrina, jer mi se ta uloga tako sviđa!

Siniša Hrestak

OSOBNI NADIMCI U NEKOLIKO BOSANSKIH MJESTA

U dubrovačkom Biskupskom sjemeništu pojedini razredi daju povremeno kulturno-duhovne priredbe. Učenici 2. gimnazijskog razreda nastupili su na priredbi svoga razreda prošle jeseni s popisom pučkih nadimaka iz svojih rodnih mjesta u Bosni. Na molbu njihova duhovnika o. Vladimira Pribanića donosimo četiri priloga od četvorice sjemeništaraca Vrhbosanske nadbiskupije.

ČARDAK i okolica
Prikupio: Pero Iljkić

Aca, Bijeli, Bljato, Brada, Brko, Burdo, Cigo, Crni, Cvrčo, Čičo, Gudelj, Gušter, Jarac, Jazavac, Koka, Kreja, Kulen, Kumek, Kurjak, Mačak, Mali, Mamin, Mili, Mućak, Mulija, Oroz, Pače, Patak, Pita, Popaj, Popo, Roče, Seka, Šaronja, Šćeta, Šuco, Šule, Vjeverica, Zijo, Žuti.

GAŠE kod Teslića
Prikupio: Drago Ćumurdžić

Agent, Babin, Baga, Bajo, Baklava, Bego, Brtan, Butljo, Buzdovan, Crni, Čabrić, Čiko, Čkalja, Čoki, Dagan, Dimljačar, Divljak, Druco, Dudek, Duke, Dule, Dželda, Džujke, Đuka, Garonja, Grga, Gricko, Guravi, Joco, Joja, Joker, Jole, Kaćo, Kajgan, Kažegac, Kendo, Kozlo, Kralj, Krko, Kuljo, Kuso, Lido, Mačak, Maksi, Medo, Mine, Obo, Paćo, Pajda, Palčić, Pišta, Račvo, Rapan, Roda, Rof, Sabo, Sirac, Skoče, Sudžuk, Šicer, Škija, Šnicla, Tuca, Uzbuna, Zec, Žorž.

UZDOL i okolica (kod Prozora)
Prikupio: Milan Stojanović

Arburt, Babica, Babin, Baraba, Barbara, Bato, Bevanda, Biber, Bili, Brico, Brko, Buco, Ciba, Cigo, Crni, Čerčil, Čipuka, Čohar, Čolić, Čulin, Čurdo, Dipleša, Dodo, Dogara, Drapa, Đoto, Đuzel, Fazlija, Frka, Garan, Gica, Grgo, Gumeni, Gušter, Iko, Jarac, Kalaba, Kanat, Katalinski, Kelava, Kobila, Kolegan, Komesar, Kozarac, Kozlan, Kreša, Krivonja, Krkala, Kule, Linđo, Lola, Mačak, Majstorija, Medo, Motika, Motorka, Murat, Obro, Parot, Penava, Percan, Pišković, Pura, Ritko, Runješa, Sudija, Šćepo, Šeki, Šiko, Šiptar, Šiškan, Šola, Šušul, Tadovan, Talacan, Tale, Talić, Tarzan, Tatal, Tozavac, Tutkalo, Vidra, Vrebac, Vuk, Zeko, Zima, Zuban, Zulfo.

VUKANOVIĆI blizu Kaknja
Prikupio: Luka Tunjić

Apaći, Apostol, Babin, Baja, Bakara, Batarlo, Bradara, Brašnić, Brkan, Bugar, Cigo, Cikmara, Conta, Cvitan, Cvorca, Ćage, Ćelo, Ćika, Ćila, Ćuran, Ćuše, Debeli, Drveni, Dude, Đoc, Đuka, Đuro, Epet, Erak, Ferkonja, Fića, Fuks, Gaga, Garac, Germa, Gobelja, Goga, Gudec, Gujavica, Gusi, Indijanac, Jašo, Jazo, Kajin, Kanjac, Kinac, Kiša, Klempo, Kokica, Kreja, Krnjo, Kuzma, Lizac, Lola, Luja, Makaron, Medo, Mekso, Nono, Nosonja, Njola, Orat, Ovan, Paćo, Patak, Pepuš, Piki, Pinđo, Pirat, Pop, Puda, Pumpa, Purgo, Robi, Senja, Sijedi, Sonta, Šajta, Šejić, Šeki, Šimuka, Šiško, Škijo, Šola, Šota, Šujan, Šunjo, Šverc, Tanjci, Trbo, Tulo, Tunja, Učo, Vladika, Zlo, Žaba.

Knjige

KNJIGA GODINE

»PUTOVIMA HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA«

Mnogošta iz naše kulturne, političke i ostale prošlosti nije ni dan-danas sabrano, sređeno, proučeno ni ocijenjeno sa suvremena gledišta, pa stoga valja s radošću pozdraviti svako nastojanje da se takve praznine popune. Uz ponekog drugog izdavača na tom je polju vidljivo nastojanje Sveučilišne naklade »Liber« (da spomenem samo njeno izdanje Horvatova »Gaja« i Katušićeva »Tommasea«) koja je potkraj 1978. godine izdala i opsežnu knjigu od 629 strana *Putovima hrvatskoga književnog jezika* što su je recenzirali dr. Dalibor Brozović i dr. Stanko Lasić, predgovor joj napisao dr. Radoslav Katičić, vrlo je ukusno opremio Mihajlo Arsovski, tehnički uredila Đurđa Marošević, a tiskao »Zrinski« u Čakovcu. Njezin autor, profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu dr. Zlatko Vince, već je na početku svoje sveučilišne karijere (za asistentskih dana u Zadru) počeo proučavati — kako sam veli — »vanjsku povijest« hrvatskog književnog jezika, njegovo nastajanje i višestoljetni razvitak kao i borbe suprotnih shvaćanja oko njegove funkcije i formiranja, posvetivši posebnu pažnju ključnim zbivanjima 19. stoljeća: zadarskom kulturno-jezičnom krugu, zagrebačkoj i riječkoj filološkoj školi. Pišući pojedina poglavlja zamišljene knjige, Vince ih je objavljivao u različitim znanstvenim i drugim časopisima i edicijama. Sad su najvažnija napokon skupljena i objedinjena u sustavan, cjelovit, zaokružen i impozantan prikaz, pa zainteresiran čitatelj može tako na jednom mjestu naći sve bitno o toj važnoj tematici, a navođenjem sve relevantne literature do sredine 1976. godine (kad je rukopis dovršen) pružena mu je mogućnost da se o pojedinim pojavama i ljudima i detaljnije informira.

Premda je u »Maruliću« bilo već ponešto rečeno o ovoj knjizi (u *Tuđim tezama i domaćim temama* iz pera T. M. u broju 3 za 1979. godinu), neće biti zgorega naše čitatelje o njoj još jednom podrobnije izvijestiti. (Dobrim knjigama, uostalom, nikad dosta hvale.) U tom pogledu valja im, dakle, ponajprije kazati da će u njoj naći zorno predočenu divljenja vrijednu snagu malog jednog naroda stoljećima odasvud pritisnutog, od tuđinaca podijeljenog, obespravljanog i odnarođivanog koji ipak nije nikada pokleknuo, s pokoljenja na pokoljenje prenosio svijest o zajedništvu i o iznimnom značaju jezika i njegova imena za svoj opstanak te se bolnom i žarkom čežnjom trudio stvoriti svoj jedinstven književni jezik — svim brojnim i često nesavladivim zaprekama usprkos. Na tom su se putu otvarale raznolike mogućnosti: općim hrvatskim književnim jezikom moglo je postati i čakavsko i kajkavsko narječje i štokavska ikavica, ali i mješavina svih naših narječja i govora! Ijekavski govor štokavskog narječja nije to pošto-poto *morao* biti. I nije za svoj narod prezaslužni Vuk Karadžić Hrvatima »otvorio oči« i bitno utjecao na odabir ijekavske štokavice za moderni hrvatski književni jezik, kako tu opsjenu još i danas krijumčare u svojim spisima pojedini »znanstvenici« i uče djecu po školama neki nastavnici nevježe. Famozni bečki književni dogovor — zapravo usputni sastanak — također je sveden u svoje prave dimenzije.

Vince je, naravno, iscrpno prikazao i dilemu o fonetskom i etimologijskom pravopisu, naročito aktualnu od ilirizma do pojave Brozova »Pravopisa« (propisanog u vrijeme Khuenovo), gdje će za šire današnje intelektualne krugove (kojima jezik nije struka) biti vrlo zanimljiva mišljenja Mihovila Pavlinovića (kako je važnije da oko dobije riječ napisanu tako da se lakše razabere njezino značenje), Frana Kurelca (ako se iz jezika »vade zubi etimologički«, on postaje »bezkičmen« i »bablji krezub«) i Armina Pavića (kojemu je upravo fonetsko pisanje »stari pravopis hrvatski kako ga zagovara historija hrvatskog jezika od tri vieka«). Kako je pak burna i uzbudljiva povijest prilagođivanja latinice potrebama hrvatskog jezika! Nudila su se i praktična i komplicirana rješenja, kojiput slična u različitim krajevima a suprotna u istoj regiji, bilo je i bizarnih (uvođenje nekih ćirilskih slova) i kompromisnih prijedloga (vi prihvatite ovo naše, a mi ćemo ono vaše), dok se napokon nije iskristalizirala i utvrdila grafija kojom se i danas služimo.

Pažljivo i iscrpno obrađene su i sve hrvatske gramatike i rječnici. Ti važni čimbenici u formiranju književnog jezika javljaju se već od 16. stoljeća, prisutni su u Dalmaciji, kajkavskim krajevima, Slavoniji i Bosni, većina ih je tiskana, a neki ostaše u rukopisu (pa i nestadoše). Autori su tih značajnih djela pretežno svećenici redovnici (isusovci, franjevci, pavlini, pijaristi). Tek od preporodnih dana svećenika je među gramaticima i leksikografima sve manje, no i tada ipak dvojica vrlo značajnih: Adolfo Veber Tkalčević i Francisko Iveković. (Sasvim je razumljivo da su upravo svećenici preveli na hrvatski kompletno Sveto pismo. Kašićev prijevod ostao je u rukopisu, Katančićev je tiskan u šest, a Škarićev u dvanaest svezaka, i ti su prijevodi imali određeno značenje u povijesti našeg književnog jezika.) Spomenut ću ovdje i to kako je Vince vrlo očito istaknuo i uspješno dokumentirao trajnu težnju za čistoćom hrvatskog književnog jezika (i prije nega je bio jedinstven) koja se naročito ispoljila kad su nova vremena i sve veći civilizacijski napredak tražili mnoštvo termina (za upravu, sudstvo, novinstvo, vojsku, znanost, umjetnost, tehniku i sl.), a narodni ih govori nisu ni trebali ni poznavali. Posuđivali su se iz slavenskih jezika (češkog, ruskog, slovenskog). Tko bi danas znao ili rekao da su *dražba, krajolik, nakladnik, poredak, tlakomjer* češke, a *činovnik, mučaljiv, obmana, oduševiti, prorok, razočarati, strog, zbornik* ruske riječi? Naveliko su se i kovale nove riječi, i oko toga bilo je burnih polemika i anatema. Mnoge kovanice nisu prihvaćene: vladoznanje (politika), glavnik (kapitalist), dogodopis (historija), groznokaz (tragedija), pjevoigra ili pjevokaz (opera), travoslovje (botanika), boljoslovje (patologija), gonjača ili parogon (lokomotiva), migulja-smihulja ili na-

migaljka (koketa), ugodilja (kurtizana), dok su druge (unatoč svojedobnim oštrim osudama) stekle građansko pravo: brzojav, djelokrug, kolodvor, parobrod, vodopad itd.

Već je i T. M. u svom spomenutom sažetom prikazu s pravom konstatirao da je Vince u svojoj knjizi »dao... i izvanrednu galeriju zaslužnih ljudi«. Usput, prikazujući ideje, događaje, borbu mišljenjâ, slikâ i njihove protagoniste, pokoji vješto ukomponiran biografski podatak, pismo ili anegdota upotpunjuju i zaokružuju likove, od najvećih i velikih (poput Šime Starčevića, Ante Kuzmanića, Frana Kurelca, Vebera Tkalčevića, Šuleka) do zaslužnih, a manje poznatih, od kojih su neki pravo malo otkriće (Slavonac Antun Mandić, Dalmatinac Nikola Dominko Budrović, Bosanac Stipan Markovac Margitić, Strossmayerov adlatus i posljednji izdanak riječke škole Nikola Voršak itd.). U tom smislu mnogo znače i ilustracije: portreti brojnih velikana i marnih djelatnika (među ostalim muževi ilirskog doba, prvi članovi Akademije, prvi profesorski zbor obnovljenog Sveučilišta), slike naslovnih strana gramatika i riječnika, sabranih djela Veberovih i kompletnog svetopisamskog prijevoda Katančićeva i Škarićeva, faksimili pisama, rukopisâ i ugovorâ, za što autor i izdavač zavređuju posebno priznanje.

I napokon — naši vukovci sa svojim pretečom Daničićem, koji svim opravdanim prigovorima uz nos uspijeva realizirati svoju koncepciju Akademijina Rječnika. Da li samo svojom upornošću? Nalet vukovaca, međutim, u ovoj je knjizi tek načet i morat će se posebno i temeljito obraditi (upravo je Vince za to najpozvaniji). Pritom, dakako, ne bi valjalo smetnuti s uma misao Kuzmanovićevu: »... jer sila vladajuće jezike gradi i nameće, kao što sila narodima drugša i ime prominjuje«, niti Pavlinovićevu o prevelikoj hrvatskoj popustljivosti za ljubav sloge. Nakon ove knjige i inače je postalo jasnije što još s ovog područja gotovo u rasponu tisućljeća valja istražiti.

Navevši, evo, tek malen dio bogatog obilja što ga Vince obuhvati svojom knjigom, moram još posebno ukazati na smiren ton i strogu autorovu objektivnost: ništa ne prejudicira niti a limine osuđuje, sve mjeri i važe, svakome daje do riječi, ništa ne prešućuje, krajnje je dobronamjeran i iskreno se trudi pronaći i najmanje zrnce ispravnosti i istine.

Je li u knjizi i kakvih nedostataka? Gotovo da ih i nema. Tiskarske su pogreške — zahvaljujući stručnosti, maru i savjesnosti korektora Branka Erdeljca — svedene na najmanju moguću mjeru: pobrkane su dvije-tri brojke u oznakama godina (tako na jednom mjestu i godina Kopitarove smrti), na dva-tri mjesta izostavljena je pokoja riječ, i to je uglavnom sve. Autoru (i recenzentima) išlo bi na dušu što se na 349. str. za Babukića veli da je Brlićev sunarodnjak (mjesto: zemljak), što su na 361. str. Augustinovićevi spisi postali Ivićevićevi, pometnja s Kurelčevim stavom u pogledu riječi nazadnjak — natražnjak (str. 445) i krivo navođenje Bulatova imena (Edo mj. Gajo) na 525. str. Ove sam propuste — u tako opsežnu djelu sa svim razumljive — naveo umjesto »errata corrige«, čega je kod nas iz znanstvenih djela netragom nestalo.

M. P.

IVAN LUCIĆ:
POVIJESNA SVJEDOČANSTVA O TROGIRU

S puno razloga Trogirani mogu biti ponosni što je u zadnje vrijeme izišlo na vidjelo nekoliko djela koja govore o njihovoj uglednoj prošlosti. Značenje Trogira, negda istaknutog grada na našoj obali, nije dovoljno znano ni mnogima od onih koji su osjećajno s njim povezani. Zato je pravo iznenađenje, naročito za mlađi naraštaj, da se u knjižarskim izlozima najednom može vidjeti toliko knjiga koje iznose povijest grada »podno sedam bregova« i da se u pristupačnom izdanju lako mogu pročitati. A sve te knjige napisali su rođeni Trogirani. God. 1977. objavio je »Čakavski sabor« iz Splita u I. kolu zanimljivo zasnovane kolekcije »Splitski književni krug« djelo *O azijskom ratu* Koriolana Cipica, zapovjednika trogirske galije u savezničkoj floti, koji je od 1470. do 1474. godine ratovao protiv Turaka u Maloj Aziji i na Balkanu. U istom kolu izišao je prvi dio *Povijesti Trogira* Pavla Andreisa, a malo nakon toga, u II. kolu, god. 1978. drugi svezak istog djela kojim su obuhvaćena zbivanja u Trogiru do god. 1669. I napokon, u III. kolu spomenute kolekcije, evo i djela *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* iz pera istaknutog kulturnog radnika, Ivana Lucića. Slučajno se izdanje ove posljednje knjige, koja se pojavila potkraj prošle godine, poklapa sa 300. obljetnicom smrti toga velikog znanstvenika, a prema zamisli izdavača ona je početak iskupa što ga imamo prema tom prvaku u povijesnoj znanosti, čije je ime nezaobilazno kad je u pitanju istraživanje hrvatske prošlosti. Zato se možemo nadati da će i ostala Lucićeva djela uskoro biti dohvatna našim čitateljima.

Ne samo stručnjacima već i svima onima koje na bilo koji način zanima naša povijest nije nepoznato značenje Ivana Lucića na tom području. Osobitost je njegova rada u načinu kojim pristupa predmetu proučavanja. U vrijeme kad se istraživači kulturne, političke i društvene prošlosti nisu odviše trudili da među arhivskom građom luče autentične spomenike od dvojbenih diploma, i kada se legendarnim pričanjima pridavala gotovo jednaka vrijednost kao i nesumnjivim činjenicama, Lucić je vrlo oprezno i rasudbeno pristupio svakoj listini, svakoj ispravi i pojedinim vijestima u njima. Prevrćući brojne arhive pronalazio je dotad zatrpane izvore i novim podacima osvjetljavao događaje iz minulih vjekova. Svjestan golema posla u koji se upustio i osjećajući nemogućnost da zađe svakamo gdje bi htio građu sabirati i proučavati, obraćao se prijateljima i znancima moleći ih da mu pomognu u tom radu. Na taj je način okupio oko sebe velik broj suradnika koji mu prepisuju i šalju sve vrijedno što pronalaze. Oduševio je za taj posao vrsne i marljive znanstvenike onoga doba među kojima su bili Stjepan Gradić, polihistor, pjesnik, član mnogih akademija i upravitelj Vatikanske biblioteke, Valerij Ponte, zadarski arhiđakon i povjesničar, Karlo Vrančić, predsjednik Zbora sv. Jeronima u Rimu i sakupljač rimskih natpisa po Dalmaciji, Jerolim Cindrić, u čijem su se obiteljskom arhivu čuvali važni spomenici starine, među njima rukopisi Tome Arhiđakona i Mihe Madija, Ivan Kuparić, splitski kanonik i kasnije trogirski biskup, marljivi sabiratelj i prepisivač starih listina, a imao je i drugih pomagača u Splitu, Dubrovniku, Hvaru, Korčuli, Osoru, Rabu i drugdje. Njihovom je pomoću Lucić došao do dragocjene građe na osnovi koje je sazdao svoja djela.

Sedamnaesto stoljeće u nas nije bilo bez povjesničara. Početkom stoljeća (1601) pojavilo se djelo mljetskog opata Mavra Orbinija *Il regno degli Slavi*, koje je imalo širokog odjeka u slavenskom svijetu i izvan njega. Povijesna djela u to doba pišu Juraj Ratkaj, Pavao Ritter Vitezović, Baltazar Patačić, Ivan Tomko Mrnavić, a i prije njih i uz njih bilo je memoarista koji su s više ili manje uspjeha pokušavali suvremenicima osvijetliti prošla zbivanja. Lucić ih sve nadmašuje izborom i načinom obrade povijesnih podataka jer prvi u nas znanstvenom metodologijom procjenjuje izvore od kojih neke posve odbacuje, druge samo napominje, a uzima jedino one za koje je uvjeren da su autentični. Zbog takva pristupa povijesnom izučavanju s pravom je zavrijedio da bude smatran utemeljiteljem moderne hrvatske historiografije.

Lucić je rođen u Trogiru godine 1604. Visoko obrazovanje stjecao je najprije u Rimu, a zatim u Padovi, gdje je slušao filozofiju, matematiku i književnost. S doktorskom diplomom iz obaju prava vratio se god. 1630. u rodni grad. Odmah je ušao u javni život pa je bio član gradskog vijeća, sudac, nadzornik fontika, crkovinar trogirske katedrale, a u vrijeme kandijskog rata bila mu je povjerena briga nad gradskim utvrdama. Uz te poslove bavio se povijesnim istraživanjima. Zbog nesuglasica s mletačkom upravom i neugodnosti što ih je doživljavao napustio je Trogir god. 1654. i otputovao u Rim. Želio je, kako sam napominje, u miru nastaviti rad na proučavanju starine. Nova sredina pružala mu je pogodne mogućnosti jer je imao na raspolaganju bogate biblioteke. Stekao je nove

prijatelje, s kojima je izmjenjivao znanstvena iskustva, a osobito se rado družio s našim ljudima. U Rimu je god. 1657. objavio djelo *Vita b. Joannis confessoris episcopi Traguriensis et eius miracula,* a god. 1666. tiskano mu je u Amsterdamu *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex,* djelo na kojemu je radio jedanaest godina, dok je *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù,* što ih sada dobivamo prvi put u prijevodu, objavio god. 1673. u Mlecima. Lucićeva ostavština osim knjigâ sadrži rukopise, sabranu građu, zemljopisne karte i pomagala kojima se kao znanstvenik služio. Umro je u Rimu god. 1679. i pokopan u crkvi sv. Jeronima, uz druge glasovite Hrvate koje je u Rimu zatekla smrt. Iz njegove sačuvane korespondencije upoznajemo ga kao uzorna, čestita, plemenita čovjeka i odana prijatelja.

Ljubav prema domovini, posebno prema rodnom gradu, ponukala je Lucića da proučava njegovu prošlost. Marljivo je sabrao sve što je u vezi s Trogirom od njegovih prvih početaka, tj. od vremena kad je bio mala trgovačka naseobina isejskih (viških) Grka pa do kobne god. 1420. kad je mletačka vojska pod zapovjedništvom Petra Loredana, kapetana Kulfa, zaposjela grad. Lucić ističe da su tada Trogirani pokušali dati oružan otpor, jer su inače dalmatinski gradovi, silom prilika, puštali Mlečane da mirno uđu kroz njihova vrata kako bi spriječili rušenje i ubijanje.

Otprilike sedamnaest stoljeća trogirske povijesti obuhvaća Lucić ovim djelom. Povezujući zbivanja u svom gradu sa svime što se događalo u bližem i daljem prostoru oko njega, osvjetljuje i povijest ostalih gradova na jadranskoj obali, Splita, Šibenika, Omiša, Zadra, Raba, Dubrovnika i još šireg područja na kopnu i na otocima. Vodi nas kroz razdoblja u kojima su se izmjenjivale razne vlasti: rimska, bizantinska, franačka, hrvatsko-ugarskih kraljeva, knezova bribirskih i drugih velmoža, da pokaže kako je Trogir uz mnoge unutarnje i vanjske poteškoće čuvao svoju komunalnu autonomiju i kako se snalazio u događajima evropskih razmjera koji su ga na jedan ili na drugi način zahvaćali. Prikazao je i urbanistički razvoj grada opisujući građevine, ulice, trgove te govori i o istaknutim ljudima iz Trogira. Objašnjavao je neke slavenske riječi u dalmatinskim statutima i drugim dokumentima ne samo da protumači njihovo značenje, već i da pokaže društvenopravne odnose. Iz nekih donesenih statutarnih odredaba razabire se da su građani dalmatinskih gradova imali visoko razvijenu svijest humanosti. Zavađene obitelji, na primjer, nisu smjele jedna drugoj predbacivati, čak ni spominjati krvni zločin, da se ne bi sjećanje na nj proteglo u nedogled. Lucić navodi nekoliko takvih zakona. U Splitu je 22. siječnja 1395. donesena ova naredba: »*Da se u vezi s prolivenom krvi plemića u gradu Trogiru ništa ne smije spominjati i nije dopušteno da u vezi s prije rečenim trogirski plemići jedan drugoga grde, i nitko od njih ne smije reći: ti si mi kriv za krv, a ja sam ti oprostio, ili slične uvredljive i bahate riječi.*« Među reformacijama šibenskog statuta od 14. srpnja 1381. nalazi se i ova: »*Isto tako bi prihvaćeno i izglasano da nijedna osoba bilo koje dobi ili spola ne smije odsada unaprijed u Šibeniku i u njegovom distriktu javno tražiti krv od neke osobe u Šibeniku i njegovom distriktu zbog nekog ubojstva ili rane pod prijetnjom kazne od 25 libara malih dinara i polovica te kazne ima pripasti zakonitom prijavniku, a druga polovica općini, i svatko može prijaviti — ali ne i zbog nekog drugog razloga — uz prijetnju rečene kazne.*« Određivalo se čak i to da se uništavaju sudbeni spisi koji bi nekoga mogli podsjetiti na negdašnji zločin i navesti ga da se osveti.

Luciću se pripisuje u vrlinu što je u svoja djela uklapao izvorne dokumente, jer je mnoge na taj način spasio od uništenja. I u ovom je djelu tako postupio pa se čitatelj s posebnom radoznalošću zaustavlja na raznim zapisnicima, presudama, zaključcima, darovnicama, oporukama, izjavama, upoznavajući uz njihov sadržaj stil dvorskih i kneževskih kancelarija i bilježničkih ureda.

Lucićeva povijest Trogira, koja je u prijevodu dobila naslov *Povijesna svjedočanstva o Trogiru,* vrlo je opsežna. Tiskana je u dva sveska sa ukupno 1220 obilježenih stranica. Prevoditelj Jakov Stipišić, stručni savjetnik Historijskog instituta JAZU u Zagrebu, uložio je mnogo truda da ovo djelo, sastavljeno od piščeva teksta i od

brojnih dokumenata, bude što vjerniji odraz izvornika, s obzirom na jedinstvenost koncepcije i raznovrsnost uklopljenog diplomatarija koji je sastavni dio djela. Na neke poteškoće što su mu se ispriječile prevoditelj upozorava u Uvodnoj riječi. Da ih se svlada, trebalo je uz znanje imati snalažljivosti i iskustva. Stipišiću toga nije nedostajalo budući da mu je ovo drugi zamašni prevodilački rad. Pred koju godinu preveo je još jedno vrhunsko djelo iz naše kulturne prošlosti, *Teoriju prirodne filozofije* Josipa Ruđera Boškovića, koja je izišla u izdanju Sveučilišne naklade »Liber«.

Čitanje Lucićeva djela u prijevodu olakšavaju prevoditeljeve bilješke i Indeks imena. Predgovor, što ga je napisao Miroslav Kurelac, daje pregledan uvid u život i rad velikog povjesničara. Oni koje zanima više od toga, naći će u brižno popisanoj literaturi sve što je dosad o Luciću rečeno.

Na kraju nadopunimo početnu misao: Lucićem se ne diče samo Trogirani; on je ponos cijele hrvatske historiografije.

Josip Mihojević

TRI ZNAČAJNE KNJIGE

Ante Stamać: OGLEDI; Stjepan Čuić: TRIDESETOGODIŠNJE PRIČE; Željka Čorak: SNIJEZI. Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1979, 1980.

Naše poslovično loše nakladničke prilike poznate su i onima koji književnost i izdavaštvo i ne prate, pa kako onda ne bi bile poznate onima što barem tu i tamo zavire u književne časopise. Ipak, i ovom prilikom valja ih, uzgredice, spomenuti: riječ je, naime, o nizu knjiga koje je gotovo istodobno objavio NZ Matice Hrvatske, nakon što su protekli mjeseci i mjeseci izdavačke suše u toj našoj najstarijoj nakladnoj kući. Radovalo bi nas kad desetak novih Matičinih knjiga (reprezentativan izbor iz djela R. M. Rilkea, četiri Shakespeareove drame u novim prijevodima, među kojima se dvije prvi put pojavljuju na hrvatskom jeziku, zatim posmrtni roman Krste Špoljara *Vjenčanje u Parizu, 60 pripovijedaka* Ivana Raosa itd.) ne bi opet zadugo ostale osamljene, odnosno, kad bi ih uskoro slijedio novi niz knjiga. Među zaista vrijednim djelima koja su se nedavno pojavila u nakladi tog izdavača, što se razabire iz netom navedenoga, no nepotpunog popisa, zaustavimo se na tri knjige pisaca koji pripadaju srednjem naraštaju u suvremenoj hrvatskoj književnosti. To su djela Ante Stamaća *(Ogledi),* Željke Čorak *(Lanjski snijezi)* i Stjepana Čuića *(Tridesetogodišnje priče).* Sve tri knjige izišle su u »Općoj knjižnici NZ Matice Hrvatske«.

ANTE STAMAĆ (rođen 1939. na otoku Molatu) poznat je u našoj javnosti kao pjesnik, teoretičar književnosti, kritičar, prevodilac i urednik. Sveučilišni je docent za teoriju književnosti u Odsjeku za jugoslavenske jezike i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Objavio je pet zbirki poezije, u kojima ima, nedvojbeno, antologijskih pjesama, te četiri knjige književnokritičke i književnoteorijske naravi: monografska studija *Ujević* (1971), zbirka eseja *Slikovno i pojmovno pjesništvo* (1977), opsežna rasprava *Teorija metafore* (1978) i *Ogledi* (1980), također zbirka eseja koja se netom pojavila. Tim knjigama Stamać se afirmirao kao jedan od najvrsnijih poratnih hrvatskih kritičara i mislioca o književnosti. Najnoviju njegovu knjigu pod naslovom *Ogledi* tvori šesnaest štiva o problematici hrvatske i stranih književnosti, koja su bila objavljena u razdoblju od posljednjih desetak godina u različitim listovima, časopisima, zbornicima i, u vidu pogovora, u pojedinim knjigama.

U prvom dijelu knjige nalazimo četiri eseja što su, manje-više, vezani uz tematiku odnosa između univerzalnosti i nacionalnog bića. Stamać vrlo točno uočava da »mnogi su se talentirani opusi osušili u ime 'hrvatstva' odnosno u ime 'europeizacije'«. Njegov osobni odnos prema toj problematici, jedini je mogući odnos hrvatskog intelektualca, odgojena na domovinskoj i evropskoj duhovnoj baštini: »Izložena svim mogućim utjecajima — od povoljnog utjecaja Sjevera, Zapada i Juga, pa do neistraženog utjecaja Istoka — hrvatska kultura i njezin

supstrat, književnost, ne prestaju biti plodnim područjem jednog poziva na otvorenost i, isto tako, područjem sukladna odgovora hrvatskom riječju. Tlo na kojemu su svoje sjeme posijale sveobuhvatne ideje latiniteta, kršćanstva, socijalizma, evropskog i planetarnog zajedništva, i danas vraća svoj autentični dar zemlje. Valja nam razmotriti i prihvatiti povijesne pouke: zatvoriti se prema zapadnoj kulturi značilo bi uginuti, kao što bi i posvemašnje predavanje zamamnome vjetru stranih ideja značilo jedriti na odveć krhkoj lađici, spremnoj na potonuće. I jedno i drugo gušilo bi smisao literature: pisanje mračne istine.«

Eseji u drugom dijelu Stamaćeve knjige *Ogledi* posvećeni su hrvatskim pjesnicima zasebice, Ivanu Mažuraniću, Miroslavu Krleži, Dobriši Cesariću, Dragi Ivaniševiću, Josipu Pupačiću, Slavku Mihaliću i Vladi Gotovcu. Dostatno je navesti Stamaćeve riječi, napisane kao uvod njegovu razmatranju Cesarićeva pjesništva, pa da uočimo smisao njegove zaokupljenosti pojedinim pjesničkim opusima: »Vazda je smisleno reći: ni žive ni mrtve pjesnike ne slavimo zato da bismo čitavu nam tradiranu kulturu ukrasili još jednom obljetnicom kao umilnom girlandom, već neke od tih pjesnika uzvisujemo zato da bismo u što većoj jasnoći raspoznali izvorište i poredak svojih vlastitih baštinjenih riječi. A baštinili smo ih od značajnih pjesnika, od tih rijetkih ispitivača jezika koji u ovom 'vremenu protiv pjesnika' traže njegova najbolnija pitanja.« U istom tom dijelu knjige tiskan je i *Pokušaj periodizacije suvremene hrvatske književnosti,* utemeljen i vrijedan, no s obzirom da je napisan godine 1972., danas je nepotpun, jer ne obuhvaća naraštaj pisaca koji se pojavio prije deset i više godina, a danas pisci iz tog naraštaja ne samo da imaju po trideset i nekoliko godina, nego imaju za sobom i po nekoliko značajnih književnih ostvarenja (Čuić, Pavličić, Šešelj i drugi).

Treći dio *Ogleda* posvećen je stranim piscima, velikanima modernog njemačkog pjesništva, R. M. Rilkeu i G. Bennu, te njemačkom teoretičaru književnosti Emilu Staigeru. Posljednji esej u tom dijelu i u cijeloj knjizi, *Tiresija po stoti put među nama,* veže se svojom problematikom opet s prvim dijelom knjige. Knjiga je, tako, zaokružena, i unatoč tome što razmatra različite pjesničke i kritičke osobnosti, te različite probleme, predstavlja čvrstu cjelinu. Svim esejima u njoj svojstven je raščlambeni postupak, koji nigdje nije, kako to u nas inače često biva, u suprotnosti s čitateljevom mogućnošću poimanja teksta, jer Stamaćev je stil razumljiv i često lijep.

STJEPAN ČUIĆ (rođen 1945. u Bukovici kod Duvna) stekao je glas vrsnog prozaika knjigom novelâ *Staljinova slika i druge priče* (1971), koja je nekoliko godina kasnije doživjela i drugo izdanje. No u književnosti se javio znatno ranije, kao dvadesetgodišnjak, knjigom proze *Iza bregova.* Završivši sveučilišne nauke (jugoslavenski jezici i književnosti, te ruski s književnošću), Čuić se bavio neko vrijeme novinarstvom (bio je glavni urednik Tjednog lista omladine — »Tlo«), a sada je profesionalni književnik. Njegova treća knjiga — *Tridesetogodišnje priče* — zbirka je od jedanaest novela, koje se u mnogočemu nadovezuju na pripovijesti iz knjige *Staljinova slika,* ali se i u mnogočemu od njih razlikuju, što ukazuje da se pisac ne zadovoljava iznađenim proznim rješenjima, nego se, kao svaki pravi stvaralac, mijenja, ne iznevjerujući svoja temeljna nastojanja.

Prigodom knjige *Staljinova slika i druge priče* kritika je isticala da su »gotovo sve Čuićeve priče vezane za prelomni trenutak promene vlasti ili za događaje izazvane tom promenom«, te da »Čuićevi junaci ... svoj život provode u jednom paklenom svetu u kojem je jedinka izložena neprestanom teroru okoline« (Dušan Puvačić u beogradskom NIN-u, 1972). U *Tridesetogodišnjim pričama* vlast je dijelom, kao i u *Staljinovoj slici,* tretirana kao mitska osoba, koja unatoč svojoj nevidljivosti, nedohvatnosti i moći, proživljava traume i stresove poput svakidašnjeg, nemoćnog čeljadeta. »Uplašila se nova vlast uhoda i provokatora koji su — pronio joj netko kroz uši — iznenada i mučki napali grad« — veli Čuić na početku novele *Jezero.*

U pripovijesti *Saboter* nalazimo pak slijedeće rečenice: »Glavna vlast napokon uvidi da je razlika između njenog držanja i života građana golema. Gotovo se uplašila svega što u knjizi stoji, a osobito onoga što bi se tek moglo dogoditi ako raskol ne smanji.« Međutim, težište knjige ipak nije na vremenu »kad ono bijaše prvo prestrojavanje.« Središnja, najopsežnija i ponajbolja novela u novoj Čuićevoj knjizi — *Biljeg Janka Kelave* — zapravo je mala kronika jednog tragičnog života od godine 1953, do gotovo današnjih dana. U toj se noveli vlast iščahuruje iz svoje nevidljivosti: i dok u *Staljinovoj slici* cijeli treći dio od desetak novela nosi naslov *Priče o vlasti,* ona se u *Biljegu Janka Kelave* i ne spominje, jer je demitizirana, odnosno konkretizirana likovima činovnice, sekretara kotarskog komiteta, generalnog direktora, »čovjeka iz općine«, »čovjeka od pasoša« itd. Ta konkretizacija u odnosu na *Staljinovu sliku* zamjetljiva je i u nizu drugih pojedinosti: dok se, recimo, klesar Tadija (u priči *Križevi* u prethodnoj knjizi) pred svojim progoniteljima i sâm pretvara u križ, Janko Kelava pogiba od hitca, a Ivan iz priče *Kuća od maraka* baca se pak pred svojim progoniteljima u Crveno jezero. Očit je Čuićev otklon od fantastike, koja je u njegovoj prethodnoj knjizi bila vrlo nazočna. To ne znači, dakako, da je Čuić posvema zapustio fantastičke, pa i mitske protege, ali ih je nedvojbeno smanjio na račun već spomenuta realiteta iskazivanja, pa ponegdje i na račun jetkog humora. I u pojedinim pripovijestima, u kojima je opći ton sumoran, nalazimo poneko zrnce humora, kadikad i crnoga, no neke posjeduju značajke humoreske sa stanovitim osloncem na rusku humorističnu tradiciju. Ne kazujem to zbog novele *Sporno prezime ili Čehov kod Hrvata* (čime autor, dakako, aludira na *Konjsko prezime* velikog ruskog pisca), nego u povodu zoščenkovski otužne humoreske *Gulinova priča,* kao i zbog priče *Majstori i doktorica* koja je sjajna persiflaža naše svudprisutne »seks-literature«. Parodirajući stil pomodnih autora, Čuić obratom postiže humoristični učinak. Guareschijevski pak humor nalazimo u priči *Ubit ću te Sv. Franjo,* u kojoj sekretar ćelije i svećenik neodoljivo podsjećaju na Pepponea i Don Camila, no onome tko iole pozna Čuićevu prozu bjelodano je da to ipak nije Bassa na obalama Poa, nego Duvanjsko polje pod obroncima Ljubuše i Vrana, jer Čuić ni iz čega drugoga ne polazi i ni o čemu drugome ne piše nego o svom zavičaju, pa i onda kada njegova proza posjeduje bajkovite zasade. Čuiću zbiljsko Duvno znači ono što je Faulkneru značila izmišljena Yoknapatawpha: ishodište i ishod.

ŽELJKA ČORAK (rođena 1943. u Zagrebu) poznata je kao likovna kritičarka umjetnosti: ne samo da je znanstveni suradnik u Institutu za povijest umjetnosti i glavni urednik časopisa »Život umjetnosti«, nego je i njezina prva knjiga posvećena likovnoj tematici; riječ je o knjizi eseja i kritika *Kaleidoskop* (1970), u kojoj razmatra probleme slikarstva, kiparstva, grafike, fotografije, umjetničkog obrta, arhitekture, te zaštite spomenika i ambijenata. U tisku je još jedna njezina »likovna« knjiga, doktorska disertacija *Drago Ibler i hrvatska arhitektura između dva rata.* Međutim, njezino izrazito književno djelovanje manje je poznato, iako je objavila nekoliko izvrsnih eseja, među kojima valja podsjetiti na onaj o Vladanu Desnici. *Lanjski snijezi,* knjiga što se pojavila u Općoj knjižnici NZ Matice Hrvatske istodobno s dvije netom prikazane, nosi podnaslov »eseji i prepjevi.« Nisu to odijeljeni eseji i prepjevi, nego većinom nalazimo unutar esejâ prepjeve kao zorne predodžbe pojedinih stajališta. Riječ je, dakle, o zbirci eseja koji su redom posvećeni stranim pjesnicima, s iznimkom Džive Bunića Vučića, koji je pak promatran posve komparatistički u odnosu na talijansku manirističku poeziju. A ti strani pisci o kojima Željka Čorak piše i koje prevodi našem su čitatelju mahom nepoznati. Ako i jest riječ o pjesnicima u nas poznatijima, kao što su Torquato Tasso ili Rainer Maria Rilke, onda nas pak autorica usmjeruje na onaj dio njihova opusa koji nam predstavlja nepoznanicu, pa nam je svojim prepjevima otkriva. Tako, primjerice, piše o najnepoznatijem dijelu Rilkeova pjesništva i prevodi ga; to je njegovo pjesništvo na francuskom jeziku.

Vremenski raspon ove knjige obuhvaća razdoblje od kraja jedanaestog vijeka do dvadesetih godina našega stoljeća. Predstavljanjem raznojezičnih pjesnika iz različitih epoha autorica nema nikakvu namjeru da pruži neki sustavni pregled. Slobodno se može reći da je to njezin osobni »izbor po srodnosti«, koji nedvojbeno obogaćuje našu prevodilačku literaturu i našu esejistiku, jer zaista su knjige takve vrste rijetkost i u razvijenijim kulturnim sredinama. Ipak, taj »izbor po srodnosti« ukazuje na stanovitu zakonitost: od Guilhema IX., grofa od Poitiersa i vojvode akvitanskog (koji se kod nas obično spominje pod imenom Guillaume ili pak Vilim), tog prvog poznatog trubadura pa do Rilkea, Željka Čorak se bavi, bilo da je posrijedi provansalska, francuska, engleska, njemačka ili hrvatska lirika, onim pjesmama »za koje se ne zna gdje život tvori stih, a gdje stih izmišlja život.« I upravo su zato njezini eseji i prepjevi usredotočeni na »najdvosmislenije među stilovima«, na trubadursku liriku, manirizam i secesiju.

Uz književne raščlambe u esejima Željke Čorak ravnopravno se nahode drevna predanja i povijesni podaci koje također kadikad prožima srh legende. Pišući kultivirano i nadahnuto, kao što i nadahnuto prevodi, spisateljica vrlo umješno polučuje ravnotežu među njima, pa su njezina štiva ne samo književno relevantna, nego i zanimljiva, što se našim esejistima ne događa, na žalost, odveć često.

Dvije zbirke eseja i zbirka novela o kojima je napisano ovih nekoliko stranica znače znatan prinos suvremenoj hrvatskoj književnosti. Preostaje nam nada da pisac ovih redaka nije jedini koji to uočava.

Tomislav Kulinić

Zvonimir Kulundžić:

TA RIČ HRVACKA, I. i II. dio.

Nezavisna autorska naklada, Zagreb, 1977—1979.

Dva omašna tvrdo ukoričena i lijepo opremljena sveska — pod naslovom *Ta rič hrvacka, starinska naša draga... ča zvoni kroz stolića* i s podnaslovom *Rasprave iz starije hrvatske književnosti od Marulića do Matoša* — predstavljaju prva dva sveska »Sabranih djela Zvonimira Kulundžića«, koja je autor nedavno započeo izdavati u vlastitoj nakladi. Kulundžić je najavio svoja sveukupna djela u dvadeset i pet svezaka, a do sada su izašla tri. Osim dva sveska o kojima je riječ, izišla je i studija *Slavko Kolar i njegovo vrijeme.* Poznavatelji Kulundžićeva raznolikog opusa zasigurno s nestrpljenjem očekuju daljnja djela ove jedinstvene biblioteke, u kojoj će se pojaviti i već poznate im knjige i do sada još neobjavljene. Tih dvadeset i pet svezaka (od kojih će svaki sadržavati prosječno 640 stranica) namjerava predstaviti Kulundžića kao novelista, dramatičara, romanopisca, književnog i likovnog kritičara i esejista, kao povjesnika i bibliologa, polemičara i memoarista itd. Naime, Kulundžićev je raspon zanimanja, istraživanja i pisanja zaista golem. To će uočiti i onaj čitatelj koji ne poznaje Kulundžićevo djelo, ako posegne za njegovim dvjema knjigama pod naslovom *Ta rič hrvacka...*

Ne samo zato što će pri kraju prvoga sveska naići na vrlo sustavnu »Bibliografiju radova Zvonimira Kulundžića« (kao i na »Literaturu o Zvonimiru Kulundžiću«), ne samo zato što će se o Kulundžićevu polihistorizmu uvjeriti i na temelju studije o Kulundžićevu životu i djelu iz pera Miroslava Vaupotića, nego prvenstveno zato što će ga u to uvjeriti sadržaj tih dviju knjiga. U njima se Kulundžić predstavlja i kao istraživatelj hrvatske kulturne baštine i kao njezin povjesničar i kritičar i kao bibliolog svjetskog formata (ne zaboravimo da je Kulundžić obogatio hrvatsku kulturu i svjetsku povijest tiskarstva dokazima o postojanju glagoljske tiskare u Kosinju), te istodobno kao žestoki polemičar koji uporno pronalazi neoborive dokaze za svoje teze, pa i u ovim knjigama kao memoarist koji zanimljivo, kao u kakvom podlistku, opisuje svoje zgode prilikom istraživanja plodova starije hrvatske kulture. I premda je misao-vodilja ovih knjiga ponajvećma usmjerena na osobnost i djelo prvoga po imenu poznatoga hrvatskoga pisca Marka Marulića, Kulundžić

vrlo često zalazi u vremenski i prostorno udaljena područja, nižući usporedbe, istražujući usput i druga razdoblja i druge sredine, ne zadržavajući se samo na pisanoj riječi, nego i na drugim pojavima iskazivanja ljudskoga duha. Primjerice, Marulićevo je veličanstveno djelo povodom da Kulundžić progovori o počecima hrvatske književnosti općenito, o prvim tiskovinama njegovih djela i o spašavanju njegovih rukopisa i drugih nacionalnih vrijednosti, ali je i povodom da progovori i o najstarijim hrvatskim karikaturama, kao i o, recimo, drugim prevodiocima onih djela koja je prevodio i Marulić. Pišući o Mariuliću Kulundžić će se dotaknuti i hrvatskih velikana XIX. stoljeća kao što su Kukuljević ili Starčević, pišući pak o Gutenbergu, dotaknut će se rada prvih zagrebačkih tiskara. Naići ćemo u ovim knjigama i na tekstove o problematici hrvatske bibliografije, kao i na tekstove o Anti Kovačiću i A.G. Matošu.

Nemoguće je u ovom kratkom osvrtu nabrajanjem iscrpiti Kulundžićevu tematiku u tim dvjema knjigama. Dostatno je uputiti na njih i reći da Kulundžić »toj riči hrvackoj... starinskoj našoj dragoj« pristupa sa žarom književnika i s marom učenjaka.

Tvrtko Varadin

NAKON ZIMSKOG ŠTIVA

Skupina pisaca napisala je pod naslovom *Zgodovina Slovencev* (Ljubljana 1979) slovensku povijest na oko 950 strana u jednom dobro opremljenom i ilustriranom svesku. Listajući tu knjigu čovjek pomisli: zar zaista nekoliko hrvatskih povjesničara ne može složiti sličnu knjigu. U tom poslu ima stanovite tradicije, a o potrebi za takvom knjigom ne treba ni govoriti. Nije moguće da je to nemoguće.

Kad već pišem o hrvatskoj povijesti, primijetio bih da u ovoj knjizi ima nesigurnosti u obradi sjevernohrvatske povijesti u ranom srednjem vijeku. Npr. »Furlanski međašni grof Erik je sa svojim ljudima i slavenskim četama pod Vojnomirom, po svoj prilici slovenskim knezom u gornjem Posavlju...« (126). U kronološkoj tablici na toj strani Vojnomir je pak »slavenski knez« kao i Ljudevit Posavski (130). Što god mi mislili o Slovinju, ipak mislim da je pisac toga dijela knjige barem iz kurtoazije i s obzirom na hrvatsku historiografiju mogao te knezove nazvati hrvatskim. Ovako se nameću čudne misli kada čovjek čita sve one strane o velikom slovenskom području u ranom srednjem vijeku i usporedi ih npr. s onim rečenicama o Borni u kojima se on naziva »dalmatinskim knezom« ili »knezom dalmatinskih Hrvata« (130). Što na to reći? Ništa, gotovo ništa! To je, rekao bih, u ovom slučaju pitanje savjesti učenoga pisca i sindrom razvitka mladih znanosti.

Ipak, još nešto. O zemljovidima: na jednom o prilikama nakon doseobe Hrvati su ucrtani do Drave (105); na drugom su u doba franačkog osvajanja na tom mjestu ucrtani avarska država i Avari (125); na karti o prilikama oko 800. Hrvatska je uz more, do Save nema nikoga, a onda dolazi »Kneževina između Drave i Save« (127). Međutim, na zemljovidu o političkoj podjeli u IX. st. istom je bojom obojeno područje od Drave do mora pod imenom Posavska Hrvatska (133), a na zemljovidu o vremenu Koceljeve vladavine opet se javlja »Kneževina između Drave i Save« koja se prostire do Like i preko Save u dio današnje Bosne (149). Mislim kako ni tu ne bi nedostajalo malo više znanosti i pažljivosti.

Zanimljivo je da se — kao što je u ovoj knjizi područje sjeverozapadne Hrvatske ucrtano u arheološke karte Slovenije — isto tako u knjigama *Istorija Crne Gore* (Titograd) i »Crna Gora« (Beograd) našla umjetnost s izvanđukljanskoga i izvanzetskog područja (npr. starohrvatske umjetnine i crkve s dubrovačkoga područja). Pitanje nije možda samo metodološko, nego i kronološko (razdoblja vlasti), a vjerojatno složeno prema tome tko su tvorci umjetnina. Takva pak jednostavna razvrstavanja ne mogu čitatelja ostaviti bez sumnja i primisli.

Hrvatska povijest očito nema sreće ni s inozemnim učenjacima. Pogledaj-

mo samo *The Cambridge Modern History Atlas* (urednici H. C. Darby i Harold Fullard; Cambridge-London-New York-Melbourne 1978). Ne samo da Hrvatska nije ucrtana ni na jednoj karti Svijeta, nego ni na mnogim kartama Evrope, na kojima se širi Ugarska. Naša imena gradova pisana su na dva načina. Pod hrvatskim oblicima javljaju se tek nakon 1918., i to samo oni koji su se našli u granicama Kraljevstva SHS, dok su drugi gradovi pod talijanskim i njemačkim oblicima (Esseg, Agram, Fiume, Chersa, Zara, Lagosta, Ragusa itd.). Na zemljovidu evropskih sveučilišta (68 — 69) nema zagrebačkoga, što nije ni čudo kada ga u XVII. st. ne stavljaju ni svi naši učenjaci. Pogrešno je »Agram« stavljen izvan Hrvatske (166); pogrešno su granice Mletačke Republike iz kasnijih vremena ucrtane za doba oko 1500. (156); neprecizne su granice i kronologija Vojne krajine (78—79 i 132 —133). Tražiti još toga nema previše smisla, jer se ne može očekivati mnogo od autora koji se služe literaturom samo velikih naroda. Ipak, možda je najgore prošao Dubrovnik. Tako stoji kako je nezavisan od 1718. (npr. 74—75), da je pod Rusijom bio 1806—1808. (136), a na zemljovidu o vjerskoj situaciji u srednjoj Evropi (126—127) ucrtane su na području Dubrovačke Republike dvije različite situacije, koje se svode na jedno: zapadna polovica njezina područja je katolička, a istočna pravoslavna, što je, dakako, potpuno pogrešno za sva dubrovačka stoljeća. Ni lingvističke karte nisu bolje (147 i 171). Kao i na vjerskim kartama zapadno dubrovačko područje govori hrvatskim jezikom, a ostalo srpskim jezikom (kao, uostalom, i gotovo cijela Makedonija).

Ivan Božić, *Nemirno Pomorje XV veka* (Beograd 1979), još je za života prikupljao svoje radove za ovu knjigu. Njom se Srpska književna zadruga odužila svom pokojnom istaknutom članu, poznatom povjesničaru i redovitom profesoru Filozofskog fakulteta u Beogradu. Predgovor i bilješku o piscu napisao je Sima Ćirković. Knjiga ima tri dijela: *Kotorski krug, Zetski odlomci, Skadar i okolina.* Pokojni Božić uglavnom je pisao rasprave iz srednjovjekovne povijesti područja između Cetine i sjeverne Albanije, ali je napisao i nekoliko sintetskih dijelova o srednjovjekovnoj povijesti u *Historiji naroda Jugoslavije, Istoriji Jugoslavije* i *Istoriji Crne Gore.* Šteta što je smrt prekinula rad tog ozbiljnog povjesničara, koji ide među one Hrvate (rođen je u Makarskoj 1915, školovao se u Dubrovniku, a umro je u Beogradu 1977) koji su ostavili trajan trag u srpskoj znanosti.

Josip Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća* (Zagreb 1979), valjda je jedini hrvatski povjesničar izvan Dubrovnika koji sustavno istražuje povijest Dubrovačke Republike. Rodio se 1924. u Poličniku nedaleko Zadra, u Zagrebu je diplomirao 1952. i doktorirao 1964. Uz više rasprava i ovu knjigu napisao je *Prošlost dubrovačke Astareje* (Dubrovnik 1970) i *Povijest Dubrovnika od VII. st. do 1205* (Zagreb 1973; francuska inačica Zagreb 1974).

Lučićeva knjiga jedna je od rijetkih koje se u Zagrebu tiskaju o dubrovačkoj povijesti, pa je poželjeti da Zagreb ni na tom polju ne ostane dužan malom i glasovitom hrvatskom gradu. U knjizi je Lučić — prema najstarijim sačuvanim notarskim knjigama (od 1278) — zahvatio u prosperitetno razdoblje i oživio čitav jedan mali starinski svijet vještih ruku i u prosjeku siromašna života. Šaroliko mnoštvo domaćih i doseljenika, majstora i šegrta, liječnika, učitelja, nosača, robova, ljubavnica, sav onaj bučni, slikoviti svijet radionica, tržnica i ulica izranja iz zaborava nakon sedam stotina godina, i mi ga možemo promatrati i u radu, i u imanju i u obiteljskom životu. Čitav sloj neophodan dubrovačkom napretku kada se nekako u to doba i počeo plesti vijenac slavnih stoljeća.

Julije Bajamonti, *Zapisi o gradu Splitu* (Split 1975), bio je splitski liječnik, skladatelj i pisac. U toj su knjizi — u izboru i prijevodu te s komentarom, često puta nefunkcionalnim bilješkama i nužnom bibliografijom i literaturom iz pera Duška Kečkemeta, a u odbojnoj opremi s kampanilskom dosjetkom okrajaka olovka — tiskani različni Bajamontijevi sastavci: *Povijesni zapisi grada Splita u Dalmaciji; Povijest kuge koja je harala Dalmacijom 1783—1784; Nastavak povijesti sv. Dujma; O postanku i napretku Javnog gospodarskog društva u Splitu; O okuživanju zraka mnoštvom prosjaka u gradu Splitu 1782; Liječnik i glazba; Pismo Vicku Capogrossu.* Koliko god bilo zanimljivo čitati takve stare sastavke, tražiti u njima samostalnost i neku vrijednost ili puko prepričavanje, samodopadnu ispraznost, nepotrebna opravdanja, oštroumna zapažanja ili dobra svjedočanstva, od čega pomalo svega ima u Bajamontija, koji je ipak bolji skladatelj nego pisac i zanimljiviji svjedok nego povjesničar, ipak je požaliti što priređivač nije iskoristio priliku da napiše solidnu raspravu i kritičan komentar, mjesto što je gotovo pola knjige potrošio da prepričava Bajamontija i dosadašnje radove o njemu (osobito u predugom, ekskurzivnom, kompozicijski, stilski i jezično nedotjeranu predgovoru) te da onda bezbrižno prepusti nekom budućem piscu da dâ »potpuni sud o ličnosti i djelu dra Julija Bajamontija«.

Ivo Perić, *Dalmatinski sabor 1861—1912 (1918),* Zadar 1978, uzeo je u zadaću da opiše organizaciju, djelovanje i značenje Dalmatinskoga sabora, pa je obradio njegovo osnivanje, organizaciju rada, stranački sastav, odnos zastupnika među sobom te prema bečkoj i zadarskoj vladi, prilike u pokrajini kroz saborski rad te prinos Sabora rješavanju pokrajinskih problema i razvitku narodnog otpora. Teško bi ikome pošlo za rukom da na 232 strane ispuni tu zadaću, osobito s obzirom na razvoj političkih prilika u doba kada su se pokrenuli svi bitni problemi u tom dijelu Hrvatske. U tome nije uspio ni naš pisac. Činilo mu se, valjda, preskromnim pregledno prikazati osnutak, organizaciju i rad Dalmatinskoga sabora, pa se prihvatio da razglobi i ocijeni političko zbivanje i odnose ne samo u Saboru nego i u pokrajini od obnove ustavnoga života u Habsburškoj Monarhiji do njezine propasti. Pri tome ne samo što nije imao dovoljno prostora, nego nije uvijek uzimao potpuno ni prikladno štivo, a prenosio je i neka tuđa prijeporna gledišta, unosio nepotrebne pojedinosti ili različne ekskurze (usp. 71, 74—75, ili općenito 53—114), često puta na granici anegdote, previše je a neujednačeno po razdobljima pisao o izborima ili proglasima, a opet je nedovoljno protumačio prijedlog preinake Izbornoga reda 1871. i 1887 (23). U opisu političkih stranaka dopustio je sebi podosta nepreciznosti i neraščlanjenih ocjembenih oznaka (usp. 53, 101, 212). Svakako, piscu je marljivo istraživanje, skupljanje i prenošenje podataka jača strana od spoznajno-interpretativne moći. Knjiga je ipak korisna, osobito na stranama gdje opisuje djelokrug i organizaciju rada Sabora, gdje donosi statističke podatke o sastavu zastupničkoga tijela. Koristan je u načelu (našastarski) i dio o praktičnim pokrajinskim problemima u sabornici. Najposlije, lektura Akademijinih izdanja mogla bi se barem približiti ugledu svoga izdavača.

T. M.

GLOBUSOV »PROMETEJ

Svima koji se u nas bave pitanjima marksizma, socijalizma i komunizma, bilo s povijesnog stajališta, bilo s doktrinarnog, valja skrenuti pozornost na prvih šest knjiga što ih je izdao zagrebački »Globus« 1979. godine u novopokrenutoj biblioteci »Prometej«. Radi se, naime, o djelima koja predstavljaju ne malu novost na našem knjižarskom tržištu. Ne toliko po naslovima s kojima se u raznim inačicama susrećemo već kroz tri desetljeća, koliko po izvornim tekstovima koji su većinom nepoznati ili zaboravljeni.

Prva knjiga nosi naslov *»Permanentna revolucija« i socijalizam u jednoj zemlji,* a donosi tekstove Buharina, Trockog, Staljina i Zinovjeva koji su nastali poslije smrti Lenjina od 1924. do 1926. u dindušmanskoj borbi za prevlast u Sovjetskom Savezu. Ti tekstovi omogućuju da pobliže upoznamo teorijsko i političko podrijetlo staljinizma, kojega je glavna teza da je ruska revolucija polazište, uzorak i konačište cjelokupne svjetske revolucije. Knjiga je zapravo prijevod zbornika što ga je priredio talijanski marksist i povjesničar radničkog pokreta

Giuliano Procacci pod naslovom *La »rivoluzione permanente« e il socialismo in un paese solo* (Roma 1963), s tom razlikom što su tekstovi u našoj knjizi prevedeni s ruskog izvornika.

Druga knjiga posvećena je djelu jednoga od najutjecajnijih teoretičara radničkih partija Druge internacionale (1889—1914) Karla Kautskog (1854 — 1938). Nosi naslov *»Ortodoksni marksizam« i reformizam.* Djela Kautskog prevodila su se u nas počevši od kraja prošlog stoljeća, ali su se prevodioci ograničavali uglavnom na njegove historiografske i ekonomske radove, što je bilo u skladu s tadašnjim razumijevanjem Marxa i njegova djela. Ova knjiga donosi prijevod nekih važnih spisa koji pokazuju kako je Kautsky shvaćao Marxovu misao, kako je razumijevao temeljne zasade marksističke političke teorije (klase, diktaturu proletarijata, revoluciju) i kakve je strateške i taktičke zaključke izvlačio iz svoga poimanja Marxova djela. U tom sklopu katoličkog čitatelja će ponešto iznenaditi naslov spisa »Socijaldemokratski katekizam« (str. 251—273) u kojemu se autor osvrće na brošuru L. Knora »Sozialdemokratischer Katechismus für das arbeitende Volk« i potaknuti ga da se pita kakve je veze mogao imati u ono vrijeme socijalizam s katekizmom. Stoga treba upozoriti da ta veza počiva na uglednoj tradiciji jer su dva prednacrta »Manifesta Komunističke partije« nosili slične naslove: Engelsovo »Ispovijedanje vjere« i »Crveni katekizam za njemački narod« Mosesa Hessa, dok je Engelsov nacrt »Principi komunizma« (usp. *Dela* 7, str. 293—308), koji je služio kao neposredna osnovica Manifesta, također sastavljen u obliku katekizma od 25 pitanja i odgovora. No, s druge strane valja napomenuti da su spomenuti nacrti samo po formi katekizamski, a tematika im je prvenstveno socijalna, iako se tu i tamo mogu razabrati neka obilježja teološke naravi (dogmatičnost tvrdnji i tome slično).

Treća knjiga, *Evrokomunizam i socijalizam,* zadire u vrlo aktualnu problematiku i donosi izvorne dokumente, odnosno u iznimnim slučajevima važnije dijelove dokumenata, onih evropskih komunističkih partija koje se smatraju glavnim tvorcima i nosiocima evrokomunizma (KPI, KPŠ, KPF). Izraz »evrokomunizam« je novijeg datuma, ali evrokomunistička gibanja nastaju oko 1965., pa objavljena dokumentacija počinje tom godinom. Gotovo bi se moglo kazati: smrt Staljina i izumiranje staljinizma označuju ujedno početak evrokomunizma. Naravno, evrokomunizam nije nedvosmisleno jasna pojava. On je obilježen neizvjesnostima i dvosmislenostima kako u načelu tako i u praksi. Knjiga nipošto ne želi prešutjeti tu činjenicu, nego daje riječ i onima koji evrokomunizam stavljaju u pitanje, polemiziraju s njegovim pobornicima ili ga potpuno odbacuju (III. Kontroverzije o evrokomunizmu, str. 453—610). Na ovome jedinstvenom istinoljubivom koraku u našoj publicistici valja svesrdno čestitati izdavaču i sastavljaču knjige koji su, kako se kaže u uvodnoj riječi izdavača, »pošli od principa da istina izbija na vidjelo najbolje onda kada se saslušaju sve strane u sporu« (str. X).

Četvrta knjiga, *Socijalizam i ekonomija,* sabire izabrane ekonomsko-teorijske tekstove rano preminulog Borisa Kidriča (1912—1953) koji imaju na neki način trajniju vrijednost, osobito zbog toga što se bave uvijek aktualnim fundamentalnim pitanjem: kako prevladati ustrojstvo državnog gospodarskog života i izgraditi zajednicu slobodno udruženih proizvođača?

Peta knjiga, *Socijalizam i etika,* ispunja jednu veliku prazninu ne samo u marksističkoj, nego uopće u domaćoj filozofijskoj literaturi. Ona donosi tekstove koji su nastali u raspravi između novokantovaca i marksista na raskrižju 19. i 20. stoljeća (Vorländer, Mehring, Schmidt, Woltmann, Plehanov, Staudinger, Adler, Kautsky). Autori tekstova pokušavaju odrediti odnos između Kanta i socijalizma, odnosno još točnije ispitati u kojoj je mjeri Kant prihvatljiv za socijalistički pokret u Njemačkoj i za socijalizam u svijetu. Prethodnicom ove knjige može se smatrati *Marxismus und Ethik* (herausgegeben von Hans Jörg Sandkühler und Rafael de la Vega) u izdanju Suhrkamp Verlaga iz Frankfurta (1974²). Razlikuju se po uvodnim studijama, rasporedu tekstova, nadalje po tome što knjiga na njemačkom jeziku sadrži studiju H. Romanna Cohena »Kant« iz 1896, koja u našoj knjizi nedostaje, odnosno po tekstovima Plehanova »Konrad Schmidt protiv Karla Marxa i Friedricha Engelsa« i Vorländera »Kant i socijalizam« koje naša knjiga donosi, a nema ih u njemačkom uzorku.

Najzad *šesta* knjiga, *Država i sloboda,* posvećena je djelu najistaknutijeg teorijskog predstavnika anarhizma u 19. stoljeću Mihaila Bakunjina. Budući da se krajnje ljevičarska gibanja u suvremenom svijetu uvelike približavaju radikalnom antietatizmu i spontanom buntu Bakunjina, izdavač je sa svojim suradnicima pronicavo naslutio potrebu aktualiziranja Bakunjinovih reprezentativnih tekstova koji su u nas većinom nepoznati, to jest: »Državnost i anarhija«, »Federalizam, socijalizam i antiteologizam«, »Bog i država«, »Pariška komuna i pojam države«. »Politika internacionale« i »Revolucionarni katekizam«. Ovaj svezak posebno bismo preporučili našim teolozima jer se u tri teksta dotiču teme koje ih po naravi stvari moraju zanimati: antiteologizam (str. 211—284), Bog i država (str. 285—312) i revolucionarni katekizam (str. 344—349). Bilo bi vrijedno znati njihovo stručno mišljenje o ovim prilozima koji će nužno utjecati na javno mnijenje i privatno uvjerenje naših ljudi.

Na kraju bismo voljeli postaviti jedno zdravorazumsko i dobronamjerno pitanje: zašto niz od šest objavljenih knjiga nosi ime Prometeja? Prema Marxu »Prometej je najglavniji svetac i mučenik u filozofskom kalendaru« (usp. *Razlika između Demokritove i Epikurove filozofije prirode,* u *Dela* 1, str. 94), dok su ga prvi kršćani pokušali shvatiti kao nagovještaj Božje providnosti (usp. *Clementina,* Homil. 6, 14, u PG 2, 208). Ako spomenuta djela nisu književna otjelovljenja filozofskog mučeništva i svetosti — a čini se da nisu —, zar ih treba shvatiti kao providnosne darove našoj društvenoj teoriji i praksi?

Tomo Vereš

NOVI ŠEMATIZAM PROVINCIJE PRESVETOG OTKUPITELJA

Šematizmi su učestale edicije još odavna, koje izdaju razne biskupije, redovničke provincije, a ponekad i još šire administrativno povezane zajednice. Tako smo i prije i poslije drugog svjetskog rata imali zajednički šematizam za cjelokupno naše crkveno područje (1938 i 1975). S vremena na vrijeme pojave se i šematizmi užeg administrativnog područja, bilo da se gleda teritorijalno ili personalno.

Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, čije je provincijalno sijelo sada u Splitu, a proteže se od Neretve do Zrmanje, od Jadrana do Dinarskih brdina, objavila je svoj prvi šematizam 1855—57. Ponovila ga je potkraj 19. st. dva puta, do prvog svjetskog rata tiskala tri nova izdanja. Nakon pauze od preko pola stoljeća proslijeđena je stara praksa 1965. I konačno najnoviji šematizam 1979. On odrazuje stanje provincije od 1. 10. 1979., a statistika je vjernika povjerenih brizi provincije od 1. 1. 1979.

Naslov je izdanja: *Franjevačka provincija presvetog Otkupitelja (šematizam),* Split 1979, str. 280. Obuhvaća 13 samostana (Split, Zagreb, Karin, Visovac, Šibenik, Knin, Sinj, Omiš, Imotski, Makarska, Živogošće, Zaostrog i Sumartin na otoku Braču) sa svim njihovim područnim župama (81).

Svaki samostan i svaka župa obrađeni su iz svih vidova: povijesnog, umjetničkog, pastoralnog, statističkog, administrativnog, personalnog itd. Cjelokupno gradivo obradio je prof. fra Josip Soldo. Razumljivo, uz izdašnu potporu već izdanih šematizama i sadanjih gvardijana samostanâ i župnika župâ. Uz pojedine jedinice navodi i upotrijebljenu literaturu. Ovakav posao je vrlo nezahvalan, jer se radi o mnoštvu sitnih podataka, o skučenosti prostora i nemogućnosti, bar praktično, uočiti sve detalje. Vjerojatno je sav taj rad obavljen s uspjehom, ali se ne mogu ni isključiti pogrešni pojedini detalji koji su ili krivo preneseni ili netočno priopćeni. Tako na str. 94. piše: »Uz župnu kuću (govor je o župi Promini) je kapela sv. Roka...

Veliki oltar s križem prenesen je kod nedavne obnove iz crkve sv. Mihovila.« Ovaj podatak nije točan. Oltar je prenesen iz župne crkve sv. Mihovila, ali ne s križem; križ je naručen nakon instaliranja oltara i novijeg je datuma. — Tako i na str. 253. piše za fra Ivana Bronića da je umro u zagrebačkoj bolnici na Rebru, a on je umro u Vinogradskoj bolnici. Sličnih sitnica vjerojatno ima još, ali ih treba odmah uočiti i u novom izdanju ispraviti.

Soldo je napisao i opširan uvodni pristup o nastanku i povijesnom razvoju provincije, o djelovanju njenih članova na tom prostoru u proteklim stoljećima, o njihovu školsko-odgojnom radu, kulturno-društvenom djelovanju, navodeći značajnija imena i činjenice, te na kraju i o njihovu duhovnom životu koji je žila-kucavica sveukupnog usmjerenja, poslanja i uspjeha (11—36).

Šematizam bi bio manjkav da nije obuhvatio i pastvu franjevaca provincije Presvetog Otkupitelja izvan Hrvatske: u Zapadnoj Njemačkoj 20 misija, u Austriji 1, u Kanadi 5, u Sjedinjenim Američkim Državama 3, u Južnoj Americi 3, u Zairu (Afrika) 1. Potrebno je odmah napomenuti da nije svugdje formalna misija, ponegdje je samo ispomoć.

Zbog cjelovite slike provincije i njenih aktivnih članova šematizam je također obuhvatio i onu subraću koja su na službi franjevačkog reda u posebnim zaduženjima (vrhovna uprava, Skotistička komisija, Papinska međunarodna Marijanska akademija) i studente na učilištima Evrope.

Samo se po sebi razumije da su navedena imena osoba u samostanima, župama, misijama, adrese i sve drugo potrebno. Nije izostala ni lista provincijala (njih 77). U abecednom popisu živih članova provincije uneseni su osnovni podaci: rođenje, zavjetovanje, ređenje. Dodan je i popis preminulih članova od posljednjeg šematizma (1965), s fotografijom svakog pojedinca.

Jedna je posebna pohvala i korisna novina da je uz svaki samostan priložen pregledan crtež njegova teritorijalnog smještaja i svih njegovih župa. Tako se može zorno dočarati gdje se što nalazi na određenom pedlju zemlje. To je isto učinjeno i za Zapadnu Njemačku i Sjevernu Ameriku. Ovdje odmah upada u oči i nedosljednost: zašto samo za te dvije zemlje?

Još veći je nedostatak da u ovako reprezentativnom i marljivo odnjegovanom šematizmu nema zemljopisne karte cijele provincije. I to ne crteža, već prave pravcate karte sa svim lokalitetima. I ne samo jednobojne, već višebojne. Ona bi dočarala smještaj provincije u južnom dijelu Hrvatske, svih samostana i župa, sastav krševitog tla, pristup i veze i ostalo. To u novom izdanju nikako ne smije biti zaboravljeno.

Šematizam je obilno ilustriran brojnim fotografijama koje su i od faktografskog i povijesnog značenja. Fotografije preminulih članova u proteklih četrnaest godina zaostaju za drugima i u kvaliteti, a još više što su neke iz njihovih mlađih dana pa ih se skoro ne može tako lako prepoznati. Doduše, istina je da fotografije nije lako pronaći nakon smrti tolikih članova.

Ne mali je propust ovog šematizma što u njemu nema preglednih i sadržajnih tablica, iz kojih bi na zoran način bilo vidljivo bar ono bitno što se o sveukupnom personalu može i mora uočiti: porast ili smanjenje članstva od posljednjeg šematizma; dob života u decenijskim omjerima; studijske i naučne kvalifikacije; koliko je brojčano i procentualno u pojedinim službama: broj naučnih, književnih i drugih pregalaca pera; posebna usmjerenja (pučki misionari, karitativni zelanti i dr.); itd., itd. Samo je prisutna jedna tablica (str. 16), i to u Soldinu pregledu povijesti provincije, u kojoj je označeno za neke davnije godine i za g. 1965. i 1979. — broj svećenika, klerika, braće laika i novaka. Ali to nije ni izdaleka ono o čemu je riječ.

Kad je govor o nedostacima, upitao bih: je li hrvatski ispravnije »župni« (ured), što je usvojeno u šematizmu, ili »župski«?

Uz Soldu za ovo izdanje zaslužni su i drugi brojni sudionici: lektor prof. A. Akrap, autor crteža A. Vrlić, fotograf P. Jović i ostali. Naslovna stranica akad. slikara F. Šimunovića

ne govori mnogo. Šematizam je tiskan kao V. svezak knjižnice zbornika »Kačić«, koji posljednjih godina ustrajno objavljuje monografije, dokumente, građu i dr. (ur. prof. G. Jurišić).

Povijesno-kulturna i statistička vrijednost šematizma je nesumnjiva, i to ne samo za provinciju presvetog Otkupitelja otaca franjevaca, već i za cjelokupnu Crkvu u Hrvatskoj i njezin kršćanski puk.

* * *

Mjesto uobičajene peroracije, neka mi bude dopušteno reći jednu opću primjedbu na način oblikovanja naših crkvenih šematizama.

Uhodana je praksa da svi naši šematizmi imaju isti skelet: povijest biskupije, provincije; povijest samostana, župe, redovničke kuće, ustanove, sjemeništa, učilišta i sl. I odmah: personal, službe, adrese itd. I što se događa? Još šematizam nije ni objelodanjen, a personalni dio već je dijelom izmijenjen, što nije nikakvo čudo u živim zajednicama. Očit nesklad i još više nepraktičnost, ako se gleda svrha šematizma i još k tome rijetke prilike da se ponovno tiska, jer je to povezano s mnogo truda i obilnog troška. Tome je očiti dokaz najnoviji opći šematizam za naše sveukupno crkveno područje (Zagreb 1975, izdanje naše Biskupske konferencije, knjiga glomaznih omjera).

Vrijeme je davno sazrelo da se šematizam podijeli na povijesni i praktični dio. Prvi ostaje nepromijenjen za dulje vrijeme, osim nužnih nadopuna. A drugi se izdaje povremeno, češće ili rjeđe, kako životne prilike, potrebe i koristi zahtijevaju. Izgleda da je prvi šematizam provincije Presvetog Otkupitelja bio tako upravo uređen, jer Soldo u uvodnom članku piše: »Prvi šematizam provincije izdao je fra Ante Lulić g. 1855., a g. 1857. popis članova provincije.« (34) I u ovoj stvari bi nam mogli naši davni oci biti dobri učitelji.

Dobro izrađen šematizam dragocjeni je kamenčić u općem mozaiku.

Mirko Validžić

UZ NOVI BROJ »POLJICA«

Već sam jednom napisao da to nije nikakav *list*, nego čitavo *stablo;* to isto bih mogao reći pogotovo za novi broj, četvrti po redu, a prvi (i jedini) od prošle godine. Znam da je uistinu velik posao pripremiti jedan zbornik od 320 stranica tako raznovrsnog sadržaja, ali znam i to da je točan naslov urednikova uvoda *Trud ipak nije uzaludan.* I te kako da nije uzaludan! Već svojim prvim brojem taj je *list* iz Poljica pošao — nosio ga je vjetar — za Poljičanima po Domovini i svijetu, a došao je u ruke i mnogim ne-Poljičanima, jer on je i njima namijenjen; Poljičanima, da bolje upoznaju i više rade za svoja Poljica, a ostalima, da znaju za Poljica — i štogod više od toga. *Poljica* uređuju i izdaju oni koji Poljica nikada nisu izdali, iako sami možda i nisu Poljičani, a bilo je zgoda za to jučer i prekjučer, jer su Poljica pratile mnoge nezgode i prije nego su bili, i kad su bili i otkada su prestali biti republika. To su njihovi svećenici, popi, ne popovi. Jučer popi glagoljaši, a danas samo popi. Siromašna *Poljica* iz broja u broj sve su bogatija sadržajem u riječi, slici i notama. Kad bi *Poljica* bila tako bogata da mogu biti jeftina da ih mogu kupiti i siromašni? Mnogi o kojima se govori u zborniku obilovali su vedrim nebom nad sobom, kršnim i krševitim Mosorom pred sobom, bistrom pameću i bogatim srcem, ali siromašnom kućom i kućnicom. Zato je taj svijet nadživio više od »26 okupacija« i bio bi to možda kadar i sutra, jer »boj ne bije svijetlo oružje, već boj bije srce u junaka«.

Kako bi to bilo kad bi novi, mladi Poljičani, kao ono stari, umjesto uz petrolejku i uljanicu, uz električnu stolnu lampu, stišavši radio i isključivši televizor, više čitali, ako ne Kačića, a ono ne samo »Slobodnu...« nego i *Poljica;* sve dosadašnje brojeve, pa neke stvari i više puta, kao ono neke pjesme iz Kačića, dok ih se više usadi u srce nego nauči napamet. Kako je to lijepo kad u zborniku što ga popi uređuju naiđemo na suradnju i ekspopa i bivših popića. Jer niti su se njih poljički svećenici odrekli niti su se oni odrekli Poljica, a vjerujemo ni

svećenika. Njihov doprinos u ovom broju ne želimo ni potcijeniti niti precijeniti, ali možemo konstatirati da je značajan. Ima i nekoliko pseudonima. No nije teško napipati pod tim naslovom onoga pravoga. A čemu ta maska kad su prepoznatljivi i kao da i onako već toliko maski nemamo?

Ovaj broj *Poljica* nudi nam »novoga i staroga«. Iako smo mnogo čitali o problematici postanka glagoljskog pisma, sa zanimanjem se čita prilog Tomislava Heresa *Pokušaj razjašnjenja velike zagonetke o postanku glagoljice,* koji se nadovezuje na ono iz prošlog broja *Velika zagonetka glagoljice.* U ovom članku skupljene su na jednom mjestu prijašnje pretpostavke o postanku tog pisma. Heres je dosljedan sebi: na temelju kakvog malog detalja on zaključuje, rekli bismo, mnogo. Iznoseći svoju pretpostavku o glavnom predmetu, on se često zalijeće, kao usput, i na druge predmete, pa nam ih ponudi. Što nam zapravo s ova svoja dva članka Heres želi reći? To da je glagoljica mnogo starija od sv. braće Cirila i Metoda i da su je Hrvati iz pradomovine donijeli u novu Domovinu. Tko zna, na kraju krajeva, možda i jesu.

Sigurno se p. Brajčić — Poljičanin koji živi u Zagrebu — češće sjeti Božića svoga djetinstva. Neka i njega na stranicama *Poljica!* Ponešto teška, ali zdrava hrana, puna biblijskih, i inače teoloških kalorija i kategorija, u retcima *Razmatranje u badnjoj noći.*

Apologetski, filozofski, kerigmatski, biblijski, liturgijski i psihološki vid kateheze, i još ih možda toliko, bili su nam ponuđeni, često s mnogo vike, u ovih zadnjih dvadesetak godina. Jednu katehezu kao katehetski prilog o *Krštenju i znamenju križa* ponudio nam je Jozo Marendić. Ova je kateheza uglavnom patristički usmjerena ili potkrijepljena. Mogli bismo reći da nam je katehezâ tog smjera nedostajalo. Oci su katehizirali poganski Evropu, a nama je katehizirati raskršćanjenu Evropu. Sličnost je velika.

Tragovima poljičke prošlosti ovoga puta uputio se o. Karlo Jurišić i zaustavio se na svijetlom liku biskupa *Nikole Ugrinovića (1525 — 1604)* uz 375. obljetnicu njegove smrti. I do sada se ponešto pisalo o tom franjevcu, smederevskom biskupu, no ovo je ipak prvi opširniji prikaz njegova života i rada. Rodio se i pokopan je u Dubravi. God. 1978., u svibnju, u crkvi sv. Luke u Dubravi, napravljena je rekognicija groba. Ukratko bi se o njemu moglo reći da je bio redovnik, svećenik, biskup, »muž silan na riječi i djelu«, dobar crkveni govornik i marljiv pastoralni radnik, rodoljub i narodni borac, ljubitelj svoga zavičaja, narodni vođa, narodni i vjerski mučenik o kojemu je usmena predaja sve do naših dana zapamtila mnoge pojedinosti, više nego o ijednom drugom crkvenom liku iz starije poljičke prošlosti. Ovaj je Jurišićev članak u isto vrijeme i znanstvenog i rodoljubno-vjerskog pobudnog karaktera. Još malo prerađen i bez većeg znanstvenog aparata mogao bi izići kao zasebna knjižica.

U Arhivu JAZU u Zagrebu čuva se cjelovit prijevod Biblije pod signaturom I-d 41. Na katalogu u kojem se čuva netko je napisao 'Poljica'. U svojoj doktorskoj radnji *Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata do prve tiskane Biblije god. 1831.,* poglavlje o toj Bibliji, koje donose *Poljica,* Tadej Stjepan Vojnović naslovio je sa *Poljička Biblija.* Čudna je sudbina tog rukopisa; no kako bilo, Vojnović kaže da je to, što se tiče cjelovitosti teksta, naša najstarija i najpotpunija Biblija.

Marko Mišerda piše o *Inventaru poljičke škrinje obćene* iz god. 1776. Ta škrinja ustvari je arhiva, a inventar o kojemu govori Mišerda stariji je od onoga polupane škrinje iz 1789. koji je napravljen tek 1828.

Akademski slikar Bruno Bulić s nekoliko detalja opisao je neke svoje uspomene na *Prvi svjetski rat u Poljicima.*

U rubrici *Djedovina u umjetnosti* susrećemo pjesmu *Ovdje na ovom stijenju* sestre Marije od Presv. Srca (da sam još na radiju, rado bih je pročitao, ovako se ne isplati prepisivati je) i *Vojvoda Žarko Dražojević* od H. Mara.

I još jednom Heres s prilogom *Svijet sv. Franje iz kista jednog Poljičanina* o slikaru Brunu Buliću kojega maločas spomenusmo.

Gotovo svaki broj *Poljica* ima i po koji glazbeni prilog. Ovoga puta donosi *Poljičke kolede* za bariton, muški zbor i orgulje po narodnim napjevima na sredovjekovni originalni tekst u obradbi pok. Vjekoslava Frue. O samoj obradbi dalo bi se negdje drugdje više reći.

Tu je još jedan zanimljiv prilog o narodnom blagu i starim običajima u Poljicima *Vjeronauk uz poljički komin* od Ante Delića.

I *Kronika.* Najprije o proslavi sv. Jure na Gracu 1979., o zajedničkoj poljičkoj proslavi, s naslovom *U ovom kršu mogli su preživjeti samo zmije i Hrvati* izvještava Heres. Slijedi kronika u pravom smislu svake poljičke župe i nešto u rubrici *Poljičani izvan Poljica* o Doćanima u ravnoj Slavoniji piše župnik Tomislav Hefer.

Ovaj broj držim posebno vrijednim zbog priloga u kojemu se na gotovo 100 stranica donosi cjelovit tekst tragedije u 5 činova iz poljičke prošlosti za turskih vremena *Prodana djevojka* od don Stipe Kaštelana. Neke napomene uz tekst, koji su redaktorski dotjerali, napravili su Jure Kaštelan i Nedjeljko Mihanović. Tiskanjem ove drame postalo je to Kaštelanovo popularno scensko djelo čitateljima dostupno i, kako se kaže, u tekstološkom pogledu pouzdano i izvorno. U novije vrijeme davala se u Poljicima i drugdje s velikim uspjehom (npr. u splitskom sjemeništu 1971).

Ovaj broj komemorira dvije obljetnice smrti: dvadesetu don Vjekoslava Kuvačića i dvadesetpetu don Mate Mihanovića. Ta dva draga lika ostala su mi u dubokom sjećanju. Don Mate je prvi svećenik moga djetinstva, moj župnik čiju sam smrt djetinje iskreno oplakivao. Za mene je don Mate bio pojam; mislio sam da se svaki svećenik zove don Mate. Uz njega upoznao sam tolike Mihanoviće koje sam i kasnije zapamtio (oni mene sigurno nisu). Don Matin sprovod u Sitnom Donjem, hladnog, kišnog 3. II. 1954. bio je moj prvi veći izlazak iz Solina kojemu je don Mate darovao 25 godina svoga plodnog svećeničkog života. Osobno sam vrlo zahvalan Nedjeljku Mihanoviću što se sjetio svoga ujaka s kojim je proživio neko vrijeme u Solinu, prikazavši ga onako kako sam ga i ja kao dječak doživio, kao zauzeta i časna svećenika i iskrena rodoljuba, a nadasve ponosna Poljičana. Don Vjeko Kuvačić je prvi iz sjemenišne garniture o kojemu sam čuo govoriti i prije nego sam došao 1955. u sjemenište. Krupan i principijelan, imponirao je. Smrt ga je uz teške boli rano pohodila.

Sve u svemu, neka naših *Poljica.* S mnogo vrijednih priloga, podataka, likovnih priloga, fotografija, vrši svoju časnu ulogu i informiranja i formiranja, zauzetog i nenametljivog. Bogatstvom priloga, tehničkom opremljenošću i čistoćom hrvatskoga jezika, ovaj bi list-zbornik mogao i drugim sredinama biti primjerom i poticajem na slične pothvate.

Petar Zdravko Blajić

LEKSIKON IKONOGRAFIJE, LITURGIKE I SIMBOLIKE ZAPADNOG KRŠĆANSTVA

Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb 1979.

Nije nam namjera ni prikazati ni prosuditi ovaj vrijedni Leksikon, već želimo samo upozoriti čitatelje »Marulića« na njegovo postojanje i preporučiti ga za čitanje. Radi se o knjizi koja je bila prijeko potrebna hrvatskom narodu i Crkvi među Hrvatima, i koja je napokon ugledala svjetlo dana. Preko šesnaest stoljeća umjetničko stvaranje bilo je povezano s kršćanskim vjerovanjem, odnosno, još bolje: kršćanska vjera se izražavala u brojnim umjetničkim djelima, prodirala u svakidašnji život jednostavnog puka, uzdizala ga, oplemenjivala i humanizirala. Hrvatski narod je u tim zbivanjima sudjelovao s trinaest stoljeća svoje povijesti. Stoga je spomenuta knjiga posebno važna i sa stajališta HKD sv. Cirila i Metoda, nekadašnjeg Društva sv. Jeronima, koje je od osnivanja 1868. godine budno osluškivalo sve što se odnosilo na život puka, osobito katoličkog, pridonosilo njegovu ljudskom i kršćanskom rastu, i koji tu djelatnost kani nastaviti danas, sutra i prekosutra u okviru danih mogućnosti.

Knjiga sadrži opširan »Uvod u ikonologiju« (str. 13-82) Radovana Ivan-

čevića, zatim neophodne informacije o izvorima kršćanske ikonografije (str. 83-96) uređivača Anđelka Badurine i napokon sâm Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike (str. 97-597), koji su, prema leksikografskim načelima i pravilima, sastavili naši ponajbolji stručnjaci, među kojima se, osim dvojice spomenutih, navode: Branko Fučić, Marijan Grgić, Emilijan Cevc, Mitar Dragutinac, Dragutin Nežić i Boris Baričević. Posebna vrijednost ovoga Leksikona je u tome što također obrađuje teme i pojmove koji se tiču naših krajeva, a koji u stručnoj literaturi na stranim jezicima nisu temeljitije obrađeni.

Leksikon, dakako, nije nenadmašivo djelo nepogrešivih nadzemaljskih bića, pa se nećemo iznenaditi, snebivati ili sablažnjavati budu li prikazivači i prosuđivači ukazali tu i tamo na neke nedostatke. Mi bismo se ovdje ograničili na tri nasumce izabrana primjera:

U natuknici »Artes liberales« (slobodna umijeća, str. 133) nije jasno tumačenje dijalektike i njezina atributa u likovnim umjetnostima, to jest zmije i udice (= sofističko lukavstvo i snaga argumenta). Zmija jest simbol lukavstva i sofistike, ali nije u istom smislu likovni atribut dijalektike koja zapravo razotkriva i pobija sofističko lukavstvo.

U tumačenju lika sv. Dionizija na str. 204. trebalo je spomenuti, po našem mišljenju, i mističkog pisca Pseudo-Dionizija, neoplatoničara s kraja 5. ili početka 6. stoljeća, koji je svojom simboličkom teologijom znatno utjecao kako na istočnu tako i na zapadnu kršćansku simboliku. On se također »brkao« s Dionizijem Areopagitom o kojemu govore Djela apostolska 17,34. Ali pri tome valja naglasiti: on se sâm predstavlja kao učenik sv. Pavla. Prema tome, ne radi se o »brkanju« kod kasnijih pokoljenja, nego o vjerovanju njegovu izvješću.

Vrlo je nejasna, a može biti i pogrešna ili bar pogrešno shvaćena tvrdnja o Tomi Akvinskom da je »najistaknutiji naučitelj dominikanskog reda« (str. 567). Toma je naučitelj cijele Katoličke Crkve, i to n j e z i n najistaknutiji naučitelj, kako je vidljivo iz brojnih crkvenih dokumenata, uključujući i dokumente II. vatikanskog sabora (usp. dekret o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatam totius*, br. 16, i dekret o kršćanskom odgoju *Gravissimum educationis*, br. 10). Stoga ona privatistička oznaka Tome prekriva istinu o njegovu položaju u Crkvi.

Bilo bi zanimljivo znati odakle autor članka crpe svoju informaciju da je Toma »predavao najprije na sveučilištu u Napulju, a zatim kao profesor u Parizu«. To je naime potpuno pogrešno, a ta pogreška vjerojatno nije posljedica autorove nepažnje, nego krivog izvora kojim se služio. Toma je najprije predavao u Parizu (1252 — 1259), zatim je obavljao razne učiteljske službe u Italiji (Anagni kod Rima, Orvieto, Rim: 1259 — 1269), opet u Parizu (1269 — 1272) i napokon u Napulju (1272 — 1274).

Izuzevši ove i druge slične pogreške, koje će se tu i tamo otkriti, autorima valja čestitati na velikom djelu na koje svi možemo biti ponosni.

Tomo Vereš

ISPRAVAK:

U članku T. Vereša, **Frane Petrić — strastveni filozof** u »Maruliću« br. 1/80, str. 19, početak posljednje rečenice treba da glasi:

Tumačiti sukob Petrića s aristotelizmom kao sukob s tomizmom znači . . .

Izložbe

PROSLAVE I IZLOŽBE

J o s i p Ćosić je član HKD sv. Ćirila i Metoda, povremeni suradnik »Marulića« i »Danice«, ponekad sudjeluje na našim književnim večerima poezije i izvođenja dramskih fragmenata. Njegovi crteži bili su kojiput uvršteni u naša popularna redovita izdanja.

Njegove su glavne osobne sklonosti slikarstvo i pjesništvo. Ni u jednom ni u drugom još nije pružio neko značajnije ostvarenje, ali već učinjeno ima i svoje stanovite vrijednosti. Ne smije se zaboraviti da je on samo amater-slikar, bez školovanja i izrazitijih samonastojanja da se usavrši u slikarskoj tehnici. Pohađanje tečajeva za likovno usavršavanje štošta potpomogne već postarije samouke, ali bez naglašene osobne marljivosti ne može se doprijeti daleko. Da Ćosić ima prirođenog dara, o tome nema sumnje. Ali da mu nedostaje upornog rada, i to se zapaža. Daleko je bolji slikar-amater negoli pjesnik-poletarac.

»Marulić« je pratio posljednjih godina Ćosićevo slikarsko razvijanje i njegove izložbe. Nakana je bila ne samo registriranje, već više i poticaj da se što dalje pomakne na putu dogradnje.

Ocjenjujući prvu Ćosićevu izložbu akvarela 1974. (Marulić 1974/4) rečeno je da je dobro »startao i prihvatio obvezu i daljnjeg što intenzivnijeg stvaranja i izlaganja... Cjelokupni je dojam i privlačan i poletan.« (55).

Već iduće godine (1975) Ćosić je priredio drugu samostalnu izložbu akvarela. O njoj je u Maruliću (1975/3, str. 222-223) Smiljan Velebit napisao: »Ćosić je lirski raspjevana duša, iskrena i otvorena. Tako on pristupa životu, svijetu i ljudima. Takav je i u svojim slikama, nepatvoren i raspjevan; čovjek duboko human. Posjeduje dar zapažanja, ima istančan nerv za sklad i ljepotu, a pred njim je još da svoju tehniku usavršava i traži nove i svoje mogućnosti izražavanja.« (223)

1976. Ćosić izlaže karikature. »Za Ćosića ova izložba znači novinu.« (Marulić 1976/5, str. 423).

Četvrta samostalna izložba održana je 1977. Portreti, mrtve prirode, zemlja — svemir. Ulje i akrilik. Tom prigodom zabilježeno je »da Ćosić može i uljem dati dobra slikarska ostvarenja, ali mora pomnjivo ugrađivati crtež i dugo njegovati tehniku ulja, polako raditi i ustrajno dorađivati.« (Marulić 1977/5, str. 444).

Do sredine 1977. Ćosić se pomalo uspinjao. Otada su protekle tri godine. Što Ćosić radi kroz to vrijeme?

On je svoju četvrtu samostalnu izložbu povećao s nekoliko Ikonijeta (šest, bizantinski tretman, kombinacija grafike i zlata, manje dimenzije) i priredio nakon nekoliko mjeseci u knjižari »Mladost«, u njihovoj galeriji, petu samostalnu izložbu. Mada su Ikonijete manja prinova, nije li neuobičajeno sve eksponate s nedavne izložbe opet izložiti i to označiti novom samostalnom izložbom?

Iza toga kao da je zavladala tišina. Je li baš tako? Pokušajmo ići korak po korak.

U rujnu 1979. oglasio je Ćosić svojevrsnu izložbu u zajednici s majkom, u svom stanu. Izloženih predmeta je bilo mnogo. Majćinih oko 250: šokačka soba, narodne nošnje, zlatni vezovi, slavonske vezenke, šlingeraji, ćilimi, pokrivači, stolnjaci, panjaci, ukrasni peškiri, jastučnice i dr. Sve majčin ručni rad koji počinje iza prvog svjetskog rata. Sin je sudjelovao sa svojim slikama (ulje), crtežima i skicama. Uglavnom stari radovi i već izlagani. O njima nije potrebno ponavljati riječi.

Ćosić je za svoj četrdeseti rođendan također označio »posebnu« i, kako on broji, »sedmu samostalnu izložbu« — 6. prosinca 1979. u prostorijama ugostiteljskog objekta Plitvice (Zagreb, Ilica 49). Sedam mrtvih priroda i tri portreta (glave), sve ulja. Za tu zgodu u »Večernjem listu« osvanuo je uokviren oglas, u kojem je bilo označeno da se slavi i »25. godišnjica umjetničkog rada.« U prigodnoj proslavi sudjelovali su članovi Udruženja pisaca amatera Hrvatske (UPAH) svojim književnim sudjelovanjem. Toj mladoj družini, pripada i Ćosić, i to

kao angažirani član. Njemu to nije ni teško ostvariti, jer je slobodan od bilo kakve radne obveze, osim kućne. Prigodna izložba slavljenika trajala je (vjerojatno) samo tu večer (nekoliko sati). Izložena ulja su uglavnom stara ostvarenja.

U istom prostoru i jednakog trajanja Ćosić je oglasio i »osmu samostalnu izložbu« početkom ove godine. Izložio je, za trajanja redovite književne večeri UPAH-a, 21 karikaturu, kako ih je on sam okrstio. Radi se zapravo o portretima članova UPAH-a, čiji će radovi biti objavljeni u skorom zborniku i time ukrašeni. Velim, o ponešto sirovim portretima, a ne o karikaturama, u tehnici tuš kistom. Portreti nisu grafički neuspjeli, ima ih manje ili više dorađenih, a sasvim je drugo pitanje da li su portretirani s njima zadovoljni. Autoportret je (u tom smislu) radije grafička obrada glave bucmaste djevojčice s kovrčasto-ježevom bujnom kosom negoli odebljeg muškarca četrdesetih godina.

Nakon ove odmjerene analize potrebno je postaviti pitanja: Što Ćosić želi postići forsiranjem registriranja svojih izložba: »pete do osme«? I da li se te »izložbe« smiju uzeti u obzir? Možda bi se moglo izuzeti onu s majkom. I da li bilo tko može samovoljno deklarirati svoju izložbu kidajući ustaljenu tradiciju? Postoji li nekakav normativ koji dirigira registriranje i osmišljavanje izložaba s područja bilo koje grane likovne umjetnosti? Ili može raditi tko god što hoće?! Nesumnjivo je da mi živimo u vrlo čudnom vremenu i još čudnijim shvaćanjima, ali ...

Ćosić se začudio da nije nitko u domaćem neangažiranom tisku komemorirao njegov četrdeseti rođendan. Njegovi kolege iz UPAH-a bili su prvi pozvani, ali nisu ništa napisali. Možda u tome ima i znakovitosti?

Bilo kako mu drago, Ćosić nije dočekao četrdeset ispunjenih godina kako je mogao i trebao. Imao je i mogućnost i obvezu.

Hoće li on to popraviti, nadopuniti u petom krugu života, to ovisi samo o njemu. U umjetničkom stvaranju najzrelije su godine od 35 do 60. Da ima i iznimaka, o tome nema sumnje. Njegov deklinij u posljednje tri godine mogao bi biti i simptomatičan. Ne želimo biti zloguki proricatelji. Mi želimo obrnuto. I to jasno kažemo.

Nema uspjeha bez upornog rada, izučavanja, vježbanja, usavršavanja i ustrajnosti. Uspjeh i slava ne grade se na magli. Treba se znojiti krvlju. I onda jedva što vrijedno kane, ali ipak kane.

Sve ovo dobronamjerno rečeno ne odnosi se samo na Ćosića, već na mnoge od nas!

M. V. Ćelkanović

Vijesti

U »Vjesniku« od 26. 2. 1980. piše *Davor Šošić* iz Pariza o osporavanom izvođenju Claudelove drame »Tête d'or« u kazalištu »Saint Denis« pod naslovom »*Skandal zbog Claudela*«.

* * *

U časopisu »La Vie« od 21. 2. 1980. *Agnès Cazenave* objavljuje svoj članak o našemu slikaru *Ivanu Rabuzinu* pod naslovom »Slušam prirodu«. Uz članak su donijete mnoge reprodukcije Rabuzinovih slika. U istom broju katoličkog časopisa »La Vie« objavljen je i članak *Aimé Savarda* o maršalu Titu pod naslovom »Un certain Josip Broz«.

* * *

22. 2. 1980. umro je u dobi od 92 godine u svojoj vili u Villeneuveu na Ženevskom jezeru poznati ekspresionistički slikar *Oskar Kokoschka*. Otišavši iz rodne Austrije, živio je i djelovao u Njemačkoj, Engleskoj i Čehoslovačkoj. Mnogo je putovao po svijetu. Poznati su njegovi portreti Pija XII, Adenauera i Schmidta. Manje je poznato da je bio i uspješan pisac. Valja posebno spomenuti njegove drame i njegove memoare.

* * *

600 španjolskih novinara izabralo je »čovjeka godine« na temelju ankete koju je organizirao list »Nuestro tiempo«: to je papa *Ivan Pavao II.* Na drugom mjestu nalazi se ajatolah *Homeini*, a na trećem *Majka Terezija*. Još je bilo 18 kandidata, među kojima: Tito, Arafat, M. Thatcher, Brežnjev, Carter i E. Kennedy.

* * *

Povodom 25. godišnjice smrti *Paula Claudela* Mons. Poupard, pom. pariški biskup i rektor »Katoličkog Instituta«, služio je misu u karmelićanskoj crkvi. U prigodnoj propovijedi istaknuo je piščevo »snažno pero« i njegovu čvrstoću vjere rekavši da Claudelov snažan glas još uvijek ispunjava tragičnu prazninu suvremenog svijeta usmjerujući ga prema božanskoj punini.

* * *

U 67. godini života umro je u Parizu od posljedica prometne nesreće svećenik *Jean Sulivan*, jedan od najpoznatijih suvremenih pisaca kršćanskog nadahnuća. Najvažnija su mu djela: O ljubavi i smrti u Mogadoru, Ustani i hodaj, Sreća buntovnika, Ali postoji more ... itd. Kod DDB-a je uređivao biblioteku »Connivence«, a kod Gallimarda seriju »Voies ouvertes«. O njemu smo pisali u Maruliću 1978. i 1979.

* * *

29. II. 1980. umro je u Firenzi talijanski pisac kršćanske inspiracije *Piero Bargellini*. Nakon La Pire bio je i gradonačelnik Firenze, u kojoj se rodio 1897.

* * *

Ilustrirani češki tjedni časopis »Naša rodina« donio je u br. 4/80 prijevod pjesme »Ruke« našega suradnika i člana *Mirka Validžića* (iz zbirke »Portreti«, Zagreb 1969). Pjesmu je preveo poznati prevodilac i pisac *Oto František Babler*, čiji prilog donosimo u ovom broju naše revije. Babler je ušao i u *Leksikon pisaca Jugoslavije* (I-72) i u *Enciklopediju Jugoslavije* (I-55). Rođen je kod Olomouca u Češkoj. Važniji su mu prijevodi Danteova »Božanska komedija«, pjesme i drame Paula Claudela te pjesme Angela Silesija.

* * *

Povodom 5. obljetnice smrti slikara *Ive Dulčića*, člana HKD-a, 2. III. 1980. služio je gvardijan o. Teofil misu u franjevačkoj crkvi na Kaptolu uz prisustvo brojnih prijatelja i sumještana pokojnika.

* * *

Ovogodišnju *nagradu »La Pira«* dobio je jugoslavenski predsjednik *Josip Broz Tito*. Nagrada nosi ime poznatog katoličkog javnog radnika i gradonačelnika Firence, Giorgia La Pire.

* * *

U novoj revolucionarnoj vladi Nikaragve nalaze se tri svećenika: *Ernesto Cardenal*, ministar za kulturu, *Fernando Cardenal*, ministar za odgoj i obrazovanje, i *Miguel d'Escoto*, ministar vanjskih poslova.

* * *

U seriji »Connivence« izlazi postumno djelo *Jeana Sulivana* pod naslovom »L'Exode«.

* * *

U izdavačkoj kući »Editions Retz« objavljena je nova knjiga *Jeana Guittona* »Le temps d'une vie«.

* * *

U »Mogućnostima« 1/80 Pavao Pavličić daje na str. 89-101 interpretaciju pjesme *Nikole Šopa »Krov«* (*iz zbirke »Isus i moja sjena«*).

* * *

15. III. 1980. umro je u Zagrebu nakon duge i teške bolesti član Upravnog odbora HKD sv. Ćirila i Metoda, hrvatski pjesnik *Stanko Dominić* u 63.

godini života. Vrlo velik sprovod vodio je župnik Srca Isusova *p. Lojna,* koji se prije ukopa oprostio od pokojnika. Pred mrtvačnicom su govorili glavni urednik HKD-a *Radovan Grgec* i *Božidar Štefanini,* red. profesor na Elektrotehničkom fakultetu, na kojemu je pokojnik bio dugogodišnji službenik. U ime pjesnika oprostio se od pokojnog Stanka pred grobom književnik *Boro Pavlović.*

* * *

U izdavačkoj kući »Le Seuil« izašla je opsežna biografija *Françoisa Mauriaca* iz pera *Jeana Lacouturea.* J. Lacouture napisao je više biografija, među kojima se ističu knjige o A. Malrauxu i o L. Blumu.

* * *

Dr. Josip Nagy, jedan od najuglednijih članova HKD-a, suradnik »Danice« i »Marulića«, sveučilišni profesor u m. i poznati polihistor, dobio je za svoje životno djelo Republičku nagradu 1980. znanstvenim radnicima. Predsjednik odbora za dodjeljivanje nagrade bio je dr. Ivo Perišin.

* * *

13. IV. 1980. HKD sv. Ćirila i Metoda bilo je jedan od pokrovitelja festivala duhovne glazbe i poezije *»Zagreb 1980«,* održanom na Šalati, i tom prilikom uručilo pobjednicima vrijedne edicije kao nagradu.

* * *

»Podravski zvonici« br. 2/80 donose članak prigodom 90. obljetnice rođenja *Petra Grgeca* uz izbor nekih njegovih soneta (iz zbirke »Bijeg u djetinjstvo«, HKD 1973).

* * *

U »Gordoganu« br. 4/79 izašao je članak *Nebojše Pajkića: O pseudostilistici i retorici. L. Zafranovića u »Okupaciji u 26 slika«.*

* * *

U »Majčinu glasu« objavljen je lijep intervju don B. Medvida s o. *Bernardinom Škuncom* povodom njegove disertacije »Osobitost štovanja Isusove Muke na otoku Hvaru« (Pučki oblici štovanja Muke kroz povijesni, teološki i liturgijsko-pastoralni vid).

KNJIŽEVNE VEČERI HKD SV. ĆIRILA I METODA — DRUŠTVA SV. JERONIMA

13. III. 1980. — Prof. Đuro Lončarević: *Hrvati u Mađarskoj*

20. III. 1980. — Dr. Vinko Dorčić: *Prošlost Zemlje*

27. III. 1980. — Prof. Frane Sentinella: *Strujanja u katoličkom pokretu*

17. IV. 1980. — Dr. Martin Kirigin: *Sv. Benedikt i benediktinci* (Prigodom 1500. obljetnice Svečeva rođenja)

24. IV. 1980. — Prof. Josip Zidarić: *Stara vremena.*

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Stanku Dominiću u spomen (1917—1980) 105
* **Stanko Dominić:** Riječi i mač 107
August Đarmati: Prirodni motivi u pjesmama Stanka Dominića 108
* **Ante Jakšić:** Sad mi se sve češće i u snu javi 112
Branko Krmpotić: Josip Juraj Strossmayer (1815—1905) 113
* **Mara Švel Gamiršek:** Uspomena 116
Zora Križanić: Benediktinci u znanosti, prosvjeti i kulturi Hrvata . . . 117
* **P. R.:** Stara pjesma 120
Ivo Vojnović: Jedno pismo iz godine 1926. 121
* **Stanislava Adamić:** Pismo mrtvoj majci 124
Radovan Grgec: Uz rub (11) 125
* **August Đarmati:** Pružam ruke mašte 130
Otto Františ ek Babler: Misli i razmišljanja 131
* **Mustafa H. Grabčanović:** Jesen u Podrinju 133
* **Ante Žužul-Marinović:** Mjesec na dar babi Karinuši 134
Josip Berka: Nedin zimski ples 135
Slavko Vranjković: Gorki korijen 139
* **M. Majnarić:** Čisto srce 141
* **Mirko Validžić:** Peteljke 142
* **Janja Mikulić:** Uskrs 144
* **Ljiljana Matković-Vlašić:** Ima jedan izvor 145
Miroslav Mićanović: Ljudi od gline 146
* **Pavao Despot:** Majka Terezija 148
Stjepan Džalto: Čudna jada iznenada 149
* **A. V. Mihičić:** Pjevati suncu 152
Pere Dulčić: Lik i djelo Ive Dulčića 153
Pregled značajnijih umjetničkih djela I. Dulčića 157
* **Marinko Marinović Bruška:** U positi 159
* **Lucija Rudan:** Dvi bruške pisme 160
* **Stjepko Trontl:** Razgovor na nebesima 162
* **Tvrtko Klarić:** Na Veliki petak godine 197* 162

Mišljenja i reagiranja

J. L.: Odgovor Đuri Vidmaroviću 163
Vinko Dorčić: Jedno mišljenje o Baščanskoj ploči 164
Z. Josipović: Primjedba na ocjenu o. Stanka Vasilja 166
Stipe Vuković: Svečanost bez smišljenog sadržaja 167
I. O. S.: Kneževina ili kraljevina? 167
Stjepan Krpan: Ispravak 167

Mozaik

Luka Ibrišimović: Bilješke s radnog stola (7) 168
M. P.: Hadžić iz prošle i ove sezone 173
Siniša Hrestak: Licitacija ulogâ u HNK-u 174
Vladimir Pribanić: Osobni nadimci u nekoliko bosanskih mjesta 175

Knjige

M. P.: Knjiga godine — »Putovima hrvatskoga književnog jezika« . . . 176
Josip Mihojević: Ivan Lucić, Povijesna svjedočanstva o Trogiru 178
Tomislav Kulinić: Tri značajne knjige 181
Tvrtko Varadin: Zvonimir Kulundžić, Ta rič hrvacka I i II 184
T. M.: Nakon zimskog štiva 185
Tomo Vereš: Globusov »Prometej« 187

Mirko Validžić: Novi šematizam provincije Presvetog Otkupitelja . . . 189
Petar Zdravko Blajić: Uz novi broj »Poljica« 191
Tomo Vereš: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike 193

Izložbe

M. V. Ćelkanović: Proslave i izložbe 195

Vijesti

S raznih strana 196
Književne večeri HKD sv. Ćirila i Metoda 198

UPRAVO IZAŠLO!

Dr. Ivan Pavić: KNJIGA O BOŽJEM NARODU. Novo i dopunjeno izdanje popularnog priručnika našega uglednog katehetskog stručnjaka. *Cijena 45 d.* Ovaj je katehetsko-biblijski priručnik namijenjen prvenstveno starijim razredima vjeronauka (djeci od 10—12 god.), ali može poslužiti i za katehizaciju svih drugih uzrasta. To je zapravo nastavak priručnika »Radosna vijest«, našega najtraženijeg katekizma, koji je u kratko vrijeme doživio 12 izdanja! U »Knjizi o Božjem narodu« iznijeta je na svima pristupačan način biblijska povijest izabranog naroda kojega Bog vodi prema Isusu Kristu i Crkvi, današnjem Božjem narodu. Odgoj u osobnoj vjeri, koja raste u crkvenoj zajednici po sakramentima, a osobito po Euharistiji, ideja je vodilja ove zaista vrijedne knjige. Priručnik je i bogato ilustriran.

Narudžbe prima: *HKD sv. Ćirila i Metoda, 41000 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.*

MARULIĆ — Hrvatska književna revija, Izdaje Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, Trg Kralja Tomislava 21.
Uređuje: Uredнički odbor, Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec

NOVE PUBLIKACIJE

1. *ZEMZEM 3-12/79,* Sarajevo 1979.

2. *O. FRA PETAR ČAPKUN,* Split 1980 (Prilog Vjesnika Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja)

3. *MLADI TEOLOG 3/80,* Sarajevo 1980.

4. *Julije Jenčula: FRANJEVCI U CERNIKU,* Slav. Požega 1980.

5. *PRAVILO SV. BENEDIKTA,* Tkon—Čokovac 1980. Stari hrvatski prijevod potječe iz Čokovca iz XI. stoljeća. Odgojio je kod nas mnoge redovnike i redovnice. Ovaj novi prijevod izdan je prigodom 1500. godišnjice rođenja sv. Benedikta. 96 str., vezan u platno. Cijena 150 d. Naručuje se na adresu: Benediktinke sv. Luce, 59000 Šibenik.

6. *Domagoj Šimunović: POVIJEST ALBANSKE KNJIŽEVNOSTI.* Subotica 1980.

7. *Sv. Ljudevit M. Grignion Montfortski: SABRANA DJELA.* Svezak I, Symposion, Split 1980.

8. *VRELO ŽIVOTA, br. 1/80,* časopis za duhovnost, Sarajevo 1980.

9. *Jakov Bubalo: NEBO U KAMENU,* Pripovijesti i crtice, Duvno—Split 1980.

10. *Mirko Validžić: PONIRANJA I JEĐRINE.* Tavelić, Sinj 1980.

11. *Mirko Validžić: OTAC I SIN.* Zagreb 1980.

12. *Celestin Tomić: PETAR STIJENA,* Zagreb 1980. Cijena 90 d.

13. *Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja (Šematizam),* Split 1979.

14. *Mijo Dukić: GLINA I OKOLICA,* HKD, Zagreb 1980. Cijena 150 d.